



INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

Volume 8, №3 (2021)

ტომი 8, №3 (2021)

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

BATUMI 2021

ბათუმი 2021



UDC (უკ) 050:{33+338.24}
n - 603

მთავარი რედაქტორი: ბადრი გეჩბაია

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი; ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის კვლევების ცენტრის ხელმძღვანელი; საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

სარედაქციო კოლეგია:

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები: ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე, ნოდარ ჭითანავა, ანზორ აბრალავა, ვლადიმერ დლონტი, რეზო მანველიძე, ევგენი ბარათაშვილი, რამაზ აბესაძე, ეთერ ხარაიშვილი, ლამარა ქოქიაური, გივი ბედიანაშვილი, ელგუჯა მკვამიშვილი, თეიმურაზ შენგელია, რევაზ გვესიანი, მიხეილ ჯიბუტი, ნიკოლოზ ჩიხლადზე, თეიმურაზ ბაბუნაშვილი, სმმდ, რეზო ჯაბნაძე.

აკადემიური დოქტორები, პროფესორები: გელა მამულაძე (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), პაატა აროშიძე (პასუხისმგებელი რედაქტორი), პარმენ ხვედელიძე, ქეთევან გოლეტიანი, ერეკლე პირველი, ნათელა წიკლაშვილი, ასიე ცინცაძე, ვახტანგ ჭარაია, ზურაბ მუშკუდიანი, ანზორ დევაძე, გულნაზ ერგომაიშვილი, რომან მამულაძე, ნინო ფარესაშვილი, ნანა შონია, ნათია მიქელაძე, თენგიზ აფხაზავა, მანანა მოისწრაფიშვილი, რუსუდან ქუთათელია, გიორგი დავთაძე, იოსებ არჩვაძე, გოჩა თუბერიძე, ვასილ კიკუტაძე, გივი ბაკრაძე, როსტომ ბერიძე, გელა გვარიშვილი.

EDITOR-IN-CHIEF: BADRI GECHBAIA

Doctor of Economics, Associate Professor of Batumi Shota Rustaveli State University; Head of the Research Center of Batumi Navigation teaching University; Academician of Georgian Academy of Business Sciences.

Doctor of Economic Sciences, Professors: Vladimer Papava, Avtandil Silagadze, Nodar Chitanava, Anzor

Abbralava, Vladimer Glonti, Rezo Manvelidze, Evgeni Baratashvili, Ramaz Abesadze, Eter Kharaiashvili, Lamara Qoqiauri, Givi Bedianashvili, Elguja Mekvabishvili, Teimuraz Shengelia, Revaz Gvelesiani, Mikheil Jibuti, Nikoloz Chikhladze, Teimuraz Babunashvili, Rezo Jabnidze.

PhD, professors: Gela Mamuladze (Deputy Editor), Paata Aroshidze (Responsible Editor), Parmen Khvedelidze, Ketevan Goletiani, Erekle Pirveli, Natela Tsiklashvili, Asie Tsintsadze, Vakhtang Charaia, Zurab Mushkudiani, Anzor Devadze, Gulnaz Erqomaishvili, Roman Mamuladze, Nino Paresashvili, Nana Shonia, Natia Mikeltadze, Tengiz Apkhazava, Manana Moistsrapishvili, Rusudan Kutateladze, Giorgi Gavtadze, Ioseb Archvadze, Gocha Tutberidze, Vasil Kikutadze; Givi Bakradze, Rostom Beridze, Gela Gvarishvili.

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები: სერგეი

შკარლეთი - უკრაინის განათლებისა და მეცნიერების მინისტრი, პროფესორი; **მაიკლ ბურლაკისი** - კრანფილდის მენეჯმენტის სკოლა, პოფესორი; **ვოლფგანგ ვენგი** - ბერლინის ტექნიკური უნივერსიტეტი, პროფესორი; **ნიკოლაი კიზიმ** - უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი; **ვიქტორ კოვალ** - კიევის ვაჭრობისა და ეკონომიკის ეროვნული უნივერსიტეტის ოდესის ვაჭრობისა და ეკონომიკის ინსტიტუტი, პროფესორი; **მარიანა ჰეტროვა** - ბულგარეთის წმინდა კირილესა და წმინდა მეტოდის უნივერსიტეტის პროფესორი; **რიჩარდ ჰუკალა** - ბრონისლავ მარკივიჩის სახელმწიფო ტექნოლოგიისა და ეკონომიკის სკოლის რექტორის მოადგილე, პოლონეთი; **ალექსანდრ ლევჩენკო** - ცენტრალური უკრაინის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე სამეცნიერო დარგში, პროფესორი; **ოლგა პროკოპენკო** - ტალინის ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი; **ლუსია ვილცეკოვა** - ბრატისლავას კომენიუსის უნივერსიტეტის პროფესორი; **ნატალია ვლოვენკო** - უკრაინის ბიოლოგიისა და გარემოსდაცვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი; **ლუდმილა შიმანოვსკა-დიანიჩი** - პოლტავის ვაჭრობისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტის პროფესორი; **გალინა კუზმენკო** - ცენტრალური უკრაინის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსი-

ტეტის პროფესორი; **ვიქტორია ხაუსტოვა** - ხარკოვის ეროვნული ეკონომიკური უნივერსიტეტის პროფესორი; **ელენა გრიშნოვა** - ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი; **ნატალია შალიმოვა** - ცენტრალური უკრაინის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი; **ლილია ვეის** - ლუბლიანას ბიზნესის სკოლის პროფესორი; **ნამიგ ისაევი** - ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ბაქო; **ოლგა რუდენკო** - ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი; **იაცეკ ბინდა** - ბიელსკო-ბიალას ფინანსებისა და სამართლის სკოლის პროფესორი, პოლონეთი. **ვიტალი სერჟანოვი** - უკრაინის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი. **ოლგა იერმაკოვა, ალექსანდრე ლაიკო, ანნა სევეჩენკო** - უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ბაზრის პრობლემების ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი კვლევების ინსტიტუტი, პროფესორები, **ლილია მუტალიევა**, ლ. გუმილევას სახელობის ევრაზიის ეროვნული უნივერსიტეტი, ყაზახეთი. **ლილია ფილიპიშინა** - ადმირალ მაკაროვის გამთმშენებლობის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი, უკრაინა.

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

SERHIY SHKARLET - Minister of Education and Science of Ukraine, Professor; **MICHAEL BOURLAKIS** - Cranfield School of Management, Professor; **WOLFGANG WENG** - Berlin Technical University, Professor; **MYKOLA KYZYM** – Academician of National Academy of Sciences of Ukraine; **VIKTOR KOVAL** - Odessa Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade

and Economics, Professor; **MARIANA PETROVA** - St. Cyril and St. Methodius University, Professor, Veliko Turnovo, Bulgaria; **RYSZARD PUKAŁA** - Bronislaw Markiewicz State Higher School of Technology and Economics, Professor, Warsaw, Poland; **OLEKSANDR LEVCHENKO** - Central Ukrainian National Technical University, Professor, Deputy Rector for Science; **OLHA PROKOPENKO** - Tallinn University of Technology, Professor; **LUCIA VILCEKOVA** - Comenius University in Bratislava, assistant professor; **NATALIA VDOVENKO** - National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Professor; **LYUDMILA SHYMANOVSKA-DIANICH** - Poltava University of Economics and Trade, Professor; **HALYNA KUZMENKO**, Central Ukrainian National Technical University, Associate Professor; **VIKTORIIA KHAUSTOVA** – Kharkiv National University of Economics, Associate Professor; **OLENA GRISHNOVA** - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Professor; **NATALIIA SHALIMOVA** - Central Ukrainian National Technical University, Professor; **LIDIJA WEIS** - Ljubljana School of Business, Professor; **NAMIG ISAYEV** - Doctor of Economics, Baku; **OLHA RUDENKO** - Chernihiv National University of Technology, Associate Professor; **JACEK BINDA** - Bielsko-Biala School of Finance and Law, Professor. **VITALY SERZHANOV** –Uzhhorod National University, Professor. **OLGA IERMAKOVA, OLEKSANDR LAIKO, HANNA SHEVCHENKO** - Institute of Market Problems and Economic&Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine. **LYAILYA MUTALIYEVA** - L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan. **LILIYA FILIPISHYNA** - National University of Shipbuilding Named after Admiral Makarov, Professor.



Batumi Navigation Teaching University and National Institute of Economic Research Refereed and Peer – Reviewed scientific journal.

ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის და ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიერო ჟურნალი.

ISSN 2449-2418 (ბეჭდური) P.

ISSN 2449-2604 (ელექტრონული) O.

CONTENTS

სარჩევი

ECONOMIC THEORY

ეკონომიკური თეორია

NESTAN GVARISHVILI - SOME PECULIARITIES OF ECONOMICS IN PANDEMIC CONDITIONS.....6
ნესტან გვარიშვილი - პანდემიის პირობებში ეკონომიკის ზოგიერთი თავისებურებები6

MANAGEMENT

მენეჯმენტი

EKA AVSAJANISHVILI - THE IMPACT OF CONFLICT ON PERFORMANCE MANAGEMENT 15
ეკა ავსაჯანიშვილი - კონფლიქტის გავლენა პერფორმანს მენეჯმენტზე 15

TEONA MAISURADZE - ORGANIZATIONAL STRESS ON THE WORKPLACE: ITS IMPACT ON EMPLOYEES AND ORGANIZATIONS..... 23
თეონა მაისურაძე - ორგანიზაციული სტრესი სამუშაო ადგილზე: მისი გავლენა დასაქმებულებსა და ორგანიზაციაზე 23

DEA PIRTSKHALAISHVILI - SURVEY OF PUBLIC ATTITUDES TOWARDS THE ISSUE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY 31
დეა ფირცხალაიშვილი - კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის საკითხისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების კვლევა 31

FINANCE AND TAX POLICY

ფინანსები და საგადასახადო პოლიტიკა

IAGO BERIDZE - PUBLIC DEBT MANAGEMENT AND KEY FORECASTS..... 46
იაგო ბერიძე - სახელმწიფო ვალის მართვა და ძირითადი საპროგნოზო მაჩვენებლები 46

VOLODYMYR SHALIMOV, TATIANA MELNYK, VALERII RESHETOV - PRINCIPLES OF TAXATION AND BUDGET POLICY: THE NECESSITY OF THE STIMULATION OF THE ECONOMIC AND INNOVATIVE DEVELOPMENT 52
ვოლოდიმირ შალიმოვი, ტატიანა მელნიუკ, ვალერი რეშეტოვი - საგადასახადო და საბიუჯეტო პოლიტიკის პრინციპები: ეკონომიკური და ინოვაციური განვითარების სტიმულირების აუცილებლობა 52

NATALIIA SHALIMOVA, HALYNA KUZMENKO - IMPACT OF THE AUDIT ON THE SOCIAL, ECONOMIC AND INNOVATIVE DEVELOPMENT AND INTERNATIONAL RATINGS	64
ნატალია შალიმოვა, გალინა კუზმენკო - აუდიტის გავლენა სოციალურ, ეკონომიკურ და ინოვაციურ განვითარებაზე, საერთაშორისო რეიტინგები.....	64

TOURISM

ტურიზმი

SOPIO BAKURIDZE - TRENDS, OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM	75
სოფიო ბაკურიძე - სამედიცინო ტურიზმის განვითარების ტენდენციები, შესაძლებლობები და პერსპექტივები	75

TSITSI TSATSKRIALASHVILI - THE ROLE OF WINE TOURISM IN THE DEVELOPMENT OF SMALL FAMILY WINERIES DURING THE PANDEMIC.....	85
ციცი ცაცკრიალაშვილი - პანდემიის პერიოდში ღვინის ტურიზმის როლი მცირე საოჯახო მარნების განვითარებაში	85

OTHER

სხვა

NATALIA TCHKHONIA, ZURAB VAKHANIA - LOGICAL COMPREHENSION OF CONCEPT AND CORRESPONDING TERM	92
ნატალია ჭყონია, ზურაბ ვახანია - ცნების და შესატყვისი ტერმინის გააზრება.....	92

JEL Classification: O35; O44

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.6-14>

SOME PECULIARITIES OF ECONOMICS IN PANDEMIC CONDITIONS

NESTAN GVARISHVILI,
PhD student of Batumi Shota Rustaveli
State University,
Georgia, Batumi
E-mail: nestangvarishvili@gmail.com
orcid.org/0000-0002-6845-9980

At the civil stage of the development of civilization, the world economy was affected by various impediments, including inflation, overproduction, wars and conflicts, anomalous processes, and more. At the beginning of 21st century, international economic and social characteristics were hampered by a global process called the pandemic which is caused by the COVID-19 virus. The pandemic was massive, rapidly spreading, and unpredictable in nature, affecting both developed and developing countries alike.

The impact of the pandemic on the economy is manifesting for longer than science and government figures can imagine. In the first 5 months of its inception, it directly affected up to 4 billion people. Supply and demand have plummeted, unemployment has risen, financial and resource problems have plagued more than one large company, sector and industry, trade and economic relations between countries have been disrupted for a long time, millions of people have died, and market relations have collapsed in some countries.

The international economy pandemic (COVID-19) has posed significant problems. The main challenges remain scale, unpredictability, rapid spread and other unknown factors. This is probably why different countries use unconventional, different and often hasty measures to compensate for economic damage, the main thing for them is to save lives.

However, the pandemic period lasts much longer than expected, states will develop strategies for economic recovery. Georgia is among them.

Measures are being taken in the country to ensure the maintenance of investment importance, alleviation of priority sectors and areas, infrastructure, social parameters, employment problems.

The present paper sets out the author's views on these issues, analyzes the approaches of some countries, and substantiates the issues of developing special mechanisms for the regulatory role of the state and the new regime of economic regulation.

Keywords: Covid, Pandemic, Restructuring, Global, Diversification, Strategy, Region, Municipality.

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

JEL Classification: O35; O44

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.6-14>

პანდემიის პირობებში ეკონომიკის ზოგიერთი თავისებურებაები

ნესტან გვარიშვილი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის

სახელმწიფო

უნივერსიტეტის დოქტორანტი

E-mail: nestangvarishvili@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6845-9980>

ცივილიზაციის განვითარების ცივილურ ეტაპზე მსოფლიო ეკონომიკაზე მოქმედებდა სხვადასხვა შემაფერხებელი ფაქტორები, მათ შორის ინფლაცია, ჭარბი წარმოება, ომები და კონფლიქტები, ანომალური პროცესები და სხვა. XXI საუკუნის დასაწყისში საერთაშორისო ეკონომიკური და სოციალური მახასიათებლები შეაფერხა გლობალურმა პროცესმა, რომელსაც ეწოდა პანდემია, COVID-19 სახელწოდების ვირუსი. პანდემია მასიურობით, სწრაფი გავრცელებით და არაპროგნოზირებადი ხასიათით აღმოჩნდა განსაკუთრებული და ერთნაირად მოიცვა როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ქვეყნები.

პანდემიის ზეგავლენა ეკონომიკაზე უფრო ხანგრძლივად ვლინდება, ვიდრე მეცნიერებები და სახელმწიფო მოღვაწეები წარმოიდგენენ. დასაწყისიდან პირველ 5 თვეში პირდაპირ შეუხო 4 მილიარდამდე ადამიანს. უკიდურესად შემცირდა მიწოდება და მოთხოვნა, გაიზარდა უმუშევრობა, ფინანსური და რესურსული პრობემები შეექმნა არა ერთ მსხვილ კომპანიას, სფეროსა და დარგს, ხანგრძლივად დაირღვა ქვეყნებს შორის სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები, დაიღუპა მილიონობით ადამიანი, ცალკეულ ქვეყნებში მოიშალა საბაზრო ურთიერთობები.

საერთაშორისო ეკონომიკა პანდემიამ (COVID-19) მნიშვნელოვანი პრობლემების წინაშე დააყენა. მთავარ გამოწვევად კვლავ რჩება მასშტაბურობა, არაპროგნოზირება, სწრაფი გავრცელება და სხვა უცნობი ფაქტორები. სწორედ ალბათ ამიტომაც სხვადასხვა ქვეყნები ეკონომიკური ზიანის კომპენსაციის მიზნით არატრადიციულ, განსხვავებულ და ხშირად შედეგიანობის თვალსაზრისით ნაჩქარევ ღონისძიებებს იყენებენ, მათთვის მთავარი სიცოცხლის გადარჩენაა.

ამასთან, იმის გათვალისწინებით, რომ პანდემია გაცილებით დიდხანს გრძელდება, ვიდრე იყო ნავარაუდები, სახელმწიფოები შეიმუშავებენ ეკონომიკურ ეროვნული მეურნეობის გაჯანსაღების სტრატეგიებს. მათ შორისაა საქართველოც.

ქვეყანაში ხორციელდება ღონისძიებები, რომლებიც

უზრუნველყოფენ საინვესტიციო მნიშვნელობის შენარჩუნებას, პრიორიტეტული დარგებისა და სფეროების, ინფრასტრუქტურის, სოციალური პარამეტრების, დასაქმების პრობლემების შემსუბუქებას.

წინამდებარე ნაშრომში აღნიშნულ საკითხებზე ჩამოყალიბებულია ავტორისეული შეხედულებები, გაანალიზებულია ზოგიერთი ქვეყნის მიდგომები, დასაბუთებულია სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის ქმედებისა და ეკონომიკის რეგულირების ახალი რეჟიმის გათვალისწინებით სპეციალური მექანიზმების შემუშავების საკითხები.

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: კოვიდი, პანდემია, რესტრუქტურისაცია, გლობალური, დივერსიფიკაცია, სტრატეგია, რეგიონი, მუნიციპალიტეტი.

INTRODUCTION

Despite the measures taken in Georgia, the delays caused by the COVID 19 pandemic, the damage to the economy and human well-being are still unpredictable and growing. Measures taken to save lives and prevent the spread of pandemics - a significant blow to the economic development of the country. [1]

The economic consequences of COVID-19 have proved to be a difficult challenge and a significant threat to the world and to Georgia, and not only to world health but also to the global economy.

According to the Asian Development Bank, a pandemic of \$ 77 billion (0.08% of GDP) to \$ 347 billion (0.4% of GDP) will hurt the world economy. According to the latest analysis proposed by the UN, the global economy will shrink by at least 2.5% after COVID-19, and the damage will reach about trillion dollars. In the worst case, that number could double. The biggest damage will be done to the countries that export oil and other goods. The economic growth rate of such countries is expected to decrease by at least 1%. [2]

According to the OSCE report, the world economy will shrink to 2.4% from the predicted 2.9%, which will be mainly due to the decline in world trade. Rabo Bank's Knowledge Centre reports even more negatively on the expected results and expects the global economy to shrink to 1.6% (at worst to 0.2%). Emerging economies should also expect significant financial losses. In just one month, direct flights to China and Iran were suspended. Flights also suspended between EU countries as well. Although expectations are different, mainly the economic impact on countries will develop by the following logic: the main economic shocks will be received by the countries with the highest rates of COVID-19 prevalence, followed by the countries whose economies are

most dependent on tourism, oil and other Exports of goods will continue to have a negative impact on the economies of their partner countries. [3]

Given the above, to determine the potential impact of COVID-19 on the Georgian economy, let's analyse the country's economic structure, partners and potential risks. We focused on the key sectors that are characterized by high economic permeability, which are the main areas of formation of a single gross domestic product, including sectors such as tourism, foreign direct investment, remittances and foreign trade. [4]

China, as the primary location for the spread of the virus, is considered to be the most infected. The economic consequences that followed the spread of COVID-19 have had a very severe impact on the Chinese economy. According to data released by the Chinese Customs Administration, China's foreign trade fell by 11% in the last two months (exports fell by 17.2% and imports by only 4%). China's trade with its largest partners also declined significantly: the European Union (14.2%), the United States (19.6%) and Japan (15.3%). It is also noteworthy that in the last two months, China's foreign trade recorded a deficit of \$ 7.09 billion (in the same months of the previous year, the increase in foreign trade amounted to \$ 41.45 billion). [5]

According to China National Statistics, China's manufacturing index fell 14.3 percent to 35.7 percent in February, which was conditioned by halted production by regions, extended vacations and quarantine conditions. According to a study by Kaixin, the production index fell to a record low of 40.3% in February. The Asian Development Bank forecasts that the COVID-19 epidemic will cost the Chinese economy \$ 42 billion at worst and that GDP will shrink by 1.74%. More negative results are expected with the forecast of Rabo Bank, according to which the growth of the Chinese economy will be reduced to 2.4% instead of the

assumed growth of 5.7%. [6]

According to Bloomberg, in the three months to March, economic performance will be lower than in the same period last year. The COVID-19 pandemic has had the worst impact on Italy among European countries. According to a February review published by the Italian National Statistics Agency, «the Italian economy is declining.» In the 4th quarter, GDP decreased by 0.3% compared to the previous quarter. The number of employed decreased in January compared to December and the number of unemployed increased slightly. In February, the consumer price index across the country also increased by about 0.4% compared to the previous month. January export growth of 2.3% was lower than the same period last year (+ 3.6%). Imports decreased significantly in January (-0.7% compared to + 6.1% increase in the same month of the previous year). [7]

According to the OSCE report, the Italian economy will continue to stagnate and will grow by 0% this year. This forecast was updated with the release of COVID-19, before that there was an expectation that the Italian economy would grow to 0.4%. Much more negative are the expectations of Rabo Bank, which forecasts a decline in the Italian economy to -1.6%. The Italian government has allocated \$ 28 billion to alleviate the crisis and reduce the negative effects of the pandemic. \$ 3.9 billion allocated from the budget for economic stimulus will be spent on subsidizing health services, while \$ 11 billion will be spent on helping families and employees. With the stimulus to the economy, Italy's budget deficit will inevitably exceed the EU limit (3% of GDP), which is likely to be the subject of appropriate response in the European institutions. [8]

Germany, like Italy, is one of the leaders in the number of COVID-19 cases in European countries. A review by the Kail Institute predicts a recession in the German economy of -0.1%,

which is significantly lower than expected in January (+ 1.1%). Particular damage will be done to the German economy in the first two quarters. And from the third quarter, the German economy will return to the previous bed. According to Rabo Bank, the recession will be more severe for Germany and the economy will shrink to 0.3%. Demand for private sector services / products is also expected to decline in the first half of the year. While household income will increase by about 2.3%, fears of a pandemic will still reduce private consumption. According to the Kail Institute, consumption will decrease to 0.5% in the first half of the year. Negative expectations apply to business investments, which are expected to decline to 0.9% year-on-year. For the first time since 2008, the Kail Institute expects 1% recession in exports. While a rapid recovery of the export sector is expected, the losses incurred in the first half of the year will not be offset by the positive results of the second half. The impact of the pandemic on the German economy is characterized by a forecast of V-shaped rehabilitation, which means that the downturn will be strong and painful, although the rehabilitation of the economy and its return to its original levels will be possible in a short time. [9]

The high vulnerability of the Georgian economy to the coronavirus pandemic is due to various factors. First of all, it is related to the structure of GDP, where the largest share in the sector comes from the economic activities that were most affected by the coronavirus - such as wholesale and retail trade (13.9%), real estate activities (11.4%), construction sector (8.3%).) And financial-insurance activities (6.1%). However, the stagnation of the tourism sector, which has been considered a cornerstone of economic development for years, has dealt a significant blow to both the labor market and the stability of the lari exchange rate - financial capital from tourism, remittances and foreign direct investment.

Another circumstance that led to high economic destabilization under the coronavirus is related to the structure of the labor market, where the number of employees is equal to the number of self-employed in the informal sector, while the number of self-employed is high. Proportion of employees in precarious and unstable services, such as service sector, seasonal employment or other. Under these circumstances, it is not surprising that a radical increase in unemployment is expected, where 30% of the total number of employees are at high risk of losing their jobs, while 83.5% of the self-employed will have to deal with falling incomes and reduced economic opportunities.

We have a situation in Georgia today, when our balance of payments largely depended on the tourism sector and remittances from abroad. Added to this was the country's negative trade deficit (the difference between the country's total exports and imports), which was largely offset by tourism and remittances. And today we are facing a domino effect of crises - the collapse of tourism has increased unemployment, falling incomes, reduced overall domestic demand and consequently reduced budget revenues. Added to this is the problem of lari balancing and the growing negative impact of dollarization on households or people who have borrowed in dollars (approximately 70% of total loans issued). [10]

Today, the issue of financial and banking sector survival is high on the agenda, as they account for the largest share of non-core businesses. Delays in the financial sector will lead to the suspension of some businesses, which will further increase unemployment, hampering the business's innovative challenges. We believe that it is important for the state to take even more effective regulatory measures to maintain the healthy condition of financial institutions, to

provide businesses with some kind of guarantee mechanisms, to create favorable, stimulating environmental processes.

We believe that three important steps need to be taken to revitalize the economy - first, the economic system to ensure a minimum consumer basket and increase social packages, the introduction of unemployment compensation mechanisms; On the other hand, it is important to understand what type of economy we have and to start developing and implementing a strategy for structural change. This process should address the investment policies of all sectors and areas, the priorities of targeted programs, the principles of diversification. The third step should be to develop a consistent political vision and approach to economic development, the purpose of international investment attractiveness, to raise the image of the domestic business with the optimal involvement of local resources. [11]

All of the these will have more potential than just an attempt to stabilize .The state can use different ways of intervention. An example is the approach when cash is given to families (this is referred to as" helicopter money" and is used by America). Such approaches could solve short-term problems and significantly stabilize their income, although this would not be an in-depth answer to existing problems. The state should try to provide investment for the transformation of the economy, we mean the initiation or support of economic projects (infrastructure, manufacturing, industrial or other) that provide employment and income for people, as well as restructuring the economy. [12]

Unfortunately, our country does not yet have a long-term strategy for economic transformation, therefore, opportunities for the development of priority sectors, professions, regions, municipalities, the main characteristics have not been developed.

The pandemic has brought to the fore economic and social problems that have accumulated over the decades. From an economic and budgetary point of view, this is a problem of small incomes - the ratio of tax revenues to GDP was only 22%, and gradually it will decrease even more. In terms of taxes, this is a limitation of the tax base and unfair distribution - the state does not use levers such as property taxes (a very small share of total budget revenues come from this tax), profit tax (according to which Georgia is the third largest in the world, if only the total budget). 9.9%, which is a fairly low rate), and a progressive tax, which would be the budget revenue extracted from employees in the most high-income sectors. We should not forget to pay dividend tax, which is up to 5% today. The state tax system, which should become one of the main tools for mobilizing and coordinating resources, needs to be changed. In the social direction, the other side of the delays is also the underdeveloped employment market structure. In particular, the high rate of self-employment, which not only creates an army of low-income, but also leaves such people behind the social policy of the state and creates problems in identifying these people. [13]

Under the coronavirus, it has become legitimate in almost all countries to talk about the role of the state in the economy - primarily in the healthcare sector. The current success of the healthcare sector is not directly related to the health of this sector, but to the correct positioning of the state and the high professionalism of the individuals here. Increased demand for business promotion by the state was also on the agenda. However, we should not look at the policy of import substitution or promotion of local production unequivocally positive, as it can be accompanied by many dangers. There may be a danger that certain businesses will start «hunting» for state protection for unscrupulous motives. Coronavirus

has shown us that elites are no less concerned with these problems than other members of society. Therefore, our function in these conditions should be maximum involvement in the processes, so that the current changes - the active participation of the state in economic policy, health policy, or labor relations - are not temporary and one-time. [14]

We believe that the emergence of a significant amount of free cash resources in the country forms the basis for lobbying for spheres of influence and subjective interests, for example, information on spending \$ 4 billion after the August war is still missing because it was an opaque process. The society should demand from the state that the processes be as transparent as possible. If the banking policy established so far was not focused on financing the real sectors of the economy and their motivation was consumption financing (for example, from 2003 to 2020, 49% of loans were issued to households, 16-17% to trade, 12% to production and 1.5% to agriculture), today, due to the coronavirus, they will have to rearrange for the priority development of agriculture and local production. The most important thing here is what the restructuring will be like and what the role of the state will be here. Due to the fact today the state does not have the mechanisms to ensure the placement of monetary resources in the economy and is forced to use banks, the coordinating role of the state should be sharply increased. In this process, it is also important to completely rule out corruption and misconduct. [15]

In our view, investing large sums of money in the economy and the agricultural sector at the same time can lead to two negative processes: extreme farming, which can lead to economic inefficiency (for example, many small businesses produce small products), or, in some cases, extreme business and create the problem of monopolies. The role of the state is important here, so that neither efficiency

is low nor social inequality increases. It is with the active involvement of the state that various social problems can be solved.

The pandemic has also shown the shortcomings that the economy has with its structural arrangement, financial system, social policy, and so on. If we talk specifically about currency stability, price changes and the policy of the National Bank, there are also threats related to the depreciation of the lari, rising inflation and the reduction of the country's reserve resources. It became necessary to finance foreign programs in foreign currency to finance emergency programs. The current situation has convinced us that without foreign debt, Georgia could have mobilized very few resources within the country. Unfortunately, the anti-crisis plan proposed by the government envisages that today we are talking not about solving the big and accumulated problems, but about postponing them. An alternative to this would be its main distinguishing feature from the formation of development financial institutions from a commercial bank would be that such institutions are not a priori profit-oriented and typically invest in areas of the economy that may be risky and priority. [16]

The problems posed by the coronavirus have once again shown us that the existing social protection systems are at odds with our economic situation and human needs. First, the crisis highlighted the need for basic income insurance, which is the most acute today for people who have lost their jobs and become unemployed. Here we may not necessarily be talking about unemployment insurance, but rather its alternative, which involves unemployment benefits. Unfortunately, today we only have a subsistence allowance system, which is the only social security net and whose structure leaves a large proportion of people behind that net. [17]

It would be appropriate to discuss not the simplification of the existing subsistence allowance procedures, but the introduction of an unemployment benefit, which will be financed from general taxes and the budget. The difference between an unemployment benefit and a subsistence allowance is emphasized here - the person receiving the unemployment benefit is involved in the job search process and is helped by employment agencies to find a job, undergo various trainings and be professionally trained. Accordingly, the recipient of this allowance is considered a job seeker. We consider it important to strengthen the integration of private and state resources.

CONCLUSION

1. Develop a strategy for economic transformation and diversification and monitoring standards, tools, including at the regional level;
2. Develop mechanisms for the integration of private and state resources and effective relations in order to alleviate the economic and social problems caused by the pandemic;
3. To expand the scope of joint targeted programs in order to improve the priority areas and to define effective mechanisms for their implementation;
4. Determine the scale of the main pandemic mitigation projects and manage the necessary resources to be provided by local structures taking into account the specifics and specifics;
5. We believe that in order to overcome the challenge of the post-pandemic period, the role of the state regulator and stimulus should be increased in the direction of effective use of local resources. Accordingly, the development strategies of municipalities (regions) taking into account the new reality.

REFERENCES/ლიტერატურა

- [1] “The Economic Impact of the COVID-19 Outbreak on Developing Asia”, Asian Development Bank, March 6, 2020. See: <https://bit.ly/2UpeGe9>;
- [2] «The Coronavirus Shock: a Story of Another Global Crisis Foretold and What Policymakers Should Be Doing About It.» UNCTAD, 9 March 2020. See: <https://bit.ly/2WwcW50>;
- [3] “Coronavirus: The world economy at risk” OECD Economic Outlook, 2 March 2020. See: <https://doi.org/10.1787/7969896b-en>;
- [4] **Erken Hugo, Menno Middeldorp, Raphie Hayat, and Kan Ji.** “Global Economic Outlook: COVID-19 Has Taken a Hold of the Global Economy,” Rabobank, March 12, 2020. See: <https://bit.ly/3a7J17U>;
- [5] “China’s foreign trade fell 11% in the first 2 months of 2020” General Administration of Customs People’s Republic of China, March 7, 2020. See: <https://bit.ly/2Jf6bgV>;
- [6] “Purchasing Managers Index for February 2020” General Bureau of Statistics of China, March 2, 2020. See: <https://bit.ly/2J4QI8e>;
- [7] Ziyang, Tang. “Chinese Manufacturers Haven’t Seen It This Bad in 16 Years, Caixin PMI Shows” Caixin, March 2, 2020. See: <https://bit.ly/2QwZACa>;
- [8] Baigorri, Manuel. “China Economy Seen in Deeper Contraction on Factory Drop” Bloomberg, March 1, 2020. See: <https://bloom.bg/3aiUDVq>;
- [9] “Coordinated economic response to the COVID-19 Outbreak” European Commission, 13 March 2020. See: <https://bit.ly/2WvIQiP>;
- [10] **Boysen-Hogrefe Jens, Groll Dominik, Stolzenburg Ulrich, Fiedler Salomon, Kooths Stefan.** Euro area faces recession, Keil Institute, March 2020. See: <https://bit.ly/2WtgTb8>;
- [11] “COVID-19: Commission sets out European coordinated response to counter the economic impact of the Coronavirus”, European Commission, 13 March 2020. See: <https://bit.ly/3dggQi6>;
- [12] Boysen-Hogrefe Jens, Groll Dominik, Stolzenburg Ulrich, Fiedler Salomon, Kooths Stefan, Möhle Saskia. German Economy Spring 2020, Keil Institute, 11 March 2020. See: <https://bit.ly/3df4Kg0>;
- [13] «Survey on Manufacturing Industry, Services and Building», Banque de France, March 9, 2020. See: <https://bit.ly/2xfGLN3>;
- [14] Cohen Patricia. “U.S. Added 273 000 Jobs in February Before Coronavirus Spread Widely ”, The New York Times, March 9, see: <https://nyti.ms/2UbwtH3>;
- [15] **Shulman David.** “U.S. Forecast: The Sum of All Fears ”, UCLA Anderson Forecast, March 2020. See: <https://bit.ly/2U7oLOb>;
- [16] Federal Reserve press release, March 15, 2020. See: <https://bit.ly/3dgyQ20>;
- [17] **Blas Javier, Longley Alex.** Goldman Warns Oil Could Dip Into The \$ 20s As Price War Begins, Bloomberg, March 8, 2020. See: <https://bloom.bg/33wYdJ4>;

JEL Classification: O35; O44

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.15-22>

THE IMPACT OF CONFLICT ON PERFORMANCE MANAGEMENT

Eka Avsajanishvili

PhD Student, Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University,

Tbilisi, Georgia

Email: avsajanishvilioka96@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7110-825X>

Human resources are the most important for an organization to gain competitive advantage. That's why performance management's importance had increased. It is related to strategic management, organizational culture, work environment and etc. Studies found that performance management, can make organization more successful, and help them to reach the goals.

As organization is a union of people, conflict is natural phenomenon. The main thing is to be managed properly. Based on researches appeared that: conflict has impact on performance management. Moreover, healthy conflict can improve organizational performance. As well, effective performance management can reduce destructive conflicts. Different studies were reviewed in this paper, to determine the connection between performance management and conflicts.

Keywords: performance management, conflict, impact, pandemic, factors, employees, human resource.

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

JEL Classification: O35; O44

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.15-22>

კონფლიქტის გავლენა პერფორმანს მენეჯმენტზე

ეკა ავსაჯანიშვილი

დოქტორანტი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი,

თბილისი, საქართველო

ელ.ფოსტა: avsajanishvili96@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7110-825X>

სტატიაში განხილულია ადამიანური რესურსის მნიშვნელობა თანამედროვე ორგანიზაციებში, რადგან სწორედ ეს წარმოადგენს კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების ერთ-ერთ რეალურ შესაძლებლობას. ამ ტენდენციამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა პერფორმანს მენეჯმენტს, რომელიც გულისხმობს ინდივიდების და ჯგუფების პერფორმანსის წარმართვას ორგანიზაციული მიზნების განსახორციელებლად.

რაც შეეხება კონფლიქტს, მის მიმართ დამოკიდებულება შეიცვალა და ორგანიზაციებში განიხილება, როგორც ბუნებრივი მოვლენა სოციალურ გარემოში, რომლის სწორად წარმართვის შემთხვევაში შესაძლებელია პერფორმანსის გაზრდა და ინოვაციების წახალისება. სტატიაში გამოკვეთილია სხვადასხვა ფაქტორები, რომლებიც ორგანიზაციაში კონფლიქტს იწვევს, მათ შორის კოვიდ პანდემიის პირობებში.

არაერთ კვლევაზე დაყრდნობით იკვეთება, რომ კონფლიქტის გავლენა პერფორმანს მენეჯმენტზე საკმაოდ დიდია. ამავდროულად, ეფექტურად წარმართულმა პერფორმანს მენეჯმენტმა შესაძლოა შეამციროს დესტრუქციული კონფლიქტების წარმოქმნის შესაძლებლობა ორგანიზაციაში. მაგალითად, კონფლიქტები, რომლებიც წარმოიქმნება დასაქმებულის მიზნებსა და ორგანიზაციის მიზნებს შორის განსხვავების საფუძველზე, დიკრიმინაციის და უსამართლობის საფუძველზე და ამ. რადგან, პერფორმანს მენეჯმენტი გულისხმობს ობიექტური შეფასების სისტემების დანერგვას და ადამიანური რესურსების დეპარტამენტს ეხმარება დაწინაურების და ანაზღაურების შესახებ გადაწყვეტილებების მიღებაში, ამავდროულად, მკაფიოდ გამოკვეთს როლებს და ცდილობს გაითვალისწინოს ინდივიდუალური მიზნები და მისწრაფებები.

რიგ შემთხვევებში, განსაკუთრებით ტრადიციული პერფორმანს მენეჯმენტის სისტემების პირობებში, თავად ამ პროცესმა შეიძლება წარმოქმნას კონფლიქტი. განსაკუთრებით პერფორმანსის წლიურ მიმოხილვებზე, როდესაც თანამშრომლების პერფორმანსს ერთმანეთს ადარებენ. კვლევებით დასტურდება, რომ აღნიშნული მიმოხილვა

უარყოფითად მოქმედებს იმ თანამშრომლებზეც კი, რომელთა პერფორმანსი მაღალია. სწორედ ამიტომ, ორგანიზაციების დიდმა ნაწილმა შეცვალა პერფორმანს მენეჯმენტის სისტემა და უფრო მეტად მუდმივ კომუნიკაციასა და უკუკავშირზე კონცენტრირდა. რა თქმა უნდა, წარმოდგენილი კვლევების ანალიზი არ არის საკმარისი მყარი დასკვნების გამოსატანად და აუცილებელია შემდგომი კვლევა, განსაკუთრებით კოვიდ პანდემიის პირობებში, რომელმაც შეცვალა, როგორც ორგანიზაციების საქმიანობა, ასევე ადამიანების ცხოვრების სტილი.

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: პერფორმანს მენეჯმენტი, კონფლიქტი, გავლენა, პანდემია, ფაქტორები, დასაქმებულები, ადამიანური რესურსები.

INTRODUCTION

organizations operate in a changing environment and constantly have to deal with new challenges. Of course in such an environment the main thing is optimal resource management. Recently, more and more scientists agree that human resources are unique. That is why the person, his needs and expectations became the starting point of the organization.

This process has contributed to the growing importance of the sciences related to human resource management. "With the recognition of people as the only sustainable resource for competitive advantage and subsequent institutionalization of practices like linking employees' performance to the strategic intents of the organizations, performance management practices have now been recognized as a high priority human resource management function." [1] Performance management acquired special significance during the Covid Pandemic. "Forced remote working, staff reduction, temporary production interruption, in some cases closing of the plants because of the imposed lockdown are only some of the experiences that have literally shaken work processes, roles distribution, job demands and performances." [2] Organizations have found themselves unprepared for this whole new reality and it primarily damaged people and their psyche. In such conditions, it is difficult to manage performance and create conditions for employees to maintain a positive attitude. Constant stress and tension negatively affect the human psyche which increases the possibility of conflicts. This is why proper management has a significant impact on performance.

The purpose of this article is to highlight the impact of conflict on performance management based on the analysis of various studies. It is important to determine not only the impact of conflicts, but also to determine whether

performance management itself can cause conflict.

THE IMPORTANCE OF PERFORMANCE MANAGEMENT

'Performance management is a continuous process of identifying, measuring, and developing the performance of individuals and teams and aligning performance with the strategic goals of the organization.' [3] Traditionally, the function of performance management has been to assist HR in making decisions about promotion, evaluation, and recruitment. "With the realization that people are the only sustainable drivers for achieving organizational excellence, performance management perspectives have changed, and today it encompasses crucial HRD activities like identification of training needs, providing performance feedback directly to employees to enable them to make an informed choice about their career development opportunities, etc." [1] Modern performance management is related to strategic management, the formation of organizational culture and meeting the needs of a changing environment. It contributes open communication and constant feedback, in which employees know their strengths and weaknesses to improve them. "People in this process become more self-managed and autonomously focus on self-development to build their capabilities to achieve the results." [1]

Numerous studies show that performance management has a significant impact on an organization's success. Research conducted by André A. de Waal and Béatrice I.J.M. van der Heijden found a positive correlation between well-developed performance management systems and high-performance organizations. "Moreover, based on the findings of our study, there is more insight into the order in which the PMA dimensions have to be improved in order to optimize the chance to strengthen specific HPO factors." [4]

Performance management gained special importance during the Covid Pandemic, both in the public and private sectors. Falconer Mitchell and et al (2021) discussed the example of three European countries: Italy, Germany and the UK, to determine how they used performance management during a pandemic. Research has shown that a country that had a better performance management system got better results. "The results indicate that where the performance management system facilitates effectiveness in developing, integrating and applying the four dimensions of PC, a relatively higher level of action success in safeguarding the population is attained." [5]

CONNECTION BETWEEN PERFORMANCE MANAGEMENT AND CONFLICTS

Traditionally, conflict is bad and managers should do everything to avoid it. But over time this view has changed and organizations understand that conflict in society is an inevitable event. "While the behavioral approach accepts conflict, the interactionist view encourages conflict based on the belief that a harmonious, peaceful, tranquil, too-cooperative project organization is likely to become static, apathetic, stagnant, and unable to respond to change and innovation." [6]

There is a lot of research to clarify that conflict negatively affects on employee performance. The study, carried out by Tariq and Rehman (2020), "provides insights on comprehending the critical challenges being faced by construction companies which inhibit the organizational performance in a developing country like Pakistan" [7] The research came to the conclusion that Conflict Management Effectiveness has significant positive effect on organizational performance. Another research conducted by K. Khan et al (2016) shows the connection between low productivity and the effects of conflicts. "The variable low productivity comes out to be as an important effect of conflict

because when employees are dealing with conflicts they cannot fully concentrate on their job tasks." [8] Dr. David Nash and Dr. Deborah Hann found that "The adoption of inter-employee conflict management policies is associated with the use of broader HR strategies such as high-performance work systems." [9]

One of the elements of performance management is feedback. "In systems engineering, feedback transmits information on performance from one part of a system to an earlier part of the system in order to generate corrective action or to initiate new action." [10] Mathew R. Hammerstrom et al (2021) said : "Our findings demonstrate that feedback incongruent with prepotent meaning affected performance and two neural signals associated with feedback evaluation. Specifically, we observed a decrease in response accuracy and a decrease in the amplitude of the reward positivity when feedback was incongruent with meaning." [11]

Unfortunately, in some countries, neither conflict management nor performance management practices have been established yet. For example, research carried out by N. Paresashvili et al (2017) found that conflict management is at a low level of development in both public and private organizations. They mentioned: " This are very important findings, as this can be the main reason organization does not achieve its desirable outcomes." [12]

CAN PERFORMANCE MANAGEMENT RESOLVE CONFLICT?

Conflict in an organization can be caused by a variety of factors. for example lack of communication, understanding, trust, respect and etc. Kamran Khan and et al (2016) noted as a result of their research, that "the variable differences in goals comes out to be as an important cause of conflict because when differences occur in goals

and job tasks between employees it creates conflicts in between them because differences of in goals creates difference of ideas and opinions which lead them towards conflicts.” [8] Also, study conducted by N. Paresashvili et al (2021) showed that “As it was predictable due to the socio-economic level of the Country and restrictions related to Corona Virus, salary and non-stable emotional level of the employees are on the second and third places (20% and 16%). [13] “But, people realize more, that instead of competing, it is better to collaborate. It seems, they realize context of the conflict and the view of opponent so, that feel more empathy and they choose collaboration.” [14] Another study, which was carried out before the Pandemic, found different reasons of conflict “in Georgian reality, survey results showed that the main reason is working environment and conditions (46.7%). 28.3% said that different values, views and interests cause the conflict in organizations.” [15]

One more factor that causes conflict is injustice and discrimination. “Much of the conflict that occurs in organizations is probably due to the relatively minor injustices that are inevitable in daily interactions.” [16] The conclusions reached by N. Paresashvili et al (2021) following their research were “as statistical analysis shows, we have received many negative answers regarding the issues of discrimination and this should be taken into consideration while decision-making and leading the management of the organization efficiently.” [17] Another study was carried out by Paresashvili et al (2020) found that: “As evidenced by the research, most respondents recognize competition, violation of the principle of fairness, discrimination, different assessments of events and processes by individuals, and more the causes of conflict.” [18]

Performance management is now more integrated with the strategic goals and objectives

of the organization. at the same time performance management serves to enhance the performance of individuals. “PMS processes further get reinforced with the integration of individual and organizational objectives.” [1] Performance management cannot be effective without performance appraisal. “It helps organizations assess where they stand vis-à-vis their competitors in terms of effectiveness in performance. Appraisals do not just reduce the individual performances into some quantitative data, they measure and rate the individual performances with one another, and in the process facilitate in taking performance related decisions, such as employee development, promotion, transfer, compensation design, etc.” [1] To accomplish all of the above, open communication and constant feedback is essential.

So, if an organization has a performance management system it means that all decisions regarding employees are based on performance results which exclude discrimination and injustice. A well-developed PMS takes into account the expectations and goals of the employees, while the roles are clearly defined and most importantly it ensures constant communication. This is more important in the context of globalization, „It is necessary to form and develop effective intercultural communication with representatives of other cultures.” [13] Vijay K. Verma (1998) considers that: „one of the ways to resolve the conflict is Open communication should be encouraged to help individuals involved in the conflict situation be more objective and prepared to deal with the situation.” [6]

CAN PERFORMANCE MANAGEMENT CAUSE CONFLICT?

As mentioned above, traditional performance management includes performance appraisal, the results of which are discussed at meetings where

employee performance is compared. Studies show that this is an uncomfortable process for employees, even if their performance is high.” The traditional PA is frequently ineffective for improving a person’s job performance and may have a negative effect on an employee’s job satisfaction.”[19] Sometimes this can lead to interpersonal conflict and demotivation of the employee. “Conflicts developed by performance appraisal systems tend to breed distrust among employees, supervisors, and within the organization; and conflicts occur at many levels.”[20] This is why new approaches to performance management pay less attention to ratings and annual reviews. It focuses on establishing constant feedback, developing frequent communication between managers and employees.

CONCLUSION

To sum up, it’s clear that conflict has a significant impact on performance. Organizations should strive to implement both effective performance and conflict management. Because one of the ways to gain a competitive advantage is to focus on human resources.

As mentioned above, conflict is a natural phenomenon in society and healthy conflicts can

increase innovation and even performance. “In today’s world, after closing so many businesses and decreasing jobs, emotional stability of the people get worse. It makes for organizations and managers more challengeable to manage conflict situations.”[17] Performance management has the ability to prevent destructive conflicts, which is caused by injustices, discrimination and etc. It can improve organizational culture and environment as “performance management is a continuous process of identifying, measuring, and developing the performance of individuals and teams and aligning their performance with the strategic goals of the organization.” [3] But sometimes performance management can cause conflicts too, especially traditional performance management, because it includes performance appraisal. Comparing peers’ performance at the performance review meetings is not pleasant process. Of course, the impacts of performance management and conflicts require further study. Especially now, because Covid 19 changed many things, people live in constant fear and stress, most of employees work remotely and etc. These can change factors that cause conflicts. Covid19 has put performance management in new challenges too. All these factors should be taken into account.

REFERENCES/ლიტერატურა

- [1]. **Bhattacharyya D.K.**, "PERFORMANCE MANAGEMENT SYSTEMS AND STRATEGIES", Delhi, Pearson, 2011, 354;
- [2]. **Manuti, A.; Giancaspro, M.L.; Molino, M.; Ingusci, E.; Russo, V.; Signore, F.; Zito, M.; Cortese, C.G.** "Everything Will Be Fine": A Study on the Relationship between Employees' Perception of Sustainable HRM Practices and Positive Organizational Behavior during COVID19. Sustainability 2020, 12, 10216; pp 1-17 doi:10.3390/su122310216
- [3]. **Aguinis H.**, Performance Management, USA, Pearson Education, 2013, 310 p;
- [4]. **WAAL A.A., HEIJDEN B. I.**, "THE ROLE OF PERFORMANCE MANAGEMENT IN CREATING AND MAINTAINING A HIGHPERFORMANCE ORGANIZATION", Journal of organization design, 2015, No.1, pp 1-11;
- [5]. **Mitchell F., Nørreklit H., Nørreklit L.**, et al., "Evaluating performance management of COVID-19 reality in three European countries: a pragmatic constructivist study," Accounting, Auditing & Accountability Journal, 2021, Vol. 34 No. 6, pp. 1345-1361;
- [6]. **Verma V.K.**, CONFLICT MANAGEMENT, The Project Management Institute Project Management Handbook, 1998, pp353-364
- [7]. **Tariq H., Rehman M.**, "An Empirical Analysis of Organizational Performance of Construction Companies in Pakistan through Mediating Role of Conflict Management Effectiveness" Review of Economics and Development Studies, 2020, Vol. 6(2), pp 471-484
- [8]. **Khan K., Hussainy S. K., Iqbal Y.**, "CAUSES, EFFECTS, AND REMEDIES IN CONFLICT MANAGEMENT", The South East Asian Journal of Management, 2016, No. 2, pp 152-172
- [9]. **Nash D., Hann D.**, "Strategic conflict management? A study of workplace inter-employee dispute resolution in Wales," Industrial and Labor Relations Review 73 (2), 2020, pp 411-430;
- [10]. **ARMSTRONG M.**, "Armstrong's Handbook of Performance Management", London, Kocan Page Limited, 2018, 257p;
- [11]. **Hammerstrom M.R., Ferguson T.D., Williams C.C., Krigolson O.E.**, "What happens when right means wrong? The impact of conflict arising from competing feedback responses", Elsevier B.V, 2021, Brain Research 1761, 1-9 pp
- [12]. **Paresashvili N., Maisuradze T., Gechbaia B., Weis L., Koval V.**, "Conflict management impact on the employee productivity," SHS Web of Conferences 111, 2021, 01010, pp 1-6
- [13]. **Paresashvili N., Okruashvili N., Chitaladze.**, THE NEED FOR CROSS-CULTURAL COMPETENCIES IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT, Conference INTED2021, 2021/9/3, Volume 1 Issue ISBN: 978-84-09-27666-0; ISSN: 2340-1079, Pp 9946-9952
- [14]. **Nadjafova Z., Paresashvili N., Maisuradze T., Nikvashvili M.**, Organizational conflict management during COVID 19, Journal Economic and Social Development: Book of Proceedings, 2021, pp 788-795;
- [15]. **Paresashvili N., Maisuradze T.**, "MECHANISMS OF ORGANIZATIONAL CONFLICT RESOLUTION IN GEORGIA," Journal of International Economic Research, 2017, Vol.3, No.1, pp 75-80;
- [16]. **Cropanzano R., Baron R.A.**, "INJUSTICE AND ORGANIZATIONAL CONFLICT: THE MODERATING EFFECT OF POWER RESTORATION", The International Journal of Conflict Management, 1991, Vol. 2, No. 1, pp. 5-26
- [17]. **Paresashvili N., Tikishvili M., & Edzveradze T.**, Employees discrimination issues based on the statistical analysis using SPSS (Case of Georgia, Republic of). ACCESS Journal: Access to Science, Business, Innovation in Digital Economy ISSN 2683-1007 (Online) 2021, 2(2), pp 175-191, [https://doi.org/10.46656/access.2021.2.2\(5\)](https://doi.org/10.46656/access.2021.2.2(5)) <https://journal.access-bg.org/>;
- [18]. **Paresashvili N., Gurbanov N., Gechbaia B., Goletiani K., Edzveradze T.**, SIGNIFICANT ISSUES OF ORGANIZATIONAL CONFLICT MANAGEMENT Journal Economic and Social Development: Book of Proceedings, 2020, Vol. 3, pp 457-464;
- [19]. **BUDWORTH M., LATHAM G.P., MANROOP L.**, "LOOKING FORWARD TO PERFORMANCE IMPROVEMENT: A FIELD TEST OF THE FEEDFORWARD INTERVIEW FOR PERFORMANCE MANAGEMENT," Human Resource Management, 2015, Vol. 54, No. 1. Pp. 45-54
- [20]. **Grubb T.**, "Performance Appraisal Reappraised: It's Not All Positive" Journal of Human Resource Education, 2007, Vol. 1, No. 1, pp1-22;

JEL classification: M5

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.23-30>

ORGANIZATIONAL STRESS ON THE WORKPLACE: ITS IMPACT ON EMPLOYEES AND ORGANIZATIONS

TEONA MAISURADZE

Assistant professor,

Georgian National University,

Tbilisi, Georgia

Email: teo.maisuradze3@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4597-5736>

The workplace has never been as stressful as it is today. It has different and uncommon challenges nowadays. First of all, with the passage of time, knowledge becomes obsolete faster, constant improvement of skills and continuous professional growth becomes necessary. The spread of COVID19 worldwide in 2020 has made organizational stress issue more pressing. Rising unemployment rate and job shedding have led to a sharp rise in stress levels among employed people. The nature of most of the work has changed, with some moving to a remote and part to a hybrid work model. It is not new that high level of organizational stress is directly related to productivity. When the stress level is high, the risk of making mistakes increases, the level of innovation is low, job satisfaction decreases, a problem of communication and dissemination of correct information occurs, which finds its reflection in increased in turnover, absences, etc. These events significantly reduce a person's ability to work, labor productivity decreases; therefore, it is not possible to fully utilize the potential of the organization.

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

Keywords: stress management, organizational stress, pandemic.

JEL classification: M5

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.23-30>

ორგანიზაციული სტრუქტურის საფუძვალზე

ადგილზე: მისი გავლენა დასაქმებულებსა და ორგანიზაციაზე

თეონა მაისურაძე

ასისტენტ პროფესორი

საქართველოს ეროვნული

უნივერსიტეტი,

თბილისი, საქართველო

ელ. ფოსტა: teo.maisuradze3@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4597-5736>

სამუშაო ადგილი არასოდეს ყოფილა ისეთი სტრუქტურული, როგორც დღევანდელ რეალობაშია. „საზღვრების წაშლამ“ გამოიწვია დასაქმებულებში კონკურენციის ზრდა როგორც ქვენის ფარგლებში, ისე მის მიღმა. დროის გასვლასთან ერთად მსოფლიო მასშტაბით მიმდინარე ორგანიზაციული გაერთიანებების, შემცირებების, აუტოსორსის, შეკვეცების შედეგები უფრო მეტ და მეტ ადამიანზე ახდენს გავლენას. სტრუქტურის მაღალი დონე კი შრომის მწარმოებლურობას ამცირებს, ვინაიდან ზრდის გაცდენებს, ავადობის გამო საავადმყოფო ფურცელზე ყოფნას, სამუშაო ადგილზე დაბალ მწარმოებლურობას და ა.შ. კოვიდ 19-ით გამოწვეულმა პანდემიამ აღნიშნული მოსაზრებების მართებულობაში ყველა ორგანიზაცია დაარწმუნა. გარდა ამისა, მნიშვნელოვნად შესუსტდა ორგანიზაციული კულტურის ძალა, შეიცვალა კომუნიკაციის სისტემები, გაჩნდა ახალი განმარტებები, ერთდოულად განხორციელდა ბევრი ცვლილება. შესაბამისად, ცხადია, რომ ორგანიზაციული სტრუქტურის მართვა დღეს კიდევ უფრო აქტუალურია ვიდრე ოდესმე, განსაკუთრებით ადამიანური რესურსების მართვის მენეჯერებისთვის. ეს მოვლენები მნიშვნელოვნად ამცირებს ადამიანის შრომისუნარიანობას, მცირდება შრომის პროდუქტიულობა; შესაბამისად, შეუძლებელია ორგანიზაციის პოტენციალის სრულად გამოყენება.

სტატიაში განხილულია ორგანიზაციული სტრუქტურის მაღალი დონის პირობებში მისი გავლენა დასაქმებულებსა და ორგანიზაციაზე. ასევე, ყურადღება გამახვილებულია შესაძლო ნეგატიურ შედეგებზე. გარდა ამისა, მოცემულია გარკვეული რეკომენდაციები, რომელთა გათვალისწინებით შესაძლებელია გაუმჯობესდეს ორგანიზაციული სტრუქტურის მართვის ხარისხი.

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: სტრუქტურის მართვა, ორგანიზაციული სტრუქტურა, პანდემია.

INTRODUCTION

Stress is an inevitable part of work life, which is why it is often the subject of study and observation by researchers in various disciplines. It is found among employees of organizations operating in both developing and developed countries. High levels of stress have a negative impact on a person. Chronic stress can «burnout» a person and cause serious damage to his health. Clearly, in this case the employee will no longer be productive for the organization and will not be able to make an appropriate level of contribution to the achievement of strategic goals. Consequently, for business stakeholders, this is a very topical event.

The importance of employee health, well-being and stress has been made even more urgent by the 2020 pandemic. No industry is stress free, but some face with it more than the others. Most organizations have tried to continue to function normally and avoid complications caused by pandemics through remote work. The traditional ‘work around the clock’ concept has subjected to a paradigm shift on account of alternative work timings and patterns of the twenty first century work environment. Work today is ‘result oriented’ rather than ‘people oriented’ [1]. However, this proved impossible for the majority of people, mainly employed in the manufacturing sector. Consequently, this sector still faces a significant challenges. For example, the second year in a row, enterprises have been forced to compensate isolation to the employees, except hospitalization or infection with Covid19. If infected/isolated person works in shifts, employee who is working instead of him at overtime is under the risk of increasing stress level, burnout and have negative impact on his health. Constant labor shortages reduce the labor productivity of current employees as well. The main problem in Georgia is that people face with all organizational problems without preparation.

UNDERSTANDING STRESS - LITERATURE REVIEW

There are different definitions of the workplace stress. For example, Jeremy stranks defines it as following: ‘work stress is a psychological state which can cause an individual to behave dysfunctional at work and results from people’s response to an imbalance between job demands and their abilities to cope’. It arises when people try to cope with tasks, responsibilities or their forms of pressure connected with their jobs, but encounter difficulty, strain, anxiety and worry in endeavoring to cope. [2] Tatyana Khutornianskaia sum ups, that occupational stress can be defined as a stressful state of an employee that occurs when he is exposed to emotionally negative and extreme factors associated with his professional activity. She shares the classical definition given by Selye, that stress is a complex of nonspecific adaptive reactions of the organism to any demands made upon it due to the influence of stress factors that have entailed a violation of its homeostasis. Nonspecific reactions are adaptive actions aimed at restoring the initial state of the body, produced by specific effects on specific stimuli [3]. People experience stress differently based on the individual reasons. All persons have their own life path and own perception of an event or situation. Scientists differ two types of a stress. First, when human views a situation negatively, he/she will likely feel distressed—overwhelmed, oppressed, or out of control. Distress is the more familiar form of stress. The other form, eustress, results from a “positive” view of an event or situation, which is why it is also called “good stress.”[4] Eustress results can be stimulating, thus enhancing work performance and positively encouraging workers to make efforts.[5]

WORKPLACE STRESS IMPACT ON THE EMPLOYEES

Workplace stress is defined by free medicine dictionary as “work-related mental tension,

relationships at work, organizational structure and climate. How all these will be perceived is depended on the individual characteristics of the individual like level of anxiety, neuroticism,

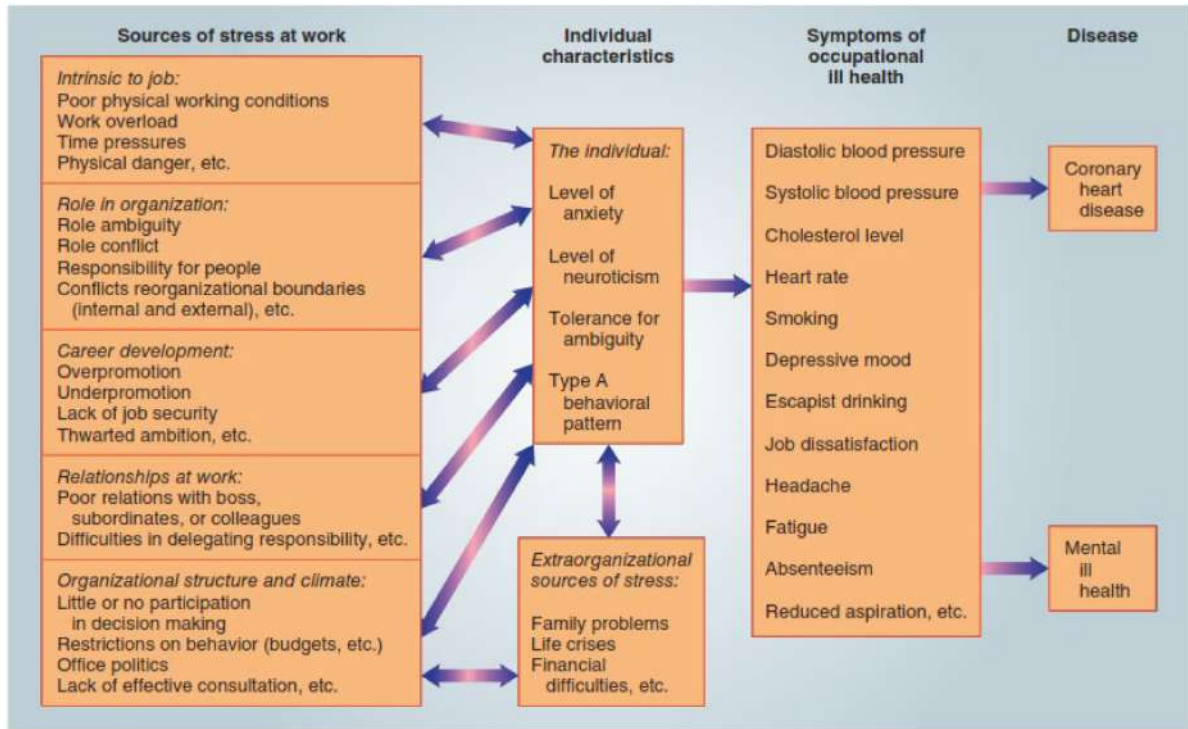


Figure 1. Workplace stress model [10]

which causes exhaustion, insomnia, muscle pain, depression, and eventually job burnout.” And itself burnout is defined as emotional and physical exhaustion resulting from a combination of exposure to environmental and internal stressors and inadequate coping and adaptive skills. In addition to signs of exhaustion, the person with burnout exhibits an increasingly negative attitude toward his or her job, low self-esteem, and personal devaluation. [6] But when an employee can manage the pressures of the job and the possibility to complete a task is substantial, then stress can work as a motivating factor [7].

At the workplace there are different types of stress sources, which can be related to Intrinsic to job, Role in Organization, Career development,

tolerance of ambiguity and a behavioral pattern. But all these are affected by extra organizational sources of stress which itself affect on sources of stress at work. Based on the mentioned factors, different symptoms of occupational health is appeared for each employee. As a result mental health or coronary heart diseases can be caused. (Figure 1) [10]. As workplace stress can have so negative impact on employees, towards the end of Millennium, attention was paid to the time spent at work by the individuals. Accordingly, the necessity of being happy at work became new subject of interest. The strategic approach’s main goals have resulted in positive outcomes for smoke-free workplaces with handicapped access; nonetheless, the vision of psychologically

better workplaces has been formed but not yet fulfilled. The HSE management have standards which are a systematic endeavor to guarantee that organizations follow recommendations on psychosocial working variables, such as workload and management practices, in order to «reflect a high degree of health well-being and organizational success» (HSE, 2009). There are the six dimensions addressed by the guidelines: Demands, Control, Support, Relationships, Role, and Change.[8]. Managers should consistently evaluate weaknesses and difficulties organization holds in order for them to have an objective perception of reality [19].

WORKPLACE STRESS IMPACT ON THE ORGANIZATIONS

Workplace stress causes negative effects to the whole organization. When employee is under high stress, his/her normal functionality is limited. He can hardly perform his duties and performance quality is quite low. Thus, we can consider that workplace stress reduces organizational productivity as a whole. This issue is very actual nowadays and a lot of researches are conducted to investigate reasons, connection between different organizational factors and find out best possible recommendations. For example, Oboreh O.E and Okeke M.N have conducted research about the impacts of stress on staff productivity in five banks in Awka, Anambra State in 2016. The study discovered that the most significant effect of work-related stress on an organization is a decrease in productivity. Employees that are stressed are far less likely to devote their efforts to continuous improvement or innovative issue solution. Individuals who are coping with stress and are in self-preservation mode prefer to spend their time and energy doing the absolute minimum to keep up. Furthermore, an overworked team will have less energy to begin with, as stress depletes

energy storage as well as a person's physical and mental skills, according to research.[5]. Kumar G.G.S and Joy A.J have conducted the research in Kerala among the software professionals in 2018. Their findings was unsurprisingly the same, job stress was reducing the productivity. New finding in this study was that they defined that the job performance of the software professionals is dependent on role ambiguity, salary and rewards, fear of obsolescence and workload.[9].

The costs of occupational stress to the organizations are primarily related to sickness and absenteeism, reduced productivity, worker replacement costs and training, and additional retirement costs. There may be further costs due to damage in production or equipment, costs in connection with grievance and litigation, and a potential public loss of goodwill toward the organization. [10] Ongori and Agola, 2008 based on their study findings claim that, the outcomes associated with the occupational stress adversely affect the organization, especially in reducing efficiency in organization operations, increasing employee turnover, and the expenditure of health costs of employees, low motivation and accidents. The study findings also confirmed that occupational stress costs are high and its impact on employees cannot be ignored. Organizational failure to manage occupational stress might erode the organizational profitability through litigation, morbidity and mortality [11].

MANAGING WORKPLACE STRESS

As it was shown above, high organizational stress have negative impact on both: organizations and the employees. It is obligatory from organizations to identify stressors and predict the stress increase in order to avoid escalation of situation. Employers have a responsibility (both legally and morally) to ensure that the mental health and wellbeing of their workers is not being

adversely affected by their roles. By developing and implementing framework to support and cultivate workplace cultures that understand the importance of workplace stress, employers can demonstrate their commitment to their team’s mental health and wellbeing and maintain team performance and attendance [12]. One of the best models for managing the organizational stress can be Scandinavian model (Figure 2).

Working conditions should provide opportunities for personal and vocational development, as well as for self determination and professional responsibility

Paruk N, 2010 shares her findings the literature has suggested and claims that in order to have a healthy organization who copes with stress effectively, there should to be a match between workers expertise and needs, an effective

Working conditions are adapted to people's differing physical and mental aptitudes
Employee is given the opportunity to participate in the design of his/her own work situation, and in the processes of change and development affecting his/her work
Technology, work organisation, and job content are designed so that the employee is not exposed to physical or mental strains that may lead to illness or accidents. Forms of remuneration and the distribution of working hours are taken into account
Closely controlled or restricted work is avoided or limited
Work should provide opportunities for variety, social contact, and cooperation as well as coherence between different working operations
Working conditions should provide opportunities for personal and vocational development, as well as for self determination and professional responsibility

Figure 2. Principles of preventing work stress in Scandinavia [13]

Working conditions are adapted to people’s differing physical and mental aptitudes

Employee is given the opportunity to participate in the design of his/her own work situation, and in the processes of change and development affecting his/her work

Technology, work organisation, and job content are designed so that the employee is not exposed to physical or mental strains that may lead to illness or accidents. Forms of remuneration and the distribution of working hours are taken into account

CLOSELY CONTROLLED OR RESTRICTED WORK IS AVOIDED OR LIMITED

Work should provide opportunities for variety, social contact, and cooperation as well as coherence between different working operations

management and reward system should exist, employee empowerment and involvement as well as support for the domestic and family needs of the worker as well as a balance between the needs of all stakeholders should be taken into consideration [14].

CONCLUSION

To sum up, its visible how big effect can the stress have for both employees and organizations. Among the problems which are subject of researchers’ interest organizational stress is the most important one as it is directly connected to the mental condition of the humans and can finish with strong depression or even suicide [15]. Nowadays situation gets worse as managers hardly take attention the stress prediction and

prevention. Stressed employees can hardly be engaged and struggle to focus on their performance at work. Due to low performance, likelihood of their involvement in conflict situations increases. As managers rarely involve in managing conflicts. Frequently conflict party leaves organization after this, but if he/she stays it will increase his/her stress level due to the not overcoming conflict sources existence. [16] Thus, organizations should take care about employee well-being more. They should achieve employee job satisfaction as it affects a number of organizational behaviors and can greatly determine employee well-being [20]. In new reality they especially need

to maintain employee behavior which supports the new organizational strategy, reality and daily functioning. [17] Managers have to deal with more and more difficult tasks on a daily basis, as the diversity of the workforce makes it more difficult to combine them to achieve synergy [21]. Positive aspect in the new normal era is that people has realized that we are all together in the pandemic reality, what touches one person, touches another too [18]. Increasing awareness and taking care about well-being activities can be solution to decrease stress level and its impact on productivity.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1]. **Joy A.J, Kumar G.G.S.**, "Impact of job Stress on Employee Performance: A Study of Software Professionals in Kerala", 2018 IJRAR October 2018, Volume 5, Issue 4, pgs. 694-715
- [2] **Stranks J.**, "Stress at work, management and prevention", Oxford, Great Britain, 2005, ISBN 0 7506 6542 4
- [3] **Khutorinskaia T.**, PROFESSIONAL STRESS AND GENERAL REGULARITIES OF ITS MANIFESTATION, ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ, Сборник научных статей. Саратов, 2019
- [4] University of Akron, "INTRODUCTION TO STRESS MANAGEMENT", Retrieved from <https://www.uakron.edu/armyrotc/MS1/14.pdf> on 01.11.2021
- [5] **Okeke, M. N; Oboreh, O. J. C.**, EFFECTS OF STRESS ON EMPLOYEE PRODUCTIVITY, International Journal of Accounting Research (IJAR) Vol. 2, No. 11, 2016, pgs. 38-49
- [6] <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/burnout> Retrieved on 01/11/2021
- [7] **Halkos, G. E. & Dimitrios, B.** (2008). The influence of stress and satisfaction on productivity. MPRA Paper No. 39654, 1 – 26.
- [8] **Ashley Weinberg, V. J.** ORGANIZATIONAL STRESS MANAGEMENT. PALGRAVE MACMILLAN, 2010. Pgs. 311
- [9] **Kumar G.G.S and Joy A.J.**, Impact of job Stress on Employee Performance: A Study of Software Professionals in Kerala, IJRAR October 2018, Volume 5, Issue 4, www.ijrar.org (E-ISSN 2348-1269, P- ISSN 2349-5138)
- [10] **Greenberg J.S.**, Comprehensive Stress Management, McGraw-Hill Education, 2 Penn Plaza, New York, NY 10121, 2017, pgs. 481
- [11] **Ongori H., Agolla J.**, Occupational Stress in Organizations and Its Effects on Organizational Performance, Retrieved on 10/11/2021 from https://www.researchgate.net/publication/288845360_Occupational_stress_in_organizations_and_its_effects_on_organizational_performance
- [12] Masterinmind. (2021). Managing and reducing workplace stress. Retrieved from

- <https://www.matesinmind.org/media/luqp1yix/managing-and-reducing-workplace-stress-handbook.pdf>
- [13] **Michie S.**, CAUSES AND MANAGEMENT OF STRESS AT WORK, *Occup Environ Med* 2002; pgs., 67-72.
- [14] **Paruk N.**, Stress Management amongst Bank Executives: A case study, A dissertation submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Business Administration, UNIVERSITY OF KWAZULU-NATAL, 2010.
- [15] **Robinson B.**, Grappling With The Rise Of Work-Related Suicide During The Pandemic: How To Support Yourself And Fellow Coworkers, Retrieved on 20/11/2021 from <https://www.forbes.com/sites/bryanrobinson/2020/09/05/grappling-with-the-rise-of-work-related-suicide-during-the-pandemic-how-to-support-yourself-and-fellow-coworkers/?sh=254e3a948d24>
- [16] **Paresashvili N., Maisuradze T., Gechbaia B., Weis L., Koval V.**, Conflict management impact on the employee productivity, *SHS Web of Conferences* 111, 01010 (2021), *EECME 2021*, <https://doi.org/10.1051/shsconf/202111101010>
- [17] **Maisuradze T.**, Covid19's Impact on Talent Management: New HR Challenge, 2021 International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress.
<http://www.ceocongress.org/files/E-book/2021%20CEO%20Proceedings%20Book.pdf?t=1630446280>
- [18] **Nadjafova Z., Paresashvili N., Maisuradze T., Nikvashvili M.**, ORGANIZATIONAL CONFLICT MANAGEMENT DURING COVID 19, 70th International Scientific Conference on Economic and Social Development – Baku, 25-26 June, 2021
- [19] **Paresashvili N., Gurbanov N., Gechbaia B., Goletiani K., Edzgeradze T.**, Significant issues of organizational conflict management, *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, Varazdin Development and Entrepreneurship Agency (VADEA), 2020, Pgs. 457-464
- [20] **Paresashvili N., Okruashvili N., Chitaladze K.**, THE NEED FOR CROSS-CULTURAL COMPETENCIES IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT, *Conference INTED2021, Volume 1*, ISBN: 978-84-09-27666-0; ISSN: 2340-1079, Pages 9946-9952
- [21] **Paresashvili N., Edzgeradze T.**, Job satisfaction in the context of organizational behavior, *Conference ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*, 2019, pgs. 375-379

JEL Classification: M19

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.31-45>

SURVEY OF PUBLIC ATTITUDES TOWARDS THE ISSUE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

DEA PIRTSKHALAISHVILI

Ph.D in Business Administration

Ivane Javakhishvili Tbilisi State

University, Tbilisi, Georgia

E-mail: Dea.pirtskhalaishvili@tsu

<https://orcid.org/0000-0002-8667-414X>

The article focuses on the essence of corporate social responsibility and international experience. It discusses campaigns of Georgian companies that alleviate the difficult economic and/or social situation of the society, and as a result, increase of their prosperity in the conditions of COVID-19. In addition to the above-mentioned campaigns, there are significant challenges in Georgia, facing both the public and organizations. These challenges include product quality problems, food, children's toys and other. The essence of corporate social responsibility includes several important components, including: protection of human rights, delivering quality and safe products to consumers, care for the environment, participation in the elimination of social problems, and more.

The aim of the research presented in the article is to determine the level of knowledge of corporate social responsibility and awareness of the population in Tbilisi. It is interesting to know what kind of attitude individuals have towards companies that exhibit corporate social responsibility. The study was conducted using a questionnaire method that included seventeen questions. Data were processed using SPSS statistical software package. In the process of research we developed hypotheses. Based on the analysis of the obtained results, we have formulated recommendations, the implementation of which will help the state to raise the level of awareness of the population and organizations on this issue. At the same time, certain changes at the legislative level will oblige companies to be more responsible to consumers, at the same time it is important for the society itself to become more responsible about this issue and contribute to the improvement of the current situation.

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

Keywords: Corporate Social Responsibility, COVID-19, Human Rights, Environmental Care.

JEL Classification: M19

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.31-45>

**კორპორაციული სოციალური
პასუხისმგებლობის საკითხისადმი
საზოგადოების დამოკიდებულების კვლევა**

დეა ფირცხალაიშვილი
ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, თბილისი,
საქართველო
ელ. ფოსტა: dea.pirtskhalaishvili@tsu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-8667-414X>

სტატიაში, აქცენტი გაკეთებულია კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის არსსა და საერთაშორისო გამოცდილებაზე. მასში განხილულია ქართული კომპანიების მიერ წარმართული კამპანიები, რომლებიც ამსუბუქებენ საზოგადოების რთულ, ეკონომიკურ ან /და სოციალურ მდგომარეობას, შედეგად კი ხელს უწყობენ, კეთილდღეობის ზრდას COVID-19_ის პირობებში. გარდა ზემოთ აღნიშნული კამპანიებისა, საქართველოში არსებობს მნიშვნელოვანი გამოწვევები, რომლის წინაშეც დგას როგორც საზოგადოება და ორგანიზაციები, ასევე მთლიანად სახელმწიფო. აღნიშნულ გამოწვევებს მიეკუთვნება, პროდუქციის ხარისხთან დაკავშირებული პრობლემები, იქნება ეს საკვები პროდუქტი, ბავშვთა სათამაშოები თუ სხვა. კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის არსში მოიაზრება, რამდენიმე მნიშვნელოვანი კომპონენტი, მათ შორის: ადამიანთა უფლებების დაცვა, მომხმარებლისთვის ხარისხიანი და უსაფრთხო პროდუქციის მიწოდება, ეკოლოგიაზე ზრუნვა, სოციალური პრობლემების აღმოფხვრაში მონაწილეობა და სხვა. სწორედ აღნიშნულ საკითხებს შევხებით, კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის გამოწვევების ქრილში.

სტატიაში წარმოდგენილი კვლევის მიზანს წარმოადგენს, ქალაქ თბილისში, მოსახლეობის კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის, საკითხის მიმართ გათვითცნობიერებულობის დონის დადგენა. საინტერესოა, თუ რა დამოკიდებულება აქვთ ინდივიდებს კომპანიების მიმართ, რომლებიც იჩენენ კორპორაციულ სოციალურ პასუხისმგებლობას. კვლევა ჩატარდა ანკეტური გამოკითხვის მეთოდით, რომელიც მოიცავდა ჩვიდმეტ კითხვას. მონაცემები დამუშავდა SPSS სტატისტიკური პროგრამული პაკეტის გამოყენებით. კვლევის პროცესში შემუშავებულ იქნა ჰიპოთეზები. მიღებულ შედეგთა ანალიზის საფუძველზე მოვასდინეთ რეკომენდაციების ფორმულირება, რომელთა განხორციელება დაეხმარება სახელმწიფოს აღნიშნული საკითხის

მიმართ მოსახლეობის და ორგანიზაციების ცნობიერების დონის ამაღლებაში. ამასთან გარკვეული ცვლილებები საკანონმდებლო დონეზე ვალდებულს გახდის კომპანიებს, უფრო მეტად პასუხისმგებლობით მოექცნენ მომხმარებელს, ამასთან მნიშვნელოვანია თავად საზოგადოება მოეკიდოს აღნიშნულ საკითხს პასუხისმგებლობით და საკუთარი წვლილი შეიტანოს არსებული სიტუაციის გამოსწორებაში.

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა, COVID-19, ადამიანთა უფლებების დაცვა, გარემოზე ზრუნვა.

შესავალი

კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა წარმოადგენს, თანამედროვე სამყაროს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გამოწვევას, როგორც ორგანიზაციის, ასევე - საზოგადოებისთვის. აღნიშნული თემის აქტუალობა გამოწვეულია, საზოგადოების მოთხოვნილებების ზრდით, რათა კომპანიებმა გარკვეული წვლილი შეიტანონ, როგორც საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ზრდაში, ასევე სხვადასხვა პრობლემის მოგვარებაში, რომელიც შეიძლება უკავშირდებოდეს ეკოლოგიას, ადამიანთა უფლებათა დაცვასა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებს. წარმოგიდგენთ გაეროს გლობალური შეთანხმების ათ პრინციპს, რომელთა რეალიზება მნიშვნელოვანი უნდა იყოს თითოეული ორგანიზაციისათვის. აღნიშნული ათი პრინციპი გაერთიანებულია ოთხ ძირითად ჯგუფში:

1. ადამიანის უფლებები - ბიზნესმა მხარი უნდა დაუჭიროს და პატივი სცეს საერთაშორისოდ აღიარებულ ადამიანის უფლებებს, ამასთან დარწმუნდეს, რომ არ მონაწილეობს, მათი უფლებების დარღვევაში.

2. შრომითი საქმიანობა - აღნიშნული პუნქტი მოიცავს, იძულებითი შრომის ყველა ფორმის აღმოფხვრას, ბავშვთა შრომის მიმართ დამოკიდებულებასა და დისკრიმინაციის ფაქტების აღმოფხვრას, ინდივიდთა დასაქმების პროცესში.

3. გარემო - ბიზნესმა მხარი უნდა დაუჭიროს, გარემოს დაცვით პრევენციულ მიდგომებს. ამასთან გამოიჩინონ ინიციატივა, გარემოსდაცვითი პასუხისმგებლობის განვითარების მიზნით. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანია ბიზნესმა ხელი შეუწყოს ეკოლოგიურად სუფთა ტექნოლოგიების განვითარებასა და გავრცელებას.

4. ანტიკორუფცია - ბიზნესი უნდა მუშაობდეს კორუფციის ყველა ფორმის წინააღმ-

დეგ, იქნება ეს გამოძალვისა თუ - მოსყიდვის ფაქტები [1].

მიუხედავად იმისა, რომ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის განმარტება გარკვეულწილად მოიაზრებს ნებაყოფლობით მოქმედებას ორგანიზაციის მხრიდან, საზოგადოების თვალში ის მაინც აღქმულია, როგორც გარკვეული პასუხისმგებლობა და ვალდებულება, რომელიც უნდა გაიზიაროს ყველა ორგანიზაციამ. ამასთან, დღევანდელ კონკურენტუნარიან გარემოში, კომპანიების მხრიდან წამყვანი პოზიციების დაკავების სურვილი, მნიშვნელოვნად არის დაკავშირებული სოციალურ პასუხისმგებლობასთან. ბუნებრივია, ისეთი ორგანიზაცია, რომელიც მუდმივად არღვევს დასაქმებულთა უფლებებს, არ ზრუნავს ეკოლოგიაზე, ატყუებს მომხმარებელს ან/და სთავაზობს უხარისხო პროდუქციას, საზოგადოების მხრიდან იქნება უარყოფილი. საზოგადოებაში მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობის არსებობის შემთხვევაში, პროტესტის ნიშნად აღარ მოხდება ასეთი კომპანიის პროდუქტის შექენა, რაც ცხადია ფინანსურად დააზარალებს მას. ამასთან, მომხმარებელი სოლიდარობის ნიშნად შეიძენს იმ კომპანიის პროდუქციას, რომელიც ცდილობს სხვადასხვა აქტივობებით სოციალური პასუხისმგებლობის დემონსტრირებას. შესაბამისად, ნათელია ის ფაქტი, რომ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა არ არის მხოლოდ კეთილი ნება ორგანიზაციების მხრიდან, ის პირდაპირ კავშირშია კომპანიის სახელთან და ფინანსური შემოსავლის ზრდასთან. გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოში არ გვაქვს ეკონომიკურად სტაბილური მდგომარეობა, განსაკუთრებით COVID-19-ის პირობებში, კომპანიების ჩართულობა სოციალურ კამპანიებში უმნიშვნელოვანესია.

ნებისმიერ საზოგადოებაში ადამიანთა უფლებების დაცვა, გარემოზე ზრუნვა, მომ-

ხმარებლებთან პასუხისმგებლობიანი ურთიერთობა, სხვადასხვა სოციალურ პრობლემების გადაჭრაში მონაწილეობის მიღება და საქმიანობის გამჭვირვალედ წარმართვა, წარმოადგენს განვითარებული ქვეყნის მნიშვნელოვან მახასიათებლებს. იმისთვის, რომ საქართველო დადგეს განვითარებული ქვეყნების გვერდით, მნიშვნელოვანია, როგორც საზოგადოებამ, ასევე ორგანიზაციებმა გაიზარონ, სოციალური პასუხისმგებლობის პრაქტიკაში რეალიზების აუცილებლობა. იმ შემთხვევაში, თუ საზოგადოების მხრიდან არ მოხდება მოთხოვნა, რომ ორგანიზაციები იყვნენ მეტად პასუხისმგებლობიანები, ცხადია, არც ერთი მათგანი საკუთარი ინიციატივით არ „შეიწუხებს თავს“ და არ დახარჯავს ზედმეტ ფინანსებს ეკოლოგიისთვის, უსაფრთხო ტექნოლოგიების შექმნასა თუ სხვადასხვა სოციალური პრობლემის მოგვარებაში. სწორედ ამიტომ მიგვაჩნია, რომ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის ამდლების მიზნით გადადგმულ პირველ ნაბიჯს, სწორედ საზოგადოების ცნობიერების დონის ამადლება წარმოადგენს.

კვლევის მეთოდი. ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის ობიექტს წარმოადგენდა ქ.თბილისის მოსახლეობა. რესპონდენტთა გამოკითხვა ჩატარდა ანონიმურად, ანკეტური გამოკითხვის საშუალებით, დროის მოკლე პერიოდში, ხოლო რესპონდენტები შერჩეულ იქნა, შემთხვევითობის პრინციპით, რათა გამოგვერიცხა მხოლოდ ერთი მახასიათებლების მქონე ჯგუფის არსებობა და რეალური სურათისთვის, მიგვეღო განსხვავებული სქესის, ასაკის, განათლებისა თუ სოციალური სტატუსის მქონე რესპონდენტთა შედეგები. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 407-მა რესპონდენტმა. შემუშავებული ანკეტა მოიცავდა 17 კითხვას. მონაცემთა დამუშავება მოხდა SPSS პროგრამული პაკეტის მეშვეობით. კვლევის პროცესში მოვახდინეთ, როგორც მონაცემთა

ზოგადი ანალიზი, ასევე - ჰიპოთეზების შემუშავება და დამტკიცება. ანალიზის პროცესში გამოვიყენეთ სხვადასხვა სტატისტიკური პროცედურა, მათ შორის: სინშირული ანალიზი, კროსტაბულაციური ანალიზი, ხი-კვადრატ ტესტი(chi-square test), კრუსკალ-ვალის ტესტი (Kruskal-Wallis test) და ერთფაქტორული დისპერსიული ანალიზი (ანოვა) (One Way ANOVA).

კვლევის მიზანი და ამოცანები. სტატიაში წარმოდგენილი კვლევის მიზანია ქალაქ თბილისის მოქალაქეების გათვითცნობიერებულობის ხარისხის დადგენა კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის საკითხების მიმართ, ასევე საზოგადოების დამოკიდებულების კვლევა იმ ორგანიზაციების მიმართ, რომლებიც არაეთიკურად ეპყრობა, როგორც დასაქმებულს, ასევე მომხმარებელს. მნიშვნელოვანია დავადგინოთ, ჩვენი საზოგადოების, განსხვავებული სქესისა და ასაკობრივი ჯგუფის წარმომადგენლები რა დამოკიდებულებას იჩენენ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის მქონე ორგანიზაციების მიმართ, რა მეთოდებით ახდენენ საკუთარი წვლილის შეტანას, რათა გაიზარდოს ორგანიზაციების მხრიდან, სოციალურ კამპანიებში ჩართულობა.

კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის არსი და საერთაშორისო გამოცდილება

1800-იანი წლების ბოლოსა და 1900-იანი წლების დასაწყისში კომპანიების უმთავრეს მიზნად იქცა, დასაქმებულთა დაცვასა და შენარჩუნებაზე ზრუნვა. კომპანიების ნაწილმა დაიწყო საკუთარი თანამშრომლების ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებაზე ზრუნვა. Heald-ის აზრით, ბიზნესმენტა სოციალური მგრძობელობის გაზრდის ნათელი მაგალითი იყო Macy-ის ქეისი ამერიკაში. აღნიშნულ

პერიოდში არსებულ გამოწვევებთან გამკლავების მიზნით ბიზნეს ლიდერებმა შექმნეს ორგანიზაციები, რომელთა საშუალებითაც შეძლებდნენ მოხდინათ მნიშვნელოვანი ღირებულებების პოპულარიზაცია და სამუშაო პირობების გაუმჯობესება [2].

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის აღქმა შინაარსობრივად გასცდა ფილანთროპიულ საქმიანობას. კორპორაციული ქვეყნისადმი დამოკიდებულების ცვლილების თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს Bowen, რომელიც თვლიდა, რომ მსხვილ კორპორაციებს ჰქონდათ დიდი ძალა, შესაბამისად მათ შეეძლოთ საზოგადოებაზე მნიშვნელოვანი და ღირებული ზეგავლენის მოხდენა. მისი აზრით, ბიზნესმენები ვალდებული იყვნენ ეწარმოებინათ იმგვარი პოლიტიკა და მიეღოთ ისეთი ტიპის გადაწყვეტილებები, რომლებიც თანხვედრაში იქებოდა საზოგადოებაში არსებულ მიზნებსა და ღირებულებებთან [3].

აღნიშნული პერიოდის გავლენიან ავტორებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ფრედერიკი და მაგუაიერი [4]. ბიზნესმენების მზარდი ძალის დასაბალანსებლად, ფრედერიკმა შემოგვთავაზა ბიზნესის პასუხისმგებლობის ახალი თეორია, რომელიც ხუთ ძირითად მოთხოვნას ეფუძნებოდა: 1) პირველი მოთხოვნა უკავშირდებოდა ორგანიზაციებში ძირითადი ღირებულებების და კრიტერიუმების არსებობას; 2) მეორე მოთხოვნა კომპანიების წინაშე გახლდათ ის, რომ მათი საქმიანობა, უნდა დაფუძნებოდა მენეჯმენტისა და ადმინისტრაციის უახლეს კონცეფციებს; 3) არსებული სოციალური კონტექსტის მიღმა, უნდა მომხდარიყო ისტორიული და კულტურული ტრადიციების გათვალისწინება; 4) შემდეგი მოთხოვნა უკავშირდება ბიზნესმენის მხრიდან საკუთარი როლის გააზრებას საზოგადოებრივ საქმიანობაში; 5) საბოლოო მოთხოვნა

ეხებოდა იმის ნათლად გააზრებასა და აღიარებას, რომ ბიზნესის პასუხისმგებლობიანი ქცევა არ „ჩნდება“ თავისდაუნებურად, ის წარმოადგენს წინასწარ განზრახული და შეგნებული ძალისხმევის შედეგს [5]. სწორედ ამიტომ, მნიშვნელოვანია საზოგადოების მხრიდან არსებობდეს მოთხოვნა, რომ ორგანიზაციები ჩაერთონ სოციალურ საქმიანობაში და საკუთარი წვლილი შეიტანონ ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებში, როგორც არის: სიღარიბე, ეკოლოგიაზე ზრუნვა, ადამიანთა უფლებების დაცვა, კორუფციასთან ბრძოლა და სხვა.

ბიზნესისადმი უნდობლობა მნიშვნელოვნად გამწვავდა 1969 წელს, როდესაც სანტა ბარბარას სანაპიროზე მოხდა ნავთობის ჩადვრა, რასაც ამერიკაში მასშტაბური საპროტესტო აქციები მოჰყვა. აღნიშნული პროცესის შედეგს უკავშირდება 1970 წელს პირველად აღნიშნული „დედამიწის დღე“. აღნიშნულ დღეს გაიმართა აქცია, სადაც საზოგადოება ითხოვდა ჯანსაღ, სუფთა გარემოს. შესაბამისად, აპროტესტებდნენ გარემოს დაბინძურებას, რომლის მთავარ გამომწვევ მიზეზს წარმოადგენდა ნავთობის დაღვრა, ტოქსიკური ნაგავსაყრელები, ქარხნები და ელექტროსადგურები. დედამიწის პირველმა დღემ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკურ დღის წესრიგზე, შედეგად კი 1970 წლის ბოლოს შეიქმნა გარემოს დაცვის სააგენტო Environmental Protection Agency (EPA), რომლის მიზანია საზოგადოებრივი ჯანმრთელობასა და გარემოს დაცვაზე ზრუნვა [6].

1990-იან წლებში სოციალური პასუხისმგებლობისა და მდგრადი განვითარებაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა, საერთაშორისო მოვლენებმა. მათ შორის ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალურია European Environment Agency-ის [7], ასევე „Rio Declaration on Environment and Development“ [8], და „Kyoto Protocol“ (1998) [9] შექმნა.

1990-იან წლებში კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის აღქმის ფორმირებაში, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წვლილი მიუძღვით Burke-სა და Logsdon-ს, რომლებმაც კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა დაუკავშირეს ფირმის პოზიტიურ ფინანსურ საქმიანობას. მათი აზრით, ის შესაძლოა გამოყენებულ იქნას ბიზნესის ძირითადი აქტივობების მხარდასაჭერად, რაც გაუმჯობესებს კომპანიის ეფექტურობის დონეს [10]. მართლაც, დღევანდელ რეალობაში ნებისმიერ წარმატებულ კომპანიას ნათლად აქვს გააზრებული ის ფაქტი, რომ რაც უფრო მეტად პასუხისმგებლობიანი იქნება ის საზოგადოების მიმართ, მით უფრო მეტი ლოიალური მომხმარებლის შექმნისა და შემოსავლის ზრდის საშუალება ექნება.

2000 წელს გაერომ მიიღო „Millennium Declaration“, რომელიც მოიცავდა რვა მიზანს. (1. უკიდურესი სიღარიბისა და შიმშილის აღმოფხვრა; 2. დაწყებითი განათლების საყოველთაო ხელმისაწვდომობა; 3. გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობა და ქალთა გაძლიერება; 4. ბავშვთა სიკვდილიანობის შემცირება; 5. ორსულ ქალთა ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუმჯობესება; 6. აივ/შიდს-თან, მალარიასთან და სხვა დაავადებებთან ბრძოლა; 7. გარემოს მდგრადობის უზრუნველყოფა; 8. გლობალური პარტნიორობის განვითარება.) აღნიშნული დეკლარაციის ჩამოყალიბებამ განაპირობა საერთაშორისო დღის წესრიგი შემდეგი 15 წლის განმავლობაში. CSR Europe-მა 2015 წელს შეიმუშავა „Enterprise 2020 Manifesto“, რომელიც მიზნად ისახავდა ევროპაში ბიზნესის მიმართულებების დასახვას და წამყვან როლს ასრულებდა ინკლუზიური მდგრადი ეკონომიკის განვითარებაში. აღნიშნული მანიფესტი წარმოადგენს, ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან კონტრიბუციას CSR Europe-გან, მისი სტრატეგიული მნიშვნელობიდან გამომდინარე [11].

2015 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო რეზოლუცია - „ჩვენი სამყაროს გარდაქმნა: 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისთვის“ (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) [12], რომელიც გარკვეულწილად 2000 წელს მიღებული Millennium Declaration-ის გაგრძელებას წარმოადგენს, რომელსაც ვადა 2015 წელს გაუვიდა. აღნიშნული რეზოლუციის მთავარი მიზანია, მდგრადი განვითარების 17 მიზნისა და 169 ამოცანის შესრულება. ცხადია, საქართველოც ჩაება აღნიშნულ პროცესში, და მიზნად დაისახა აღნიშნული მიზნები და ამოცანები შესრულოს 2030 წლისთვის [13].

ქართული კომპანიების კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა და COVID – 19

COVID-19 თამამად შეგვიძლია მივიჩნიოთ XXI საუკუნის მთავარ სოციალურ და ეკონომიკურ გამოწვევად, რომელმაც დიდი ზეგავლენა მოახდინა მთელს მსოფლიოზე, ბუნებრივია, მათ შორის საქართველოზეც. ამასთან, აღნიშნული უარყოფითი გავლენა შეეხო, როგორც მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკას და ცალკეულ ორგანიზაციებს, ასევე ქვეყნის თითოეულ მოქალაქეს. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, გაეროს ბავშვთა ფონდის (UNICEF) ტექნიკური და ფინანსური მხარდაჭერით ატარებს გამოკვლევას, რომელიც უკავშირდება COVID-19-ის გავლენას ოჯახებისა და ბავშვების კეთილდღეობაზე. მათი მონაცემებით, 2020 წლის მარტიდან იმ შინამეურნეობათა პროცენტული წილი, რომელთა ერთმა წევრმა მაინც დაკარგა სამსახური, წარმოადგენს 31.8%-ს. (ქალაქი - 32.8%, სოფელი - 30.2 %). ამასთან, 53%-ს წარმოადგენს იმ შინამეურნეობათა პროცენტული წილი, რომლებსაც შეუმცირდათ საშუალო თვიური შემოსავალი.

რესპონდენტთა უმეტესი ნაწილი, 38% აფიქსირებს, რომ მათი შემოსავალი შემცირდა 26-50%-ით. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ შინამეურნეობები შემოსავლის შემცირების მიზეზად, რამდენიმე მნიშვნელოვან ფაქტორს ასახელებენ, თუმცა გამოკითხულთა 31.9% მთავარ მიზეზად ასახელებს იმ კომპანიის დახურვას, რომელშიც შინამეურნეობის წევრი მუშაობდა, 23.2%-ის თქმით, იმ კომპანიას/ბიზნესს, რომელშიც მუშაობდა ან ეკუთვნოდა შინამეურნეობის წევრს შეუმცირდა მოთხოვნა. 15.8%-ის შემთხვევაში კი შინამეურნეობის წევრს მოუწია საკუთარი კომპანიის/ბიზნესის დახურვა [14].

აღნიშნული სურათი ნათლად გვაჩვენებს, რამდენად გართულდა თითოეული ინდივიდის ეკონომიკური მდგომარეობა, სწორედ ამიტომ, პრიორიტეტული და მნიშვნელოვანი გახდა, როგორც სახელმწიფოს, ასევე მსხვილი კომპანიების ჩართულობა სოციალურ კამპანიებში, რომლის საშუალებითაც მოხდება საზოგადოებაზე წნეხის შემცირება.

საქართველოში მოქმედმა ბევრმა კომპანიამ მოისურვა დახმარებოდა სახელმწიფოს COVID-19 თან ბრძოლაში, სწორედ ამიტომ შეიქმნა, STOP-COV ფონდი, რომელშიც, როგორც ნებისმიერ კომპანიას ასევე მოქალაქეს შეუძლია საკუთარი წვლილის შეტანა. დღეის მონაცემებით, აღნიშნულ ფონდში ჩარიცხულია 138 351 872 მილიონი ლარი [15] [16].

კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელოვანი გამოწვევები

ქართულ კომპანიათა ჩართულობა სხვადასხვა სოციალურ კამპანიებში, ცხადია დადებით მოვლენას წარმოადგენს. კორპორაციულ სოციალური პასუხისმგებლობის ჭრილში მნიშვნელოვანია აქცენტი გავაკეთოთ გარემოს დაცვასა და მომხმარებელთან პასუხისმგებლობიან ურთიერთობაზეც. ვფიქრობთ,

მნიშვნელოვანია მწარმოებლებმა მოსახლეობას შესთავაზონ ჯანმრთელობისთვის უსაფრთხო პროდუქცია, იქნება ეს საკვები თუ სხვა სახის პროდუქტი. სწორედ ამიტომ, ყურადღებას ვამახვილებთ იმ მნიშვნელოვან გამოწვევებზე, რომელიც რეალურად არსებობს ჩვენს ქვეყანაში.

შევხებით ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას, რომელიც წარმოადგენს სურსათის უსაფრთხოების საკითხს. უნდა აღინიშნოს, რომ ამა წლის მარტში სურსათის ეროვნულმა სააგენტომ შეამოწმა ქალაქ თბილისში არსებული ხორცის სარეალიზაციო ცხრა ობიექტი, რის შედეგადაც ოთხ მათგანში 490 კილოგრამი გაურკვეველი წარმომავლობისა და 507 ვადაგასული ხორცი აღმოაჩინეს. ამასთან, მიმდინარე წლის მონაცემებით დაჯარიმდა 104 ბიზნესოპერატორი [17]. აღნიშნული მონაცემები ეხება, მხოლოდ ხორცის სარეალიზაციო ობიექტებს. 2020 წლის მონაცემებით, სურსათის ეროვნულმა სააგენტომ ჯამში განახორციელა 19 912 სახელმწიფო კონტროლი, მათ შორის ინსპექტირება, ლაბორატორიული ნიმუშების აღება და სხვა. შედეგად გამოვლინდა 2 246 სამართალდარღვევა [18]. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ მსგავსი შემთხვევები საკმაოდ მრავლად ხდება დღევანდელ რეალობაში, რაც უაღრესად სამწუხარო ფაქტია. მსგავსი ტიპის მეწარმეები არაფრად აგებენ მოსახლეობის ჯანმრთელობას და მეტიც, შეგნებულად აწვდიან მოსახლეობას გაფუჭებულ, ვადაგასულ ან/და გაურკვეველი წარმოშობის პროდუქციას, მსგავსი ქმედება ნამდვილად შორს არის სოციალური პასუხისმგებლობიან. საკუთარი ფინანსური მოგების გამო ადამიანთა ჯანმრთელობის დაზიანება არაეთიკურთან ერთად დანაშაულიც არის. საინტერესოა ის ფაქტი, რომ საქართველოს კანონი „სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსის“ 68 მუხლის თანახმად, რომელშიც

გაწერილია ბიზნესოპერატორის პასუხისმგებლობა, ინსპექტირების დროს გამოვლენილი შეუსაბამობის დროს, წარმოდგენილია რამდენიმე მნიშვნელოვანი ქვე-პუნქტი. 1. თუ დარღვევა არ ქმნის სიცოცხლისთვის საშიშ წინაპირობას, მაშინ აღნიშნული კანონის თანახმად შესაძლებელია, რომ ბიზნესოპერატორის დახურვის გარეშე მოხდეს მისი დაჯარიმება. მცირე ბიზნეს ოპერატორი ჯარიმდება 200 ლარით, ხოლო სხვა შემთხვევაში - 400 ლარით. თუ აღნიშნული შეუსაბამობა არ აღმოიფხვრა ბიზნეს ოპერატორის მიერ მისთვის მიცემულ ვადაში ის დაჯარიმდება 1200 ლარით.

იმ შემთხვევაში, თუ გამოვლინდა ისეთი ტიპის შეუსაბამობა, რომელიც დიდი საფრთხის შემცველია ადამიანის ან/და ცხოველის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობისთვის ხდება საქმიანობის დროებით შეჩერება და დაჯარიმება 1000 ლარით.

საქართველოს კანონი სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსის 74 მუხლის თანახმად ეტიკეტირების წესით დარღვევა იწვევს მცირე ბიზნესოპერატორის 200 ლარით დაჯარიმებას. სხვა ბიზნესოპერატორების შემთხვევაში ჯარიმა შეადგენს 400 ლარს [19].

მიმაჩნია, რომ ზემოთ აღნიშნულ ჯარიმათა რაოდენობა არ არის ადეკვატური იმ დანაშაულის ხარისხისა, რომელსაც კანონის დამრღვევები ჩადიან. მოსახლეობის მოწამვლა და ჯანმრთელობისათვის განზრახ ზიანის მიყენება არ უნდა ფასდებოდეს 200, 400 ან თუნდაც 1000 ლარით. დიდია ალბათობა, რომ სამართალდამრღვევისთვის ამგვარი მიზერული თანხის გადახდა პრობლემას არ წარმოადგენს. ამასთან სავარაუდოდ ჯარიმის გადახდის შემდეგ ის იმავე ფორმით გააგრძელებს მოღვაწეობას.

მეორე საკითხი უკავშირდება, ბავშვთა სათამაშოებს, რომელიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია საკითხია. მნიშვნელოვანია თოჯინები, ჩვილთა სათამაშოები, საჭყიპინო და აბაზანის სათამაშოები და სათამაშოები მოზრდილი ბავშვებისათვის არ შეიცავდეს მავნე ნივთიერებებს, რათა ისედაც დაბინძურებულ გარემოში არ მოხდეს ბავშვის კიდევ უფრო მეტად დაზარალება. სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრის მიერ ჩატარდა სათამაშოების რამდენიმე ეტაპიანი შემოწმება, თბილისის მაღაზიებსა და აფთიაქებში. შედეგი ნამდვილად შემადრწუნებელია. 44 შემოწმებული სათამაშოდან, თითქმის ნახევარში 21 შემთხვევაში გამოიკვეთა დარღვევა [20].

ამასთან, კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრმა და საზოგადოების ფონდმა ჩაატარეს კვლევა, რათა სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად, დაედგინათ თუ რამდენად ხდება შრომითი უფლებების დაცვა. შედეგები შემდეგნაირად გადანაწილდა - რესპონდენტთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ სამსახურში ხდება შრომის უსაფრთხოების ნორმების დარღვევა, სამუშაო საათების ხანგრძლივობის დარღვევა და არასათანადო ანაზღაურება. ამასთან, რესპონდენტები მიიჩნევენ, რომ ყველაზე მეტად შრომის პირობების დარღვევა ხდება მშენებლობებზე [21].

მშენებლობებზე შრომის პირობების დარღვევაზე მოწმობს სახალხო დამცველის 2020 წლის ანგარიში, რომლის თანახმადაც სამუშაო ადგილზე დაიღუპა 39 ხოლო დაშავდა 249 ადამიანი [22].

ზემოთ ხსენებული არაერთი ფაქტი დიდ უნდობლობას იწვევს საზოგადოებაში. ისიც ფაქტია, რომ ჩვენს მიერ ჩამოთვლილი შემთხვევები მხოლოდ მცირე ნაწილია იმ რეალური სურათისა რასაც ადგილი აქვს ჩვენს ქვეყანაში. ცხადია, მსგავსში გადაცდომები ორგანიზაციების მხრიდან ძალიან შორს

არის კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობისგან და საჭიროებს სახელმწიფოს მხრიდან უფრო მკაცრ მიდგომებს.

კვლევის ანალიზი

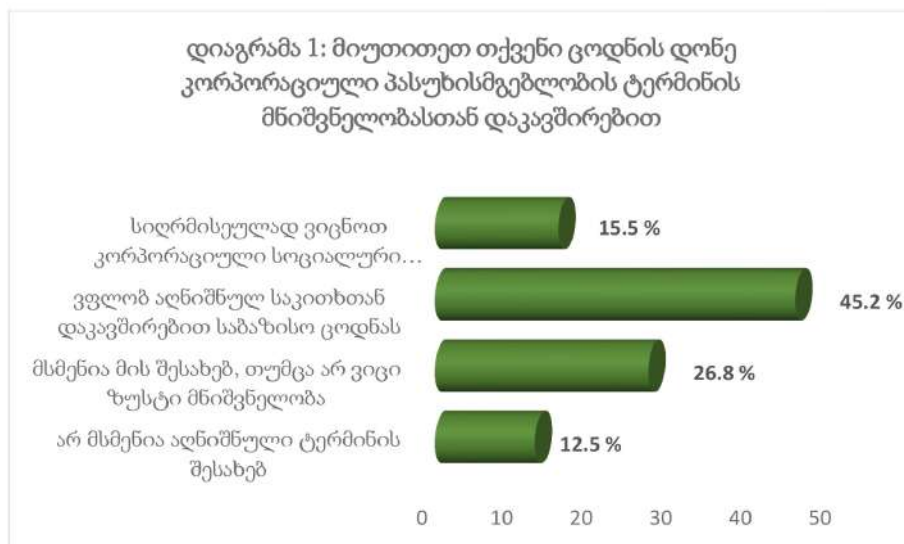
სტატიაში წარმოდგენილი კვლევა ჩატარდა პირობითად შერჩეული რესპონდენტებისათვის. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 407 რესპონდენტმა. მიღებული მონაცემების დამუშავება მოხდა SPSS სტატისტიკური პროგრამული პაკეტის მეშვეობით. თავდაპირველად განვიხილავთ კვლევის ზოგად ანალიზს. შემდგომ კი წარმოგიდგინთ კვლევის პროცესში შემუშავებულ ჰიპოთეზებს.

რესპონდენტებს შორის მაღალი აქტივობით გამოირჩეოდნენ 18-25 წლის ახალგაზრდები, მათმა რაოდენობამ პროცენტულად შეადგინა (32.2%), ხოლო ყველაზე დაბალი აქტივობით გამოირჩეოდნენ 48 წელს ზემოთ მყოფი რესპონდენტები (16.2%).

კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის შესახებ რესპონდენტთა 12.5% არ ფლობს ინფორმაციას, შესაბამისად მათთვის უცხოა აღნიშნული ტერმინი. 26.8%-ს გაგებუ-

კი ფლობს საბაზისო ცოდნას, მხოლოდ 15.5% სიღრმისეულად ერკვევა აღნიშნულ საკითხში (იხ. დიაგრამა 1). კვლევა ადასტურებს, რომ მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლება, კორპორაციული პასუხისმგებლობის საკითხებთან მიმართებაში. კვლევის ანალიზიდან იკვეთება, რომ სოციალური პასუხისმგებლობის შესახებ, როგორც ტერმინის მნიშვნელობის შესახებ, ინფორმაცია საერთოდ არ აქვს გამოკითხულ რესპონდენტ ქალთა 13.2%-ს და კაცთა 10.3%-ს, ასევე სიღრმისეულ ცოდნაზე მიუთითებს გამოკითხულ ქალთა 14.5% და კაცთა -18.6%.

რაც შეეხება აღნიშნულ საკითხზე ასაკობრივი ნიშით ანალიზს, ნათლად ჩანს, რომ გამოკითხულ რესპონდენტებს შორის 18-25 ასაკობრივ ჯგუფებში აღნიშნული ტერმინის შესახებ არ აქვს წარმოდგენა 15.3%-ს, ხოლო ამავე ასაკობრივ ჯგუფში აღნიშნავენ, რომ სიღრმისეული წარმოდგენა აქვს 9.9%-ს, რაც შეეხება 48 წლის ზემოთ რესპონდენტებში აღნიშნულ ტერმინზე წარმოდგენა არ აქვს, ამ ასაკობრივ ჯგუფში გამოკითხულთა 7.6%-ს, ხოლო სიღრმისეული ცოდნა აქვს 28.8%-ს.



ლი აქვს აღნიშნული ტერმინის შესახებ, თუმცა არ იცის მისი ზუსტი მნიშვნელობა. 45.2%

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ რესპონდენტების ყველაზე მეტი რაოდენობა 66% მიიჩ-

ნევს, რომ ორგანიზაციის სოციალური პასუხისმგებლობის მაღალ დონეზე მიანიშნებს, თანამშრომელთა სამართლიანად და პატივისცემით მოპყრობა, შეზღუდული პასუხისმგებლობის პირთა მიმართ ორგანიზაციის ხელმძღვანელების დამოკიდებულებას მიიჩნევს მნიშვნელოვნად 49.3%, შემდგომ 60% და 58.5% ამგვარ ფაქტორად ასახელებს სოციალურ კომპანიებში ჩართულობასა და გარემოზე ზრუნვას, 55.2% მნიშვნელოვნად მიიჩნევს კანონის დაცვას, 52.2% - მომხმარებლისათვის მაღალი ხარისხის პროდუქციის მიწოდებაზე ზრუნვას.

რესპონდენტთა 60%-თვის „ძალიან მნიშვნელოვანია“ კომპანიების სოციალური პასუხისმგებლობა, 32.4%-თვის - „მნიშვნელოვანი“, 6.9%-თვის „გარკვეულწილად მნიშვნელოვანი“, ხოლო 0.7% აფიქსირებს, რომ არც ისე მნიშვნელოვანი და უმნიშვნელოა აღნიშნული საკითხი.

რაც შეეხება სქესობრივი ნიშნით რესპონდენტთა დამოკიდებულის კვლევას, აღმოჩნდა, რომ გამოკითხულ ქალთა 60 %-თვის ძალიან მნიშვნელოვანია კომპანიების სოციალური პასუხისმგებლობის ხარისხი, თითქმის იგივე პროცენტული მაჩვენებელი დაფიქსირდა კაცების შემთხვევაშიც - 59.8%.

ასევე საინტერესო იყო ასაკობრივი ჯგუფების დამოკიდებულებაც. კერძოდ, დადგინდა, რომ 18-25 ასაკობრივ ჯგუფში გამოკითხულ რესპონდენტთა 97.7%-თვის მნიშვნელოვანი და ძალიან მნიშვნელოვანია სოციალური პასუხისმგებლობის თემა, ხოლო 48 წელს ზემოთ ასაკობრივ ჯგუფში იგივე პასუხები დააფიქსირა რესპონდენტთა 84.9%-მა.

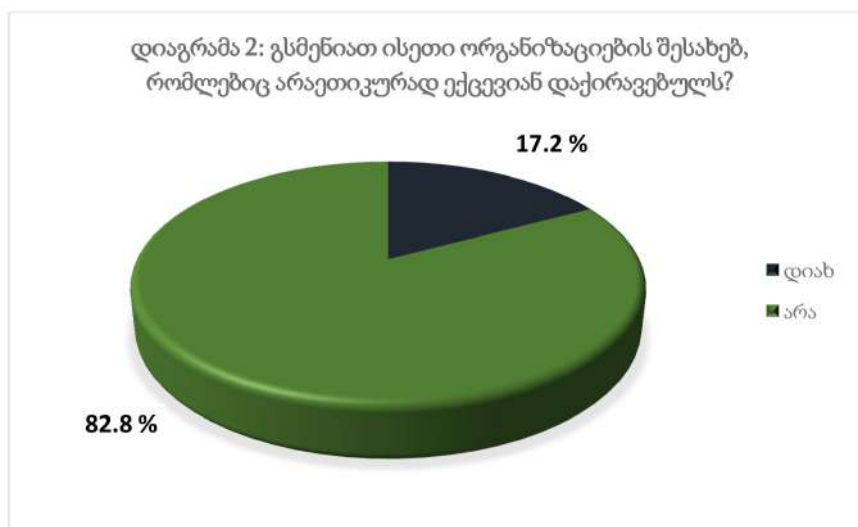
კვლევის პროცესში დავინტერესდით რამდენად აქცევენ რესპონდენტები კომპანიის კორპორაციულ სოციალურ პასუხისმგებლობას პროდუქციის შექმნის დროს. რესპონდენტთა 55.5%-თვის პროდუქციის შექმნის პროცესში მნიშვნელოვანია კომპანიის კორპორა-

ციული სოციალური პასუხისმგებლობა, არ არის მნიშვნელოვანი რესპონდენტთა 21.1%-თვის. 23.3% კი მიუთითებს, რომ პროდუქციის შექმნის დროს მისთვის რაღაც „სხვა“ ფაქტორი უფრო მეტად მნიშვნელოვანია.

გამოკითხული რესპონდენტების საერთო რაოდენობიდან 76% მიიჩნევს, რომ პროდუქტში გადაიხდიან მაღალ თანხას, თუ კი ისინი მომხმარებელს მიაწვდიან მაღალი ხარისხის პროდუქტს, 56% კი ყურადღებას აქცევს კომპანიების მხრიდან ეკოლოგიაზე ზრუნვას, 41%-თვის მნიშვნელოვანია კომპანიის მხრიდან დასაქმებულების უფლებების დაცვა, 39%-თვის - კომპანიის მხრიდან სხვადასხვა სოციალურ პროექტებში ჩართულობა, ხოლო რესპონდენტთა 12% ზემოთ ჩამოთვლილ ფაქტორებს არ ითვალისწინებს პროდუქციის შექმნის დროს, შესაბამისად არ გადაიხდის ზედმეტ თანხას. აღნიშნული დამოკიდებულება შესაძლებელია გამოწვეული იყოს მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობით, დღევანდელი გაუფასურებული ლარის და ფასების ზრდის პირობებში, მომხმარებლისათვის მთავარია ოჯახის რჩენა, შესაბამისად არ უღირს ზედმეტი თანხის გადახდა.

გამოკითხულ რესპონდენტთა 80.6% აცხადებს, რომ სმენია ისეთი ორგანიზაციების შესახებ, რომლებიც არაეთიკურად ექცვიან დაქირავებულს, მხოლოდ 19.4% აღნიშნულ კითხვაზე აფიქსირებს უარყოფით პასუხს.

რესპონდენტთა 82.8% მზად არის, არ შეიძინოს პროდუქცია იმ კომპანიებისაგან, რომლებიც არაეთიკურად ექცვიან თანამშრომლებს, დადებით ფაქტორად შეგვიძლია მივიჩნიოთ, რომ მხოლოდ 17.2% არის მზად შეიძინოს პროდუქცია იმ კომპანიებიდან, რომლებიც არაეთიკურად ექცვიან თანამშრომლებს. საზოგადოების მხრიდან ჯანსაღი პროტესტი გაუჩენს ორგანიზაციებს ვალდებულებას, რომ მეტად პასუხისმგებლობით



მოეკიდონ როგორც დასაქმებულებს, ასევე - მომხმარებლებს.

გამოკითხულ რესპონდენტთა სრული უმრავლესობა ეთანხმება მოსაზრებებს, რომ სახელმწიფომ უნდა გაამკაცროს იმ ორგანიზაციათა მიმართ მიდგომა, რომლებიც არღვევენ დასაქმებულთა უფლებებს და გვაწვდიან საფრთხის შემცველ პროდუქტს. რესპონდენტებისთვის მნიშვნელოვანია გაიზარდოს სოციალური პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებული საინფორმაციო კამპანიების რაოდენობაც. ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ დებულებას ცალსახად უჭერენ მხარს რესპონდენტების უმრავლესობა.

რესპონდენტთა 88.7% აღნიშნავს, რომ არ შეიძენდა პროდუქციას ისეთი კომპანიისგან, რომელიც არაეთიკურად ექცევა მომხმარებელს.

კვლევის პროცესში მოვახდინეთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი ჰიპოთეზის ფორმულირება, რომელთა შესამოწმებლად გამოვიყენეთ:

ნი-კვადრატ ტესტი (chi-square test), კრუსკალ ვალის ტესტი (Kruskal-Wallis test) და ერთფაქტორული დისპერსიული ანალიზი (One Way ANOVA).

წარმოგიდგენთ ჩვენს მიერ ჩამოყალიბებულ ჰიპოთეზებს:

ჰიპოთეზა 1 - Q2 ასაკი გავლენას ახდენს Q6 ცვლადზე, რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენთვის, რომ კომპანიები იყვნენ სოციალურად პასუხისმგებლები?. აღნიშნული ჰიპოთეზის შესამოწმებლად გამოვიყენეთ ერთფაქტორული დისპერსიული ანალიზი (One Way ANOVA) მიღებული ცხრილიდან (იხ. ცხრილი 1), სიგმა არის ნულოვანი, შესაბამისად აღნიშნულ ცვლადებს შორის არსებობს სტატისტიკურად მაქსიმალური კავშირი. ამდენად, მტკიცდება ჰიპოთეზა 1: Q2 ასაკი გავლენას ახდენს Q6 ცვლადზე, რამდენად მნიშვნელოვანია თქვენთვის, რომ კომპანიები იყვნენ სოციალურად პასუხისმგებლები?.

ცხრილი 1: ერთფაქტორული დისპერსიული ანალიზი (One Way ANOVA)

ასაკი	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	25.287	3	8.429	7.781	.000
Within Groups	436.541	403	1.083		
Total	461.828	406			

ჰიპოთეზა 2 - Q1 სქესი გავლენას ახდენს Q11 ცვლადზე, შეიძენდით თუ არა პროდუქციას ისეთი კომპანიისგან, რომელიც არაეთიკურად ექცევა თანამშრომლებს; აღნიშნული ჰიპოთეზის შესამოწმებლად გამოვიყენეთ კრუსკალ ვალის ტესტი (Kruskal-Wallis test), მიღებული ცხრილით (იხ. ცხრილი 2) ვხედავთ, რომ აღნიშნულ ცვლადებს შორის გვაქვს სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირი 0.05 დონეზე, სიგმა ტოლია 0.024. ამდენად, დამტკიცდა ჰიპოთეზა 2: Q1 სქესი გავლენას ახდენს Q11 ცვლადზე, შეიძენდით თუ არა პროდუქციას ისეთი კომპანიისგან, რომელიც არაეთიკურად ექცევა თანამშრომლებს?.

ცხრილი 2: კრუსკალ ვალის ტესტი (KRUSKAL-WALLIS TEST)

	სქესი
Chi-Square	5.076
df	1
Asymp. Sig.	.024

a. Kruskal Wallis Test
 b. Grouping Variable: q11

ჰიპოთეზა 3. Q4-მიუთითეთ თქვენი ცოდნის დონე კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით გავლენას ახდენს შემდეგ ცვლადზე, Q11- შეიძენთ თუ არა პროდუქტს ისეთი კომპანიისგან, რომელიც თანამშრომლებს არაეთიკურად ეპყრობა?. აღნიშნული ჰიპოთეზის შესამოწმებლად გამოვიყენეთ კროს-ტაბულაციური ანალიზი. მასში ხი კვადრატ ტესტის ჩართვით მივიღეთ ორი ცხრილი. ხი კვადრატ ტესტის ცხრილის მიხედვით, ცვლადს შორის გვაქვს მაქსიმალური სტატისტიკური კავშირი 0.001 დონეზე. შესაბამისად მტკიცდება ჰიპოთეზა 3: Q4-მიუთითეთ თქვენი ცოდნის დონე კორპორაციული სოცი-

ალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელობასთან დაკავშირებით გავლენას ახდენს შემდეგ ცვლადზე, Q11- შეიძენთ თუ არა პროდუქტს ისეთი კომპანიისგან, რომელიც თანამშრომლებს არაეთიკურად ეპყრობა? ჩვენ მიერ ჩატარებული კვლევის ანალიზისა და თეორიული საკითხების გაცნობის შემდეგ შევიმუშავეთ რამდენიმე მნიშვნელოვანი რეკომენდაცია.

დასკვნები და რეკომენდაციები

1. ვფიქრობთ, რომ საქართველოს კანონი „სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსში“ გაწერილი ჯარიმების რაოდენობა არაადეკვატურია ბიზნესოპერატორების მიერ ჩადენილი სამართალდარღვევის. მიგვაჩნია, რომ ადამიანი, რომელიც შეგნებულად აწვდის მომხმარებელ გაფუჭებულ, ვადაგასულ, ან მაგალითად დაუდგენელი წარმომავლობის ხორცს, ამზადებს საკვებს შეუსაბამო პირობებში, რის შედეგადაც მომხმარებლის ჯანმრთელობას უქმნის საფრთხეს, მნიშვნელოვანია დაისაჯოს ადეკვატურად, რამეთუ ადამიანის სიცოცხლე, რომელსაც საფრთხეს უქმნიან გაცილებით ფასეულია ვიდრე კონკრეტული ჯარიმა. ამდენად მიგვაჩნია, რომ მსგავს უპასუხისმგებლო ბიზნეს ოპერატორს სამუდამოდ ან გარკვეული ვადით უნდა აეკრძალოს აღნიშნულ სფეროში საქმიანობა. ამგვარი დამოკიდებულება მოახდენს მსგავსი ფაქტების მინიმუმამდე შემცირებას.

2. ორგანიზაციებმა კარგად უნდა გაითავისონ, რომ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა არ წარმოადგენს კეთილ ნებასა და უბრალოდ ადამიანთა დახმარების მცდელობასა თუ სურვილს. სწორედ ამიტომ, აუცილებელია კომპანიაში თავი მოიყარონ ლიდერებმა, რომლებიც ნათლად ხედავენ კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებ-

ლობის კავშირს ორგანიზაციის სტრატეგიასთან. ამასთან, თითოეული ორგანიზაცია უნდა ახდენდეს საკუთარი თანამშრომლებისა და ლიდერების განვითარებას ტრენინგების მეშვეობით, რათა კომპანიამ შეძლოს და მოერგოს თანამედროვე სამყაროს თანამედროვე მოთხოვნებსა და სტანდარტებს [23] [24].

3. მნიშვნელოვან რეკომენდაციად მიგვაჩნია, რომ სახელმწიფოს მხრიდან მოხდეს ისეთი კომპანიების პოპულარიზაცია, რომლებიც არიან სოციალურად პასუხისმგებლები. მნიშვნელოვანია სხვადასხვა კომპანიების წამოწყება, რომლებიც დაეხმარება საზოგადოება უფრო მეტი შეიტყოს აღნიშნული საკითხის შესახებ და შესაბამისად მეტი მოთხოვნა დაუ-

წესოს კომპანიებს. საზოგადოების გათვითცნობიერება აღნიშნულ საკითხში ვალდებულს გახდის კომპანიებს იყვნენ უფრო მეტად პასუხისმგებლობიანები. მანამ სანამ საზოგადოება თავად არ გახდება სოციალურად პასუხისმგებლობიანი არცერთი კომპანია თავს არ შეიწყუბებს სოციალური პრობლემების მოგვარებაში. მეტიც კანონსაც კი დაარღვევს. რისი ბევრი მაგალითიც გვაქვს. ქვეყანაში არსებული პრობლემის მოგვარებას სჭირდება სისტემური მიდგომა, დაწყებული კანონის ცვლილებითა და მისი აღსრულებით, დამთავრებული საზოგადოებაზე მუშაობით რათა უფრო მეტი და მეტი მოვთხოვოთ საკუთარ თავს და შემდეგ ორგანიზაციებს.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **Ojiambo, S.** (2000, July 26). The Ten Principles of the UN Global Compact. Retrieved from www.unglobalcompact.org/https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles
- [2] **Heald, M.** (1970). The social responsibilities of business: company and community 1900–1960. United States of America: Pr. of Case Western Reserve Univ.
- [3] **Bowen, H. R.** (1953). Social responsibilities of the businessman. University of Iowa Press.
- [4] **McGuire, J. W.** (1963). Business and society. New York: McGraw.
- [5] **Frederick, W. C.** (1960). The growing concern over business responsibility. *California Management Review*, 2(4), 54–61.
- [6] www.earthday.org. (2018, May 25). Retrieved from <https://www.earthday.org/about/the-history-of-earth-day/>
- [7] www.eea.europa.eu. Retrieved from <https://www.eea.europa.eu/>
- [8] www.un.org. (1992, August 12). Retrieved from RIO DECLARATION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf
- [9] www.unfccc.int. (1998). Retrieved from <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>
- [10] **Burke, L. &** (1996). How corporate social responsibility pays off. *Long Range Planning*, 29(4), 495-502.
- [11] CSR Europe . (2016). CSR Europe report 2016.
- [12] United Nations General Assembly. (2015, October 21). Retrieved from Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf
- [13] sdg.gov.ge. (2015). Retrieved from დღის წესრიგი 2030: <https://sdg.gov.ge/text-page/35>
- [14] www.geostat.ge. (n.d.). Retrieved from <https://www.geostat.ge/ka/mics-plus>
- [15] STOPCOV.GE. (2020). STOPCOV.GE. Retrieved from COVID-19_ის წინააღმდეგ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული ღონისძიებების ანგარიში: http://gov.ge/files/76338_76338_444796_COVID-19angarishi...pdf?fbclid=IwAR04YzP6gnEgeai9DwSrB6cPs0A2wXSgJHNBzd5CBx5ocqSp6vitZhBwLQg
- [16] stopcov.ge. (n.d.). Retrieved from https://stopcov.ge/ka/Fund?fbclid=IwAR3cMNNg-mervH_r50V0VQXIZFJ86Dyhn_GKfvHeVzzeZ0mWLhxytyoYGmo

- [17] nfa.gov.ge. (2021, მარტი 26). Retrieved from <http://nfa.gov.ge/Ge/News/Details/300>
- [18] nfa.gov.ge. (2020, დეკემბერი 16). Retrieved from <http://nfa.gov.ge/ge/News/Details/213>
- [19] საქართველოს პარლამენტი. (2020, ივლისი 15). საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე. Retrieved from <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1659434?publication=14>
- [20] www.momxmarebeli.ge. (2019, მარტი 14). Retrieved from <https://www.momxmarebeli.ge/articles/213/6567>
- [21] კავკასიის კვლევის რესურსების ცენტრი. (2019). Retrieved from <https://osgf.ge/wp-content/uploads/2019/04/CRRC-research.pdf>
- [22] საქართველოს სახალხო დამცველი. (2020). საქართველოში ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის მდგომარეობის შესახებ. <https://ombudsman.ge/res/docs/2021040110573948397.pdf>.
- [23] **Amkoladze, Guram; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Zedgenidze, Merab; Kharadze, Natalia;** (2014). Characteristics of development of leadership in the environment of global economy. Modern issues of Medicine and Maagement, 141-145.
- [24] **Amkoladze, Guram; Gabrichidze, Amiran; Giorgobiani, Maia; Lomsadze-Kuchava, Maia; Kharadze, Natalia.** (2014). Globalization and research of success factors of Georgian business leaders. Modern issues of Medicine and Maagement, 146-151.

JEL Classification: H63 H68

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.46-51>

PUBLIC DEBT MANAGEMENT AND KEY FORECASTS

IAGO BERIDZE

Georgian Technical University

Faculty of Business Technology

PhD student

Tbilisi, Georgia

E-mail: iago.b72@gmail.com

[https://orcid.org/0000-0002-3652-](https://orcid.org/0000-0002-3652-7344)

7344

The article discusses Georgia's debt management strategy, key indicators and parameters, which are reflected in the current year, as well as forecasts, emphasizes the importance of debt management strategy for full-fledged and rapid development of the country.

This article discusses the key findings. Numerous official data from the Ministry of Finance of Georgia were used to prepare the article. It is important that public debt management strategies are more flexible and consistent. This is also a key aspect of investor relations, as the debt management document outlines the performance of the country's obligations and its control in the near future. Thus simplifying decision making by various stakeholders. Debt management in developed countries is developing in a different direction, which is still being formed in Georgia.

It is imperative that the debt management document be updated and made available to any interested person each year. In order to be able to request information, it should also be immediately displayed on the website of the Ministry of Finance.

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

Keywords: Public debt, Target margin, Forecast

JEL Classification: H63 H68

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.46-51>

სახელმწიფო ვალის მართვა და ძირითადი საპროგნოზო მაჩვენებლები

იანო ბერიძე

საქართველოს ტექნიკური

უნივერსიტეტის

ბიზნეს ტექნოლოგიების

ფაკულტეტის დოქტორანტი

თბილისი, საქართველო

ელ-ფოსტა: iago.b72@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3652-7344>

სტატიაში განხილულია, საქართველოს ვალის მართვის სტრატეგია, ძირითადი მაჩვენებელი და პარამეტრები, რომლებიც ასახულია მიმდინარე წელს, ასევე საპროგნოზო ნიშნულები, ხაზგასმულია ვალის მართვის სტრატეგიის მნიშვნელობა ქვეყნის განვითარების სრულფასოვან და სწრაფად ჩამოყალიბებისათვის, შემოთავაზებულია ვალის მართვის მიმართულებით ავტორისეული ხედვა ბიუჯეტის კორექტირებასა და მის სწორად დაგეგმვაში. აღნიშნულ სტატიაში წარმოდგენილია ძირითადი მიგნებები, სტატიის მომზადებისთვის გამოყენებულია არა ერთი ოფიციალური მონაცემები საქართველოს ფინანსთა სამინისტროდან. მნიშვნელოვანია რომ სახელმწიფო ვალის მართვის სტრატეგია უფრო მეტად მოქნილი და თანმიმდევრული იყოს, აღნიშნული წარმოადგენს ინვესტორებთან ურთიერთობის ძირითად ასპექტსაც, რამეთუ ვალის მართვის დოკუმენტით გაწერილია უახლოეს პერიოდში ქვეყნის ვალდებულებების შესრულებისა და მისი კონტროლის მაჩვენებლები, რითაც გადაწყვეტილების მიღება მარტივდება სხვადასხვა დაინტერესებული პირების მიერ, განვითარებულ ქვეყნებში ვალის მართვის მენეჯმენტი განსხვავებული მიმართულებით ვითარდება, რაც საქართველოში ჯერჯერობით ახლად იკიდებს ფეხს.

აუცილებელია, რომ ყოველ წელს ვალის მართვის დოკუმენტი განახლებული და ხელმისაწვდომი იყოს ნებისმიერი დაინტერესებული პირისთვის, რათა შეძლოს ინფორმაციის გამოთხოვა, ასევე დაუყოვნებლივ ასახული იყოს ფინანსთა სამინისტროს ვებგვერდზე.

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო ვალი, მიზნობრივი ზღვარი, საპროგნოზო მაჩვენებელი

შესავალი

მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა, ასევე ბოლო დროს განვითარებულმა კოვიდ პანდემიის მოვლენებმა, მნიშვნელოვანი გარდამტეხი როლი ითამაშა, მსოფლიოს ახლად გადაწყობასა და მის ფორმირებაში [1].

როდესაც ვიწყებთ საუბარს სახელმწიფო ვალზე, მნიშვნელოვანია გავითვალისწინოთ მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ვალის გონივრულად მართვის შემთხვევაში ფისკალური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად, ასევე ზედა ზღვარის და ლიმიტის დაცვა წარმოადგენს ეკონომიკის მასტიმულირებელ ბერკეტს, სახელმწიფო ვალის მართვის არასწორმა ანალიზმა ქვეყანა შეიძლება რთულ მდგომარეობამდე მიიყვანოს, რაც საბოლოოდ დააზარალებს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას.

ძირითადი ტიპები

სახელმწიფო ვალის სიდიდის დასადგენად იყენებენ ინდიკატორებს და კრიტიკულ

პროდუქტთან მიმართებაში არ უნდა აღემატებოდეს 60%-ს [1]. საქართველოს ვალის მართვის სტრატეგიის 2019-2021 წლების მიხედვით, ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე მთავრობის ვალის წილი მთავრობის მთლიან ვალში 60.7 %-დან მიზნობრივი ზღვარი 40%-მდე უნდა ჩამოვიდეს. ამ ეტაპისთვის საქართველოს ვალის 81.3 % შედგება საგარეო ვალისგან, ხოლო 18.7 %-ი მოიცავს საშინაო ვალს, ამავე დოკუმენტის მიხედვით 2021 წლისთვის დაგეგმილია მთავრობის ვალში საშინაო ვალის წილმა შეადგინოს მინიმუმ 20%-ი, ხოლო გრძელვადიან პერიოდში დაგეგმილია 35%-მდე გაზრდა. საქართველოში აღნიშნულ მაჩვენებლების შეფასებასა და მონიტორინგს ფინანსთა სამინისტროს სახელმწიფო ვალის მართვის დეპარტამენტი ახორციელებს.

სტრატეგიული მიზანი 2020-2021 წლისთვის შემდეგია:

ცხრილი 1

რისკის სახეები	ინდიკატორები	2018 წლის მონაცემები	2021 წლის მიზნობრივი ზღვრები
რეფინანსირების რისკი	I წელიწადში დასაფარი ძირითადი თანხა (%-ად მთლიანთან), მთავრობის მთლიანი ვალისთვის	11.5%	მაქს. 20.0%
	ATM მთავრობის მთლიანი ვალისთვის	7.3	მინ. 5.5
საპროცენტო განაკვეთის რისკი	ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე მთავრობის ვალის წილი მთავრობის მთლიან ვალში	60.7%	მინ. 40.0%
	ATR მთავრობის მთლიანი ვალისთვის	3.7	მინ. 2.0
სავალუტო რისკი	I წლის განმავლობაში, მთავრობის მთლიან ვალზე პროცენტის ხელმეორედ დაფიქსირების პროცენტული მაჩვენებელი	42.3%	მაქს. 70.0%
	საშინაო ვალის წილი მთავრობის მთლიან ვალში	18.7%	მინ. 20.0%

წყარო: <https://mof.ge/images/File/DMS-GEO-2019-2021.pdf>

ზღვრის მაჩვენებლებს, საქართველოს ორგანული კანონის „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ მაკროეკონომიკური პარამეტრის ზღვარი სახელმწიფო ვალის მთლიან შიდა

როგორც ვხედავთ საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვის კუთხით, დაგეგმილია პროცენტის ხელმეორედ დაფიქსირების საშუალოვადიანობა მთავრობის მთლიანი ვალის-

თვის არ ჩამოსცდეს 2.0 წლის ნიშნულს. ასევე რეფინანსირების რისკის უკეთ სამართავად, იგეგმება მთავრობის მთლიანი ვალისთვის 1 წელიწადში დასაფარი სესხის ძირითადი თანხის პროცენტულმა წილმა არ გადააჭარბოს 20%-ს, ხოლო საშუალო ვადიანობა მთავრობის მთლიანი ვალისთვის არ ჩამოსცდეს 5.5 წელს.

სახელმწიფო ვალის შეფარდება მთლიან შიდა პროდუქტთან 2011-2013 პერიოდში დაიკლო, 2013 წელს დაიწყო ზრდა, სადაც 2016 წლისთვის 41.8 %-ი დაფიქსირდა, 2021 წლის ბოლოსთვის ვალი 30.5 მლრდ ლარს მიაღწევს, რაც პროგნოზირებული მშპ-ის 56% იქნება და დაშვებულ ზღვარს, მშპ-ის 60%-ს მიუახლოვდება [1].

საქართველოს მთავრობის ვალი 2020 და 2021 წლის მდგომარეობა შემდეგია:

ცხრილი 2



წყარო: <https://www.mof.ge/5233>

2021 წელს სახელმწიფო ბიუჯეტის მთლიანი სალდოს -2.6 მლრდ ლარი იქნება, როცა 2020 წელს იგი 4.3 მლრდ ლარის დონეზეა დაგეგმილი. 2021 წლისთვის პროგნოზირებული მშპ-ის მიმართ მთლიანი სალდო 4.8% იქნება. 2020 წლის ბიუჯეტში ანალოგიური მაჩვენებელი 8.5%-ია.

აღსანიშნავია, რომ „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს ორგანუ-

ლი კანონით ბიუჯეტის დეფიციტის 3%-იან ზედა ზღვრად ერთიანი ბიუჯეტის მთლიანი უარყოფითი სალდო („საბიუჯეტო კოდექსის“ მიხედვით დეფიციტის) არის ნაგულისხმევი და არა სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი. 2021 წელს ერთიანი ბიუჯეტის მთლიანი სალდო -2.8 მლრდ ლარი იქნება, რაც პროგნოზირებული მშპ-ის 5.2%-ს შეადგენს და დაშვებულ ზღვარს გადასცდება.

რადგან ერთიანი ბიუჯეტის მთლიანი სალდო მშპ-ის 3%-ზე მაღალია, მთავრობა ვალდებულია პარლამენტს წარუდგენს კანონით განსაზღვრულ პარამეტრებში დაბრუნების გეგმა. პარამეტრებში დაბრუნების გეგმის ხანგრძლივობა 3 წელს არ უნდა აღემატებოდეს. აღნიშნული გეგმა წარმოდგენილია ძირითადი ეკონომიკური და ფინანსური ინდიკატორების დოკუმენტში, რომლის მიხედვით 2022 წელს ერთიანი ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ის -4.1%

იქნება, ხოლო 2022 წელს -3%. ტრადიციული გაგებით დეფიციტი 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტში 2.8 მლრდ ლარი (მშპ-ის 5.2%) იქნება, საიდანაც 528 მლნ ლარი ახალი ვალის აღებით დაიფარება, ხოლო 2.3 მლრდ ლარი - ნაშთის გამოყენებით. 2.3 მლრდ ლარი პანდემიისგან მიყენებული ზარალის შესამცირებლად მიმდინარე წელს საგარეო დაფინანსებიდან მოზიდული თანხაა, რომელსაც

მთავრობა წელს სრულად არ ხარჯავს. 2020 წლის ბიუჯეტში ტრადიციული გაგებით დეფიციტი 4.5 მლრდ ლარია (მშპ-ის 9%).

2021 წელს საქართველოს მთავრობა 3.2 მლრდ ლარამდე ვალს აიღებს, თუმცა ამავე დროს 2.6 მლრდ ლარი ადრე აღებული ვალის მომსახურებას მოხმარდება. რაც გულისხმობს იმას რომ, მთავრობის ვალი 528 მლნ ლარით გაიზრდება. ზრდა მხოლოდ საშინაო ვალზე მოდის. მთავრობის გეგმის მიხედვით 2021 წელს საგარეო ვალს უფრო მეტს დაფარავს, ვიდრე ახალს აიღებს. მომავალ წელს მთავრობა 2008 წელს გამოცემული 500 მლნ ევროს ღირებულების ობლიგაციების დაფარვას გეგმავს, რაც საგარეო ვალის შემცირებას გამოიწვევს. მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტობრივად ახალი ვალით ძველის გადაფარვა ხდება, ეს ვალის მომსახურების ტვირთს შეამცირებს, რადგან ობლიგაციების საპროცენტო განაკვეთი მნიშვნელოვნად აღემატება წელს მიღებული შეღავათიანი კრედიტების საპროცენტო განაკვეთს.

საქართველოს სახელმწიფო ვალის 80%-მდე საგარეო ვალზე მოდის. აქედან გამომდინარე, ლარის კურსის ვარდნის შემთხვევაში, ლარში გამოხატული საგარეო ვალი და მისი თანაფარდობა მშპ-თან (რაც ეკონომიკის მიმართ ვალის ტვირთის მაჩვენებელია) გაიზრდება. შესაბამისად, ვალის ტვირთისთვის ლარის გაუფასურება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რისკფაქტორია. ლარის გაუფასურებასთან ერთად, ვალის ზრდას ბიუჯეტის გაზრდილი დეფიციტი იწვევს.

დასკვნა

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან შეიძლება ერთგვარი დასკვნა ამოვიკითხოთ, სადაც რამოდენიმე წელია უკვე სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯები ძირითადად, სოციალური მიმართულების დაფინანსებისაკენ არის მიმართული, აღნიშნულიდან გამომდინარე არასაკმარისი სახსრები რჩება ეკონომიკუ-

რი ზრდისაკენ ორიენტირებული სფეროების დასაფინანსებლად. საყურადღებოა ის ფაქტიც რომ ბიუჯეტის გადასახელებში 15%-ზე მეტი კრედიტების წილზე მოდის, რომელიც რა თქმა უნდა ზრდის სახელმწიფო ვალის მოცულობებს და მომსახურების ხარჯების წილს ბიუჯეტის საერთო ხარჯებში.

სახელმწიფო ვალის შესამცირებლად, ფისკალური მდგრადობისა და კრედიტუნარიანობის სტაბილურობისთვის აუცილებელია სახელმწიფო ბიუჯეტის დაგეგმვაში კორექტირების შეტანა, კონკრეტულად სოციალური მიმართულების პარარელურად უნდა დაიგეგმოს ისე რომ სამომავლოდ აღნიშნული ორიენტაციით უნდა შეინიშნებოდეს კლება, რაც ინფრასტრუქტურის და სხვა მომიჯნავე საქმიანობის ზრდის ხარჯზე იქნება განმტკიცებული და უზრუნველყოფილი, ასევე კორექტირება ესაჭიროება სახელმწიფო საწარმოების დაფინანსების საკითხებს, აუცილებელია რომ შეიქმნას ერთიანი ბაზა, სადაც ყველა სახელმწიფო საწარმოების ფინანსური მაჩვენებლის შესახებ ინფორმაცია იქნება ატვირთული და ყოველ კვარტალურად მოხდება მისი განახლება, საჭიროა დეტალურად იქნეს შესწავლილი სახელმწიფო საწარმოების მიზნები და საქმიანობები, რომლის შედეგადაც უნდა მოხდეს საკუთრებაში არსებული საწარმოების მიზანშეწონილობა და მის მიერ მოტანილი სარგებელი. უნდა გადაიხედოს საჯარო სამართლის იურიდიული პირების დაფინანსების საკითხებს, სავალდებულოა რომ ნათლად ჩანდეს თუ კონკრეტულად, რომელი მაჩვენებლის მიხედვით ხელმძღვანელობს სახელმწიფო და რომელ მონაცემზე დაყრდნობით აკეთებს საპროგნოზო გეგმებს, რადგან „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“ კანონის, სახელმწიფო ვალის მართვის სტრატეგიის და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიხედვით ვალის თანაფარდობა მთლიან შიდა პროდუქტთან განსხვავებულია.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] საქართველოს ორგანული კანონი „ეკონომიკური თავისუფლების შესახებ“. თბილისი, 2011
- [2] სახელმწიფო აუდიტის სამსახური, „სახელმწიფო ვალის მართვის ეფექტიანობის აუდიტის ანგარიში“, თბილისი, 2020
- [3] საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო: მთავრობის ვალის მდგრადობის ანალიზი 2019-2028 წლებისთვის; Staff guidance note for public debt sustainability analysis for MAC (MAC DSA), IMF, 2013.
- [4] <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5071216?publication=1>
- [5] <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/4734727?publication=2>
- [6] <https://transparency.ge/ge>
- [7] https://www.mof.ge/saxelmwifo_vali
- [8] https://mof.ge/saxelmwifo_valis_statistika
- [9] <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1405264?publication=3>
- [10] <http://pbo.parliament.ge/ge/bl2016/item/228-valis-dgradoba.html>

JEL Classification:

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.52-63>

VOLODYMYR SHALIMOV

PhD in Economics, Associate professor
of Department of Finance,
Banking and Insurance

Central Ukrainian National Technical
University, Kropyvnytskyi, Ukraine

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9462-8277>

E-mail: v.shalimov@ukr.net

TATIANA MELNYK

PhD in Economics, Associate professor
of Department of Finance,
Banking and Insurance

Central Ukrainian National Technical
University, Kropyvnytskyi, Ukraine

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1372-3585>

e-mail: semenovichta@ukr.net

VALERII RESHETOV

PhD in Economics, Associate professor
of Department of Audit,
Accounting and Taxation Central

Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9664-4764>

e-mail: reshetov.audit@gmail.com

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

**PRINCIPLES OF TAXATION AND BUDGET POLICY:
THE NECESSITY OF THE STIMULATION OF THE
ECONOMIC AND INNOVATIVE DEVELOPMENT**

The purpose of the study is to analyse the current practice of taking into account the goals of socio-economic and, first of all, innovative development in the principles of the budget and tax systems of Ukraine and substantiation of approaches to its improvement.

It is substantiated that goals of socio-economic and innovative development is not properly reflected in the principles of both the budget system of Ukraine and in the principles of the tax system (basic principles of tax legislation). It is determined that direct and indirect state financial support and taxes as fiscal instruments should help stimulate economic development, stimulate and intensify innovation, but the choice of forms and methods of such stimulation needs to be justified taking into account the need to achieve specific goals. An analysis of the practices of the World Tax Code and the world practice of applying measures to support small and medium enterprises in terms of Covid-19 showed that direct state financial support is preferred in comparison with tax benefits due to clearer procedures of administration and control and further stimulation of development. It is proved that the combination of direct financial support with the using of investment and innovation tax credits with the possibility of their clear tax administration and control is the optimal mechanism in modern conditions.

The directions of reforming the system of local taxation in the context of stimulating socio-economic and innovative development in the region are offered. The need to expand the powers of local governments, local authorities and local communities to establish elements of local taxes and fees, develop a mechanism for investment and innovation tax credits and other types of tax benefits that would enhance innovation in the region are substantiated.

Key words. Innovative development, socio-economic development, budget system, taxation, tax system, principles

JEL Classification:

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.52-63>

**საგადასახადო და საბიუჯეტო პოლიტიკის
პრინციპები: ეკონომიკური და ინოვაციური
განვითარების სტიმულირების
აუცილებლობა**

ვოლოდიმირ შალიმოვი

ეკონომიკის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი,
ცენტრალური უკრაინის ეროვნული
ტექნიკური უნივერსიტეტი,
კროპივნიცკი, უკრაინა
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9462-8277>
E-mail: v.shalimov@ukr.net

ტატიანა მელნიუკ

ეკონომიკის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი,
ცენტრალური უკრაინის ეროვნული
ტექნიკური უნივერსიტეტი,
კროპივნიცკი, უკრაინა
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1372-3585>
e-mail: semenovichta@ukr.net

ვალერი რეშეტოვი

ეკონომიკის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი,
ცენტრალური უკრაინის ეროვნული
ტექნიკური უნივერსიტეტი,
კროპივნიცკი, უკრაინა
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9664-4764>
e-mail: reshetov.audit@gmail.com

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

© ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა,
2021

კვლევის მიზანია უკრაინის საბიუჯეტო და საგადასახადო სისტემების პრინციპებში სოციალურ-ეკონომიკური და, პირველ რიგში, ინოვაციური განვითარების მიზნების გათვალისწინების არსებული პრაქტიკის ანალიზი და მისი გაუმჯობესების მიდგომების დასაბუთება.

დასაბუთებულია, რომ სოციალურ-ეკონომიკური და ინოვაციური განვითარების მიზნები სათანადოდ არ არის ასახული როგორც უკრაინის საბიუჯეტო სისტემის, ისე საგადასახადო სისტემის პრინციპებში (საგადასახადო კანონმდებლობის ძირითადი პრინციპები). დადგენილია, რომ სახელმწიფოს პირდაპირი და არაპირდაპირი ფინანსური მხარდაჭერა და გადასახადები, როგორც ფისკალური ინსტრუმენტები, ხელს შეუწყობს ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებას, ინოვაციების სტიმულირებას და გააქტიურებას, მაგრამ ამგვარი სტიმულირების ფორმებისა და მეთოდების არჩევანი გამართლებული უნდა იყოს კონკრეტული მიზნების მიღწევის აუცილებლობის გათვალისწინებით.

შემოთავაზებულია ადგილობრივი დაბეგვრის სისტემის რეფორმირების მიმართულებები რეგიონში სოციალურ-ეკონომიკური და ინოვაციური განვითარების სტიმულირების კონტექსტში. დასაბუთებულია ადგილობრივი ხელისუფლების, ადგილობრივი თემების უფლებამოსილების გაფართოების აუცილებლობა ადგილობრივი გადასახადების და მოსაკრებლების ელემენტების დაწესებისთვის, ინვესტიციების და ინოვაციების საგადასახადო შეღავათებისა და სხვა სახის საგადასახადო შეღავათების შემუშავების მექანიზმის შემუშავების მიზნით, რომელიც გაზრდის ინოვაციას რეგიონში.

საკვანძო სიტყვები. ინოვაციური განვითარება, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, საბიუჯეტო სისტემა, გადასახადები, საგადასახადო სისტემა, პრინციპები

INTRODUCTION.

The low innovative activity of Ukrainian enterprises is due to various reasons, among which are the following: the orientation of the economy to invest in the development of production, rather than to intensify innovation; lack of developed innovation infrastructure; focus on the import of high-tech equipment to the detriment of domestic developments; insufficient attention to the development of own scientific and technical potential; lack of qualified management of innovation processes aimed at improving product quality, gaining competitive advantages; imperfection of instruments of legal regulation of innovation, and especially in the field of protection

of intellectual property rights [10].

Innovation and innovation-oriented model of the region's development should become a key element in increasing its competitiveness and financial self-sufficiency. But innovation requires a large amount of investment resources from different sources of funding. Statistics show that over the past twenty years, the own funds of enterprises were a priority and ranged from 60.6% (2008) to 97.2% (2015) in the total cost of financing the innovative activities of industrial enterprises, public funds budget - from 0.3% (2013) to 5.2% (2018), funds of non-resident investors - from 30.0% (2010) to 0.1% (2016), funds from other sources - from 45.6% (2011) to 2.0% (2015).

Table 1 - Sources of financing of innovative activity of Ukraine's industrial enterprises

	Costs on innovation, UAH million	Including due to							
		own funds of enterprises		state budget funds		funds of non-resident investors		funds from other sources	
		UAH million	%	UAH million	%	UAH million	%	UAH million	%
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,6	217,0	12,3
2001	1971,4	1654,0	83,9	55,8	2,8	58,5	3,0	203,1	10,3
2002	3013,8	2141,8	71,1	45,5	1,5	264,1	8,8	562,4	18,7
2003	3059,8	2148,4	70,2	93,0	3,0	130,0	4,2	688,4	22,5
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,3	18,9
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6160,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658,0	10,7
2007	10821,0	7969,7	73,7	144,8	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0
2008	11994,2	7264,0	60,6	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7
2009	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,4	87,0	1,1	2411,4	30,0	771,9	9,6
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2016	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,5	107,8	1,2	1078,3	11,8
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7
2019	14220,9	12474,9	87,7	556,5	3,9	42,5	0,3	1147,0	8,1

Source: compiled by the authors using [8]

The main source of financing innovations at industrial enterprises in 2019 remains the own funds of enterprises - UAH 12,474.9 million. (or 87.7% of the total funding for innovation). The state budget received 6 enterprises, the total amount of which amounted to UAH 556.5 million. (3.9%), the amount of local budgets amounted to UAH 109.9 million. (0.8%), resident investors invested UAH 72.3 million. (0.5%), funds of foreign investors were received by 3 enterprises in the amount of UAH 42.5 million. (0.3%), the amount of funds from other sources amounted to UAH 1,147.0 million. (6.8%), including loans - UAH 853.2 million. (6%) [15, p. 77; 15, p. 21].

Thus, the state practically does not directly finance the innovation activities of enterprises, but it is possible and appropriate to use indirect methods of financing innovations, which are embodied in budgetary and tax policies, which require clear regulation of the relevant principles.

At the same time, the development of scientific and practical recommendations should be based on a clear definition of the theoretical foundations of support for innovation, certain initial ideas that underlie the budget and tax system, ie the main principles of their formation. Thorough research of the principles of the budget system and budget policy and the principles of organization of tax relations in Ukraine with an emphasis on the evolution of their formation and scientific views are presented in [4; 13]. But research that would contain a critical analysis of the principles of formation of the budget and tax system in terms of the priority of supporting innovative development is not enough, which determined the purpose of this work.

The purpose of this article is to study the current practice of taking into account the principles of building the budget and tax systems of Ukraine the goals of socio-economic and, first

of all, innovative development and substantiation of approaches to its improvement.

Discussion and results. Analysis of the principles of the budget system of Ukraine.

The budget system of Ukraine is based on the following principles (Table 2), which are defined in the Budget Code of Ukraine [6].

Among them, in the principle of efficiency and effectiveness, it is declared that in drawing up and executing budgets, all participants in the budget process should strive to achieve the goals planned on the basis of the national system of values and tasks of innovative economic development. Another principle enshrined in the mechanism for providing subventions for the implementation of investment projects is based on the following basic principles. Among the declared principles (the principle of objectivity and openness; the principle of unity; the principle of balanced development; the principle of targeted use of funds), the principle of unity implies that the distribution of funds should ensure the implementation of national values and tasks of innovative development regions of the country.

Budget principles in European legislation.

Financial Regulation applicable to the general budget of the European Union [9] states that the budget shall be established and implemented in accordance with the principles of Unity, budget accuracy, annuality, equilibrium, unit of account, universality, specification, sound financial management and transparency. Principle of sound financial management requires consideration of such three sub-principles:

1) the principle of economy which requires that the resources used by the Union institution concerned in the pursuit of its activities shall be made available in due time, in appropriate quantity and quality, and at the best price;

2) the principle of efficiency which concerns the best relationship between the resources

Table 2 - Characteristics of the principles of the budget system of Ukraine, defined in the Budget Code of Ukraine

Principle	Content
The principle of unity of the budget system of Ukraine	The unity of the budget system of Ukraine is ensured by a single legal framework, a single monetary system, a single regulation of budgetary relations, a single budget classification, the unity of the order of budget execution and accounting and reporting.
The principle of balance	The authority to implement budget expenditures should correspond to the amount of budget revenues for the relevant budget period.
The principle of independence	The state budget of Ukraine and local budgets are independent. The state is not responsible for the budget obligations of local governments at the expense of the state budget. Local governments at the expense of the respective local budgets are not responsible for each other's budgetary obligations, as well as for the state's budgetary obligations. The independence of budgets is ensured by assigning them appropriate sources of budget revenues, the right of relevant state authorities and local governments to determine the use of budget funds in accordance with Ukrainian legislation, the right of relevant local councils to consider and approve relevant local budgets.
The principle of completeness	The budgets shall include all budget revenues and budget expenditures carried out in accordance with the regulations of public authorities, local governments.
The principle of validity	The budget is formed on realistic macro indicators of economic and social development of Ukraine and calculations of budget revenues and budget expenditures, which are carried out in accordance with the approved methods and rules.
The principle of efficiency and effectiveness	When drawing up and executing budgets, all participants in the budget process should strive to achieve the goals planned on the basis of the national system of values and tasks of innovative economic development, by ensuring quality public services while attracting a minimum amount of budget funds and achieving maximum results.
The principle of subsidiarity	The distribution of types of expenditures between the state budget and local budgets, as well as between local budgets is based on the need to bring the provision of public services as close as possible to their direct consumer.
The principle of targeted use of budget funds	Budget funds are used only for the purposes defined by budget allocations and budget allocations.
The principle of justice and impartiality	Ukraine's budget system is based on the principles of fair and impartial distribution of public wealth between citizens and territorial communities.
The principle of publicity and transparency	Informing the public on budget policy, drafting, consideration, approval, implementation of the state budget and local budgets, as well as control over the implementation of the state budget and local budgets.

Source: compiled by the authors using [6]

employed, the activities undertaken and the achievement of objectives;

3) the principle of effectiveness which concerns the extent to which the objectives pursued are achieved through the activities undertaken.

Thus, the emphasis is on the general rules of management, rather than on the specific requirements of economic development.

Analysis of the principles of tax legislation of Ukraine.

In the Tax Code of Ukraine [14] innovative development, innovations, innovative activity, even as terms, are not mentioned at all. Thus,

the Tax Code defines the following principles of taxation (Table 3).

Among them there is no mention of the

Table 3 - Characteristics of the principles of tax legislation of Ukraine

Principle	Content
Generality of taxation	Each person is obliged to pay the taxes and fees established by this Code, the laws on customs matters, the payer of which he is in accordance with the provisions of this Code.
Equality of all taxpayers before the law, prevention of any manifestations of tax discrimination;	Ensuring equal treatment of all taxpayers regardless of social, racial, national, religious affiliation, form of ownership of a legal entity, citizenship of an individual, place of origin of capital.
Inevitability	Inevitability of liability under the law in case of violation of tax legislation.
Presumption of legality of taxpayer's decisions	Presumption of legality of taxpayer's decisions if the norm of a law or other normative legal act issued on the basis of the law, or if the norms of different laws or different normative legal acts presuppose ambiguous (multiple) interpretation of rights and obligations of taxpayers or controlling bodies, as a result of which there is an opportunity to make a decision in favor of both the taxpayer and the supervisory authority.
Fiscal sufficiency	Establishment of taxes and fees taking into account the need to achieve a balance of budget expenditures with its revenues
Social justice	Establishment of taxes and fees in accordance with the solvency of taxpayers.
Cost-effectiveness of taxation	Establishment of taxes and fees, the amount of revenues from the payment of which to the budget significantly exceeds the costs of their administration.
Tax neutrality	Establish taxes and fees in a way that does not increase or decrease the competitiveness of the taxpayer.
Stability	Changes to any elements of taxes and fees may not be made later than six months before the beginning of the new budget period in which the new rules and rates will apply. Taxes and fees, their rates, as well as tax benefits may not change during the budget year.
Uniformity and convenience of payment	Establishing deadlines for the payment of taxes and fees, based on the need to ensure timely receipt of funds in the budgets for the implementation of budget expenditures and the convenience of their payment by taxpayers.
The only approach to setting taxes and fees.	Definition at the legislative level of all mandatory elements of the tax.

Source: compiled by the authors using [14]

need to ensure socio-economic and innovative development, and the principle of incentives.

The substantive analysis of the principles shows that they are focused, first, on the

protection of taxpayers: the lack of opportunity to increase or decrease the competitiveness of the taxpayer (the principle of tax neutrality), setting taxes according to the solvency of the taxpayer

(social justice), ensuring the same approach (equality of all taxpayers), presumption of legality of taxpayer's decisions, if the rules provide for ambiguous interpretation of the rights and obligations of taxpayers or regulatory authorities), prevention of changes in rules and rates during the budget year (stability), ease of payment. Secondly, the basic principles of tax legislation take into account the interests of the budget system as a whole, namely: mandatory payment (inevitability of liability), balanced budget (fiscal adequacy), comparability of tax revenues with the costs of their administration (cost-effectiveness of taxation), timely receipt of funds in the budget for budget expenditures (uniformity and ease of payment).

Ukraine should generally provide financial support and tax incentives for innovative development at the state and regional levels, but the question arises in the choice of forms and methods of such incentives, taking into account the need to achieve specific goals. The Tax Code proposes the following grounds for granting tax benefits - features that characterize a particular group of taxpayers, their type of activity, the object of taxation or the nature and social significance of their expenses. At the same time, there are no criteria for determining such features, although there is a wide range of ways to provide tax benefits: tax deductions (discounts), which reduces the tax base before tax and collection; reduction of tax liability after tax and collection; setting a reduced tax rate and fee; exemption from tax and collection. Therefore, for such incentives, it is advisable to address the issue of developing a mechanism for investment and innovation tax credits and other types of tax benefits that would contribute to the intensification of innovative development.

World Tax Code: history and main provisions.

In the context of considering the problem of

assessing the role of the tax system to ensure socio-economic and innovative development, we should pay attention to such an interesting stage in the development of world systems and the world economy as the development of the World Tax Code (BWTC) [3]. Considering the issues of globalization and integration of socio-economic systems, the problems of taxation are raised in different contexts, in particular, double taxation, international taxation, offshore zones, etc. BWTC is a project funded by Harvard University's International Tax Program that came up when Harvard University's International Tax Program Director Glenn Jenkins asked Ward M. Hussey and Donald S. Lubick to describe the results of the great work of preparing the Republican Tax Code. Tax Code was developed under the auspices of the Harvard Institute for International Development, the International Tax Program, with funding from the United Nations Economic Development Program.

The aim was to create an example of a system of laws necessary for the formation of an effective and efficient tax system, to provide specialists in reforming countries with a certain structural scheme and a list of what is needed (or not needed) to create the foundations of the tax system. The first, the so-called «Preliminary Edition» of the World Tax Code, was published in 1992, and in 1996 the 1996 Edition was published.

The BWTC contains several general principles or assumptions or principles for building tax systems. The first principle provides for the need to summarize all laws related to taxation in a single document, so that the needs for tax revenues can be assessed from a single general point of view. Simplicity, clarity and comprehensibility are assumed to be desirable objectives of the legislation. The second principle assumes that the economy will develop best if it becomes an efficient producer in the world economy.

Therefore, it is considered that it is not in the country's interest to adopt protectionist taxation systems in which domestic capital is preferred to foreign investment, or in which certain sectors of the economy are given privileges through temporary tax exemptions or other tax benefits. The third principle: granting tax preferences is less effective than paying direct subsidies, as tax benefits are difficult to control. The BWTC rejects the effectiveness of benefits, exemptions, temporary exemptions («tax holidays») and other special preferences and agreements. The fourth principle is that, given the specifics of the economies of developing countries, the bulk of income should be generated by indirect taxes (duties, VAT and excise duties) and corporate income tax. Personal income tax and property taxes should not play a significant role. With such a tax structure, the administrative costs per unit of taxes collected will be lower than with income taxation. However, the BWTC emphasizes that many of the former socialist countries, however, have retained a high wage tax or a differentiated broad coverage tax on wages to finance social benefits. The fifth principle provides for the integration into a single income tax of all taxes levied on all types of income without the need to file a tax return. It is worth noting the second and third principles, which are useful in the context of stimulating socio-economic development and innovation.

BWTC is also based on the assumption that the development and writing of laws is only a prelude to the main thing in tax reform - the development of an effective administration system, because the presence of an honest and highly competent tax administration is an absolute necessity. In addition to the general principles, the Code includes four sections on the number of basic taxes that are recommended for introduction in market economies in developing countries:

section I - income tax; section II - VAT; section III - excise taxes; section IV - real estate tax. A separate section (Section V) reveals the principles of organization of tax administration.

It should be noted that BWTC is hardly studied by domestic scientists, although its principles are relevant and should be critically analyzed in the context of the need to increase the efficiency of the domestic tax system and ensure socio-economic and innovative development.

The use of budgetary and tax instruments to stimulate innovative development.

Given the limited and insufficient budgetary resources to finance the transition of the country's economy to an innovative model of development, the leading role should be played by the tax mechanism to stimulate innovation, along with incentive organizational measures [12]. Tax preferences can be additional infusions that can help businesses in their innovation. In particular, attention is focused on the need to introduce a system of investment and innovation tax credits as an effective tool to stimulate business activity [11]. It is emphasized that different tax preferences or their combinations are used to stimulate innovation in different countries, namely: the provision of research and investment tax credit; «Tax holidays» for several years on the profits from the implementation of innovative projects; preferential taxation of dividends of legal entities and individuals received on shares of innovative organizations; reduction of income tax rates for commissioned and joint research and development work; connection of granting of privileges taking into account priority of the executed projects; preferential taxation of profits resulting from the use of patents, licenses and other intangible assets that are part of intellectual property; reduction of taxable income in the amount of the cost of devices and equipment that are transferred to higher education institutions, research and other

innovative organizations; deductions from taxable income of contributions to charitable foundations whose activities are related to the financing of innovations; crediting part of the profit of the innovation organization to special accounts with subsequent preferential taxation in the case of use for innovation purposes [1].

But this position has two drawbacks. First, in this case, taxpayers who apply a simplified system of taxation in the form of payment of a single tax actually remain outside the sphere of influence. Secondly, local governments are deprived of leverage through the application of local taxes and fees, which include a single tax, in particular. Therefore, the system of local taxation should not only meet the needs of local budgets in the receipt of funds, but also take into account the need to stimulate innovation activity of economic entities in the region. Accordingly, the problems of ensuring the effectiveness of local taxation and, first of all, their use as a lever to intensify innovation and investment activities of economic entities in the region, proclaiming a strategic course of public policy towards harmonization with European values of territorial self-government and budget decentralization.

According to the Tax Code of Ukraine [14], local taxes include two taxes and two fees: property tax (consists of real estate tax, other than land, transport tax, land fees); single tax; fee for parking spaces for vehicles; tourist tax.

The effectiveness of local taxation should also be determined on the basis of tax principles. There is no incentive principle among these principles, but it is indisputable that taxes in general and local taxes and fees in particular as fiscal instruments should promote stimulation and activation of economic activity.

This thesis is supported by the justification of the importance of taxes and fees to stimulate innovation [12], which is clarified taking into

account the nature of local taxes and fees: provide an opportunity to cover all actors in innovation and thus ensure the necessary scale of innovation in the region; do not distort competition because they are not direct support to specific businesses; reduce the level of dependence on the budget process and covert lobbying for the choice of a particular project; reduce the costs of innovation entities, encourage them to take the risk of innovation; provide an opportunity to differentiate the subjects of innovation (applying a different set of benefits and their rates) depending on the priorities set by local governments, the stage of the life cycle of innovation, etc.

When reforming the local taxation system in the context of stimulating innovation activity of enterprises in the region, it is advisable to consider the use of tax incentives such as tax rebates, tax holidays, the use of differentiated rates or their reduction, the introduction of tax investment credit. It is the expediency of introducing the latter tool and the limits of its application are actively discussed in the economic literature.

Among the main problems of local taxation in the context of the need to stimulate innovation, it is worth noting the lack of the right of local governments to establish their own tax preferences in their territory. At present, local governments are deprived of the right to influence the elements of local taxes, which narrows the potential of local taxation, especially in the field of stimulating innovation activity of economic entities in the region in order to strengthen innovation and investment potential of the region. Local governments are objectively forced to increase the effectiveness of local taxes and fees as regulatory tools by expanding the number of their taxpayers and increasing the object of taxation, which is achieved mainly by improving the efficiency of administration of these taxes and fees.

Proposals to expand the powers of local governments are presented in the works of domestic scholars, but they relate only to the single tax of group IV [5; 7]. Therefore, we consider it appropriate to consider the issue of expanding the powers of local governments in relation to other local taxes and fees paid by both those taxpayers who apply the simplified taxation system and those who are in the general taxation system.

The lack of local governments the opportunity to influence the determination of benefits and rates of local taxes and fees in order to intensify innovation does not contribute to increasing the competitiveness and investment attractiveness of regions. Ukraine should provide tax incentives at the state and regional levels. To do this, it is necessary to address, firstly, the expansion of powers of local governments, local authorities and local communities to establish elements of local taxes and fees, and secondly, the development of a mechanism for investment and innovation tax credits and other tax benefits that would promote intensification of innovative activity in the region.

Application of tax and budgetary instruments in the conditions of COVID-19.

It should be noted that such principles of incentives and protection have become relevant in modern conditions and are clearly illustrated by the situation with measures to support small and medium enterprises in terms of Covid-19. In Ukraine, they included the following measures: a moratorium on tax audits, temporary abolition of fines, exemption from certain local taxes and fees, change of their rates and objects of taxation by decision of local governments, deferral of registrars of settlement operations, partial repayment of taxpayers' tax debt taxes, exemption from taxes and fees of natural persons-entrepreneurs of the I group. It should be noted that a review of other countries' measures to support small and medium-sized enterprises shows that countries

are also following a path of largely direct budget support.

Thus, the results of the study show that countries use such groups of fiscal measures [2]: immediate fiscal impulse, deferrals, other liquidity provisions and guarantees. Immediate fiscal impulse include additional government spending (such as medical resources, keeping people employed, subsidizing SMEs, public investment) and foregone revenues (such as the cancellation of certain taxes and social security contributions). These types of measures immediately lead to deterioration of the budget balance without any direct compensation later. The application of such measures as deferrals has certain features. Several countries have decided to defer certain payments, including taxes and social security contributions, which in principle should be paid back later. These measures improve the liquidity positions of individuals and companies but do not cancel their obligations. A few countries have also deferred the servicing of loans or the payment of utility bills, which are also important tools in improving the liquidity positions of those impacted and hence we include them. Other liquidity provisions and guarantees include export guarantees, liquidity assistance, and credit lines through national development banks. Some of these measures improve the liquidity position of the private sector, but unlike deferrals which are automatic and generally apply to the target groups, credit lines require action from the impacted companies. At the same time, there is a significant differentiation of these measures in terms of volumes and percentages to GDP and tax benefits do not play a significant role. Even if these measures are considered in the context of social justice, the protection of taxpayers should not be the ultimate goal of their application, it is important to further stimulate economic and innovative development, which should be reflected in the principles of taxation.

CONCLUSIONS

At the same time, the stimulation of economic development in general and innovation in particular should take place on the basis of a properly constructed institutional system, which should function on the basis of certain principles. But taking into account the goals of socio-economic and innovative development is not properly reflected in the principles of both the budget system of Ukraine and the principles of the tax system (basic principles of tax legislation), although it is undeniable that direct and indirect state financial support and taxes as fiscal instruments should help stimulate economic development, stimulate and intensify innovation.

It is substantiated that Ukraine should provide general financial support and tax incentives for innovative development at the state and regional levels, but the question arises in the choice of forms and methods of such incentives, taking into account the need to achieve specific goals. A study of the practice of creating a global tax code showed that two of the five principles underlying it were to stimulate socio-economic development and innovation: the development of an efficient producer without significant emphasis on

protectionist tax systems and the preference for direct budget subsidies that are easier to control compared to tax benefits. Analysis of the world practice of applying measures to support small and medium enterprises in Covid-19 showed that there is a significant differentiation of these measures in terms of volume and percentage of GDP, and tax benefits do not play a significant role. It is important to further stimulate economic and innovative development and this should be reflected in the principles of taxation and budget policy.

Accordingly, the combination of direct financial support with the introduction of investment and innovation tax credits with the possibility of their clear tax administration and control is the optimal mechanism in modern conditions. At the same time, attention should be paid not only to such national taxes as income tax and VAT, but also to the local taxation system. It is necessary to expand the powers of local governments, local authorities and local communities to establish elements of local taxes and fees, develop a mechanism for investment and innovation tax credits and other types of tax benefits that would enhance innovation in the region.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **Aleksieiev, I.V., & Zhelizniak, R.I.** (2012). Yevropeiskyi dosvid podatkovoho stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti [European experience of tax incentives for innovation]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika» «Problemy ekonomiky ta upravlinnia» - Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic» «Problems of Economics and Management», 725, 7-16 [in Ukrainian].
- [2] **Anderson, J., Bergamini E., Brekelmans S., Cameron A., Darvas Z., Domínguez J. M., & et al.** (2020). The fiscal response to the economic fallout from the coronavirus. [www.bruegel.org](https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+(bruegel)#portugal). Retrieved from [https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+\(bruegel\)#portugal](https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/?utm_content=buffer99084&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer+(bruegel)#portugal).
- [3] Basic World Tax Code. [www.taxhistory.org](http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/$file/basica.pdf). Retrieved from [http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/\\$file/basica.pdf](http://www.taxhistory.org/www/bwtc.nsf/PDFs/basica.pdf/$file/basica.pdf).
- [4] **Bolduieva, O.V., & Bolduiev, M.V.** (2019). Teoretychni aspekty vyznachennia pryntsyypiv orhanizatsii podatkovykh vidnosyn v Ukraini. [Theoretical aspects of determining the principles of organization of tax relations in Ukraine]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure*, 30, 385-391.

- [5] **Bosenko, A.V.** (2016). Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia opodatkovanniam silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv v umovakh pohlyblennia intehratsiinykh protsesiv [Organizational and economic mechanism of taxation management of agricultural producers in the conditions of deepening integration processes]. Candidate's thesis. Kirovohrad [in Ukrainian].
- [6] Byudzhethnyy kodeks Ukrayiny [Budget Code of Ukraine]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
- [7] **Davydov, H.M., Shalimova, N.S., Lysenko, A.M., & Mahopets, O.A.** (2017). Opodatkovannia ta derzhavna pidtrymka silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv: rehionalni priorytety ta yevrointehratsiini protsesy : monohrafiia [Taxation and state support of agricultural producers: regional priorities and European integration processes: monograph]. Kropyvnytskyi : FO-P Aleksandrova M. V.
- [8] Dzhherela finansuvannia innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv [Sources of financing of innovative activity of industrial enterprises]. ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ni/dj_fin_igpp/dj_fin_idpp_u.htm [in Ukrainian].
- [9] Financial Regulation applicable to the general budget of the Union. July 2018. European Comission. op.europa.eu. Retrived from <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e9488da5-d66f-11e8-9424-01aa75ed71a1/language-en>
- [10] **Kostiuchenko, V.M.** (2010). Dzhherela finansuvannia innovatsiinoho rozvytku subiektiv pidprijemnytstva v Ukraini: pravovyi aspekt [Sources of financing the innovative development of business entities in Ukraine: the legal aspect]. Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats - Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis. International collection of scientific works, 2 (17), 161–167.
- [11] **Melnyk, M.** (2011). Napriamy pidvyshchennia podatkovoho potentsialu stymuliuvannia dilovoi aktyvnosti v Ukraini [Directions for increasing the tax potential to stimulate business activity in Ukraine]. Ekonomist - Economist, 5, 28-32.
- [12] **Moldovan O.O., Yehorova O.O.** (2013). Shchodo vdoskonalennia biudzhethno-podatkovykh instrumentiv stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Regarding the improvement of budget and tax instruments to stimulate innovation in Ukraine]. niss.gov.ua. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1104/>
- [13] **Myskin, Yu.V., Myskina, O.O., & Shevchuk S.V.** (2018). Pryntsypy formuvannia fiskalno-rehuliatornoho potentsialu biudzhethnoi polityky Ukrainy [Principles of formation of fiscal and regulatory potential of budget policy of Ukraine]. Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy, 20, 2, 119-122.
- [14] Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
- [15] **Pysarenko, T.V., Kvasha, T.K., Rozhkova L.V., & Kovalenko O.V.** (2020). Innovatsiina diialnist v Ukraini u 2019 rotsi: naukovo-analitychna dopovid [Innovative activity in Ukraine in 2019: scientific and analytical report]. Kyiv: UkrINTEI

JEL Classification: M19

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.64-74>

IMPACT OF THE AUDIT ON THE SOCIAL, ECONOMIC AND INNOVATIVE DEVELOPMENT AND INTERNATIONAL RATINGS

NATALIIA SHALIMOVA

Doctor of Economic Sciences, Professor

Dean of the faculty of Economics

Central Ukrainian National Technical

University

Kropyvnytskyi, Ukraine

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7564-4343>

E-mail: nataliia.shalimova@gmail.com

HALYNA KUZMENKO

PhD in Economics (Candidate of
Economic Sciences), Honored Economist

of Ukraine, Associate Professor

Chief Researcher of the Research

Institute of Economic Development

SHEI "Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman"

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2792-1320>

e-mail: galina.leda@gmail.com

The purpose of this study is to substantiate the impact of the audit on social, economic, innovative development and the possibility of assessing this impact in international rankings.

The taking into account of the impact of audit in the international ratings is analyzed, in particular, when assessing the institutional environment in general and the protection of minority investors as well. It is substantiated that audit is either completely ignored, for example, in such ratings as Doing Business, Sustainable Development Index, or is mentioned only as one of the elements of assessing the complexity of the market in the Global Innovation Index. In fact, the audit institution is taken into account only in Global Competitiveness Index as part of the assessment of institutions as an element of the enabling environment. The comparative analysis of such indicator of Ukraine and Georgia has been conducted. It was stated that the low position of Ukraine on this indicator, despite the achievements in the field of audit in the context of the application of International Standards and compliance with European requirements, proves the existence of a large gap in expectations concerning user perception of audit results.

It is substantiated that the complexity of this problem is enhanced by the lack of a unified approach to defining the audit goal and the requirements for it, as well as information inconsistency between the auditor, clients and other intended users.

Keywords: International ratings, social development, economic development, innovative development, Doing Business, Global Innovation Index, Global Competitiveness Index, Sustainable Development Goals.

Edited by:

November, 2021

Reviewed by:

December, 2021

JEL Classification: M19

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.64-74>

აუდიტის გავლენა სოციალურ, ეკონომიკურ და ინოვაციურ განვითარებაზე, საერთაშორისო რეიტინგები

ნატალია შალიმოვა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი, ეკონომიკის
ფაკულტეტის დეკანი
ცენტრალური უკრაინის ეროვნული
ტექნიკური უნივერსიტეტი
კროპივნიცი, უკრაინა
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7564-4343>
E-mail: nataliia.shalimova@gmail.com

გალინა კუზმენკო

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული
პროფესორი, კიევის ვადიმ ჰეტმანის
სახელობის ეროვნული ეკონომიკური
უნივერსიტეტი,
ეკონომიკური განვითარების
კვლევითი ინსტიტუტის მთავარი
მკვლევარი. კიევი, უკრაინა
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2792-1320>
e-mail: galina.leda@gmail.com

შემოსულია რედაქციში:

ნოემბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

კვლევის მიზანია დაასაბუთოს აუდიტის გავლენა სოციალურ, ეკონომიკურ, ინოვაციურ განვითარებაზე და ამ ზემოქმედების შეფასების შესაძლებლობა საერთაშორისო რეიტინგებში.

განალიზებულია საერთაშორისო რეიტინგებში აუდიტის გავლენის გათვალისწინება, კერძოდ, ზოგადად ინსტიტუციური გარემოს და ასევე უმცირესობის ინვესტირების დაცვის შეფასებისას. დასაბუთებულია, რომ აუდიტი ან მთლიანად იგნორირებულია, მაგალითად, ისეთ რეიტინგებში, როგორცაა Doing Business, Sustainable Development Index, ან აღნიშნულია მხოლოდ როგორც ბაზრის სირთულის შეფასების ერთ-ერთი ელემენტი გლობალური ინოვაციების ინდექსში. ფაქტობრივად, აუდიტის დაწესებულება მხედველობაში მიიღება მხოლოდ გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსში, როგორც ინსტიტუტების, ასევე ხელშემწყობი გარემოს ელემენტის შეფასების ნაწილი. ჩატარებულია უკრაინისა და საქართველოს მსგავსი მაჩვენებლის შედარებითი ანალიზი. აღინიშნულია, რომ უკრაინის დაბალი პოზიცია ამ ინდიკატორთან მიმართებაში, მიუხედავად აუდიტის სფეროში მიღწეული მიღწევებისა საერთაშორისო სტანდარტების გამოყენებისა და ევროპულ მოთხოვნებთან შესაბამისობის კონტექსტში, ადასტურებს მოლოდინებში დიდი ხარვეზის არსებობას აუდიტის მომხმარებლის აღქმასთან დაკავშირებით.

დასაბუთებულია, რომ ამ პრობლემის სირთულეს აძლიერებს აუდიტის მიზნისა და მისთვის მოთხოვნების განსაზღვრის ერთიანი მიდგომის არარსებობა, ასევე აუდიტორს, კლიენტებსა და სხვა დანიშნულ მომხმარებლებს შორის ინფორმაციის შეუსაბამობა.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო რეიტინგი, სოციალური განვითარება, ეკონომიკური განვითარება, ინოვაციური განვითარება, ბიზნესის კეთება, გლობალური ინოვაციების ინდექსი, გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, მდგრადი განვითარების მიზნები.

INTRODUCTION

Auditing is important for the development of the modern economy in particular and society as a whole. The profession of auditor is associated with public commitments that go beyond the services provided to a particular client, so the importance of audit opinion to users of reporting imposes significant responsibilities on each individual auditor and the audit community as a whole. Based on the definition of assurance engagements (paragraph 10 of the International Framework for Assurance Engagements [5, p. 74]), auditors “provide assurance” or “increase user confidence”. This raises the question of why there is a need to increase the level of trust, the level of confidence or, in other words, why individuals begin to lack such trust and confidence and what impact the audit has in the future on their functioning and development especially in the conditions of innovative development .

O. Yermakova draws attention to the four-level pyramid of implementation of the country's innovation development policy, which is the basis of the Global Innovation Index, which ensures the development of innovation on the principles of systemicity: level 1 «Basic conditions for doing business in the country»: rule of law, competitive markets, flexible labor markets; effective protection of property rights (including intellectual property) and a culture of trust; level 2 «Effective tax, trade and investment environment»: this environment should stimulate trade and foreign direct investment; level 3 «Key factors of innovative production»: provides for the provision of innovative production with the necessary factors - technological fixed assets, skilled labor, innovation infrastructure; level 4 «Special incentives for innovation»: effectively developed incentives for innovation, taking into account the competitive advantages and disadvantages of the country [4, p.

16]. It is reasonably emphasized that “more often countries focus only on the highest level of the pyramid, because its tools are easy to implement and they usually do not cause resistance. At the same time, securing 1–3 levels of the pyramid is much more difficult, as ingrained interests in the public and private sectors are affected” [4, p. 16].

The very fact of conducting an audit makes it possible to reduce social tensions, regardless of the effectiveness and results that will be demonstrated. Trust as a social phenomenon is based on a set of formal and informal norms and rules that interact and complement each other. Therefore, for example, if the informal basis of trust that correlates with business reputation is stable, many of the formal procedures are redundant.

Using the selected by V. Mandibura four typological manifestations of trust by sources [7, p. 56], it can be argued that audit is a formal institution that acts as a mechanism for implementing trust (a special informal norm in society), which is manifested in the sequence of trust: first the subject trusts the formal institution (audit), and the institution in the person of sub of the audit activity decides who in the area of its competence, which is limited to expressing an opinion on the degree of reliability of financial statements, is worthy of such confidence.

The system of socio-economic relations is a rather complex system, the real form of manifestation of which in society are the economic interests of economic entities, and the socio-economic relations are determined by the form of ownership, that is - relationships between people, nature of work, its social organization, nature and method of distribution and consumption. To analyze the impact of different institutions, indexes have become widespread in the socio-economic sphere, where a quantitative interpretation of the multidimensional phenomenon is required,

in particular to assess such complex concepts as «doing business», «competitiveness». To make cross-country comparisons, the calculations of such multidimensional indices are carried out by world organizations: the World Bank, the UN, the OECD, etc., which confirms their importance. In particular, indices that characterize the level of socio-economic development are important.

The analysis of international rankings in the context of the country's development as a whole is given considerable attention, but not enough in terms of the impact of accounting and auditing systems - research in this area is fragmentary. The impact of auditing standards on international ratings was considered by O. Pasko, who analyzed the situation with the perception of the strength of accounting and auditing standards in Ukraine compared to other jurisdictions based on the indicators of the Global Competitiveness Report [8]. The influence of sustainable development goals on modern vectors of accounting and auditing is presented by O. Petryk [9], the influence of professional accountants on achieving the goals of sustainable development was studied

by I. Makarenko and O. Plastun [6]. Despite the significant contribution of these scientists in the development of theoretical, methodological, organizational and methodological provisions of audit, we note that in modern economics there is no holistic view of the peculiarities of audit development, its place in the system of socio-economic relations, evolutionary origins, features and institutional determinants of its historical development, and, above all, its impact on the socio-economic environment.

The purpose of this study is to substantiate the impact of the audit on social, economic, innovative development and the possibility of assessing this impact in international rankings.

Research results. Influence of the audit and "Doing Business".

Thus, the most popular international rating for assessing the ease of doing business in the world in recent years was the Doing Business Index, which allows you to determine the quality of business regulations that increase or limit business activity, and their application to countries, regions, cities and selected individuals. However, its analysis

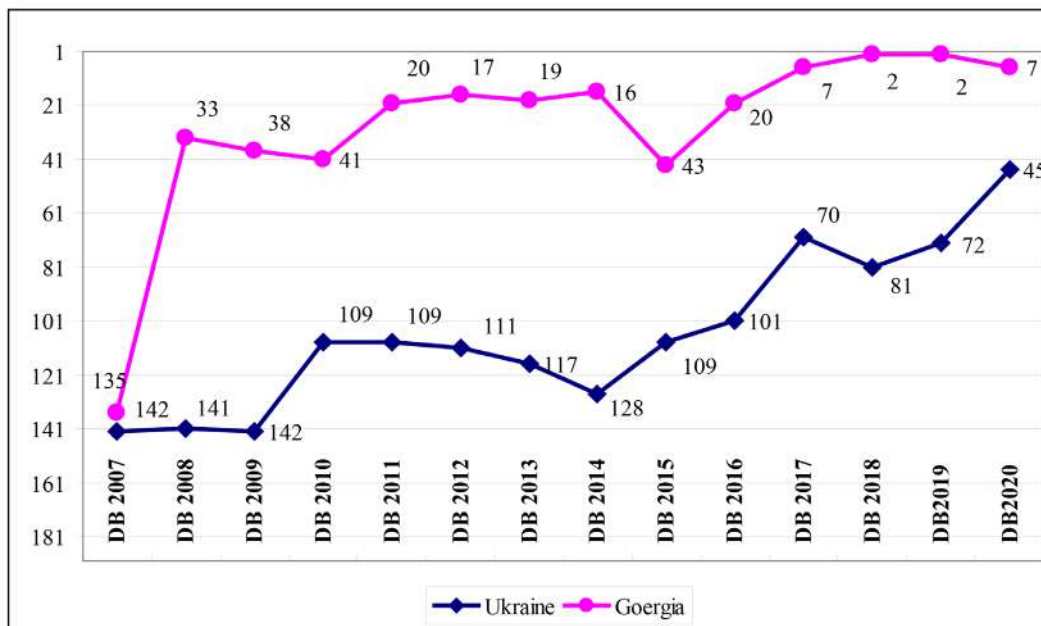


Figure 1. Ranks of Ukraine and Georgia in "Doing Business" by indicator "Protecting of minority investors"
 Source: compiled by the authors using [2]

concludes that, although it uses (although limited) indicators related to the institutional environment, in particular «protection of minority investors», the impact of audit as an institution of the business environment is not evaluated but is taken into account in general.

A detailed description of the changing in indicator «Protecting minority investors» of Ukraine and Georgia is presented in Fig. 1.

In comparison with 2007 Ukraine and Georgia has significantly improved their position by indicator “Protecting of minority investors”: Ukraine – from 142 to 45; Georgia – from 135 to 7.

The indices of indicator “Protecting minority investors” are presented in table 1.

This ranking is the sum of the scores for the extent of conflict of interest regulation index and the extent of shareholder governance index. The extent of conflict of interest regulation index measures the protection of shareholders against directors’ misuse of corporate assets for personal gain by distinguishing three aspects of regulation that address conflicts of interest: (1) transparency of related-party transactions (extent of disclosure index); (2) shareholders’ ability to sue and hold directors liable for self-dealing (extent of director liability index); (3) access to evidence and allocation of legal expenses in shareholder litigation (ease of shareholder suits index). The extent of shareholder governance index measures

Table 1 - Indicator “Protecting of minority investors” of Ukraine and Georgia in Doing Business-2020

Indicator	Georgia	Ukraine	Distance
Extent of disclosure index (0-10)	9.0	9.0	0
Extent of director liability index (0-10)	6.0	2.0	-4
Ease of shareholder suits index (0-10)	9.0	6.0	-3
Extent of shareholder rights index (0-10)	5.0	4.0	-1
Extent of ownership and control index (0-10)	7.0	6.0	-1
Extent of corporate transparency index (0-10)	6.0	7.0	+1

Source: compiled by the authors using [2]

As we see the influence of audit engagements are no taken into account. Indirectly its influence is shown in such indices as disclosure index and ownership and control index.

But initially in August 2020, the publication of the next report was suspended due to certain inconsistencies in the reports of 2018 and 2020 [1], and in September 2021 the World Bank stopped calculating and publishing this rating [16].

Impact of the audit and Global Innovation Index.

In the Global Innovation Index [3], the impact of the audit is taken into account in such indicator as «ease of protecting minority investors», which is part of the group 4. «Market sophistication», 4.2. “Investment”, but is not singled out apart.

shareholders’ rights in corporate governance by distinguishing three aspects of good governance: (1) shareholders’ rights and role in major corporate decisions (extent of shareholder rights index); (2) governance safeguards protecting shareholders from undue board control and entrenchment (extent of ownership and control index); (3) corporate transparency on ownership stakes, compensation, audits and financial prospects (extent of corporate transparency index). The index also measures whether a subset of relevant rights and safeguards are available in limited companies. The ranks are fully correspond with rank of indicator “Protecting Minority Investors” in Doing Business: in Global Innovation Index the rank of Ukraine is 44, the rank of Georgia is 7.

Impact of the audit and Sustainable Development Goals.

It is undeniable that globalization, rapid technological development is a source of many social benefits, but at the same time, these trends pose a threat to sustainable (sustainable) development of social, economic, environmental, and ethical areas. The sooner an entity (company, region, government and local government) begins to consider the consequences of its activities and development, realizing its significant role in society, to develop a corporate culture of social orientation, the greater their prospects in the context of long-term efficiency and effectiveness. In the annual ranking of sustainable development (Sustainable development report [11]) in 2021, Ukraine rose to nine positions and took 36th place among 165 countries, receiving 75.5 points. Ukraine's progress has been noted in achieving 11 of the 17 goals that determine the country's sustainable development in the economic, social and environmental spheres, and Ukraine has not worsened its position in any of the basic goals.

Its role is twofold: on the one hand, this type of audit is an important means of assessing social development, social responsibility, but on the other - the audit institution itself (independent, public, internal) has a significant impact on achieving the declared goals (in particular, as emphasized by IFAC - eight objectives such as: 4 «Quality Education», 5 «Gender Equality», 8 «Decent Work and Economic Growth», 9 «Innovation and Infrastructure», 12 «Responsible Consumption», 13 «Combating Climate Change», 16 «Peace, Justice and Strong Institutions», 17 «Partnership for Sustainable Development» [12]). However, no particular emphasis is placed on the importance of the audit.

Global Competitiveness Index and impact of the audit.

Only one index, the Global Competitiveness

Index, takes into account the audit institution, and the Global Competitiveness Index (GCI) includes the following indicators:

- Enabling Environment: institutions (Pillar 1. Institution), infrastructure (Pillar 2. Infrastructure), information technology (Pillar 3. ICT adoption), macroeconomic stability (Pillar 4. Macroeconomic Stability);
- Human Capital: health (Pillar 5. Health), skills (Pillar 6. Skills);
- Markets: product markets (Pillar 7. Product Market), labor market (Pillar 8. Labor Market), financial system (Pillar 9. Financial System), market size (Pillar 10. Market Size);
- Innovation Ecosystems: Pillar 11. Business Dynamism, Pillar 12. Innovation capability.

For the purposes of sustainable development of Ukraine, goal 9.5 is provided "To create a financial and institutional system (innovation infrastructure) that will ensure the development of research and scientific and technical (experimental) developments". As part of goal 16.7 "To increase the efficiency of public authorities and local self-government", sub-goal 16.7.1. is provided "Ukraine's place in the Global Competitiveness Report ranking under the sub-index «Institutions (state and public institutions)», which should have to be not lower than 104th place in 2019 [15].

In 2019 Ukraine received the 85th place and Georgia – 74th places out of 141 countries according to the Global Competitiveness Index (GCI) [13] (Fig. 2).

According to the criterion of «institution», Ukraine has one of the lowest places – 104. The lowest place Ukraine received in such an indicator as macroeconomic stability - 133. Georgia's rank, on the other hand, is relatively high on this indicator - 43. The indicator "Strength of auditing and accounting standards" is presented in this category: Ukraine is on the 118th place, Georgia is on the 88th.

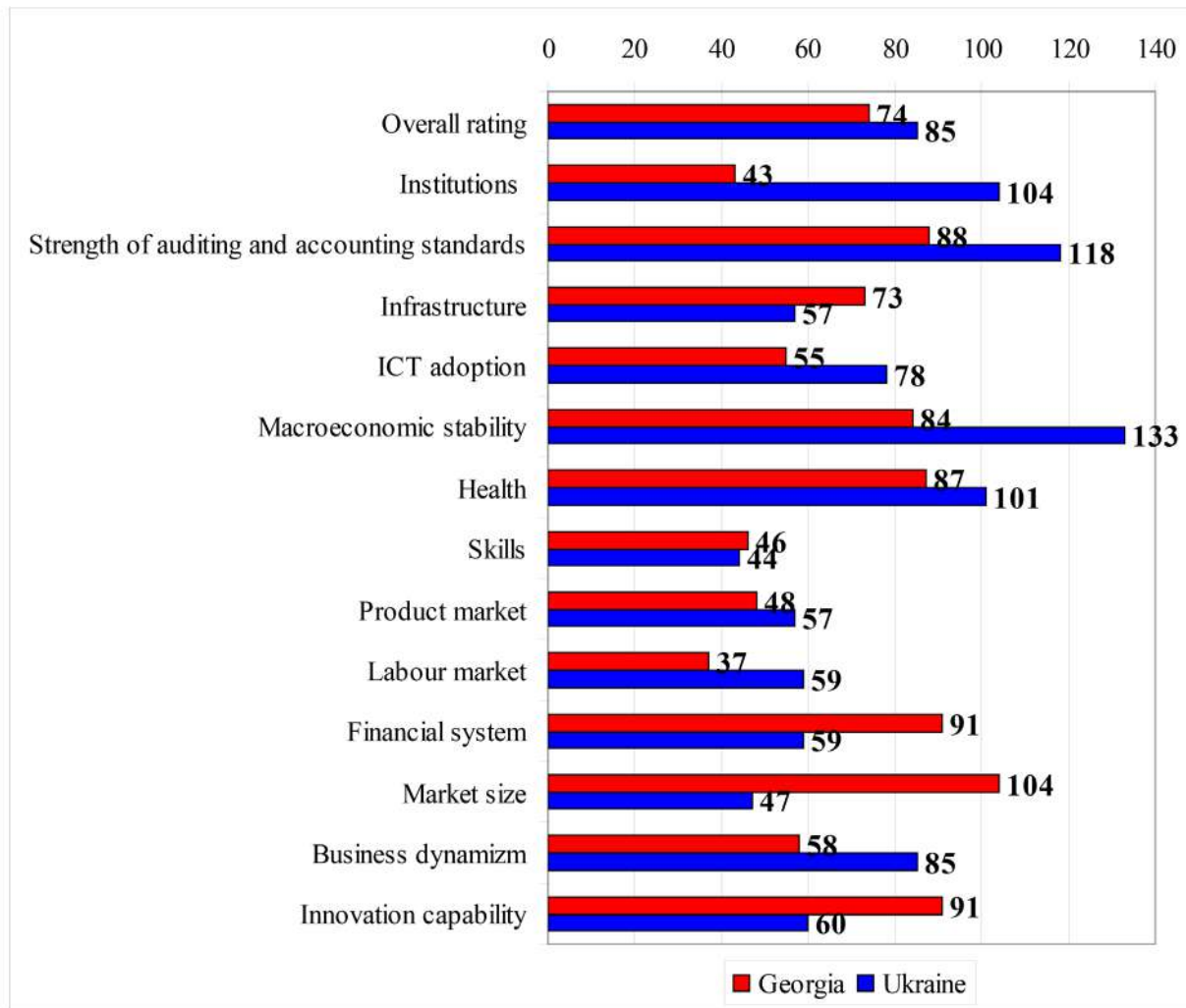


Figure 2. Ukraine's and Georgia's places (among 141 countries) according to the Global Competitiveness Index (GCI)

Source: compiled by the authors using [13]

The indicator “Strength of auditing and accounting standards” is among the 12 indicators according to which Ukraine failed to get into the first hundred countries (Fig. 3).

The indicator “Strength of auditing and accounting standards” is among the 8 indicators according to which Georgia could not get into the top eighty countries (Fig. 4).

This position of Ukraine, given the achievements in the field of auditing in the context of the application of International Standards and compliance with European standards, need further research. According to the methodology,

the assessment of audit and reporting standards is based on two indicators: the perception of business leaders of the strength of audit and accounting standards, as well as how employee costs are considered: as costs or as investments. The evaluation is done by answering two questions: «How strong are auditing and reporting standards in your country?» (1 - extremely weak; 7 - extremely strong); In your country, how do companies perceive the cost of human capital? ” (1 = as costs that need to be minimized; 7 = as key investments) [14, p. 47, 64]. Thus, indicators

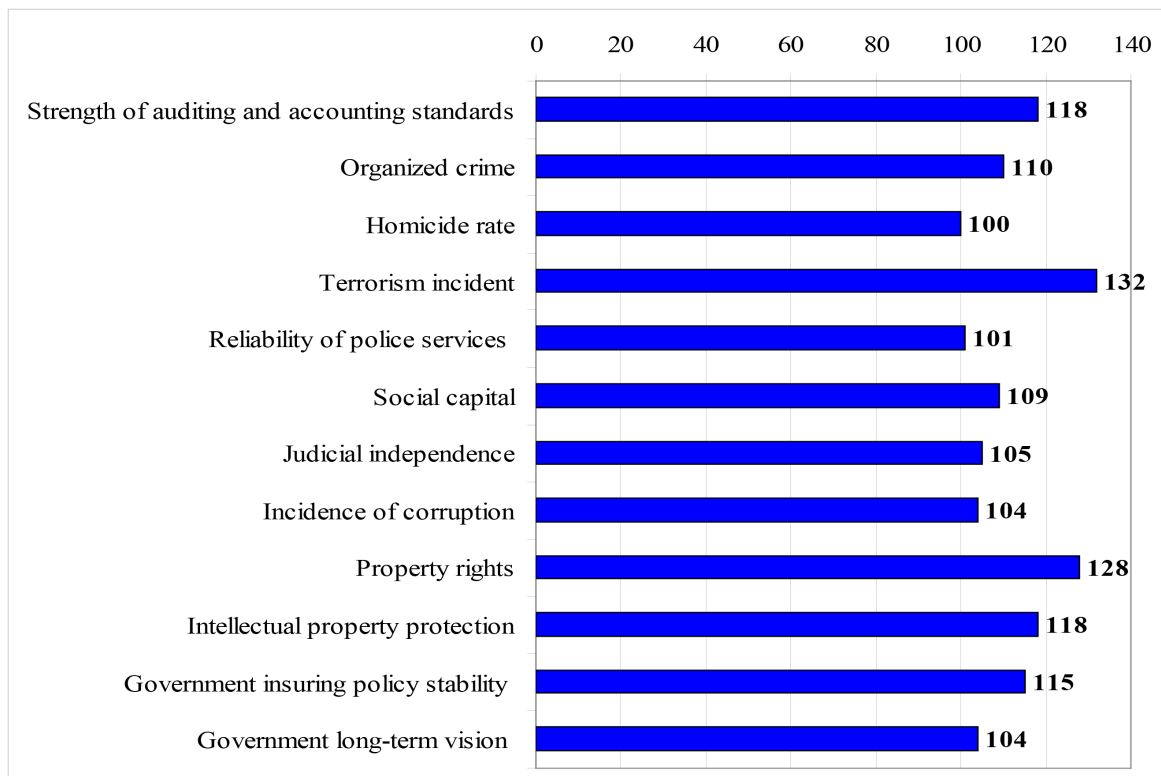


Figure 3. Indicators of Ukraine with the lowest rating from the category "Institutions" in the Global Competitiveness Index (GCI)

Source: compiled by the authors using [13]

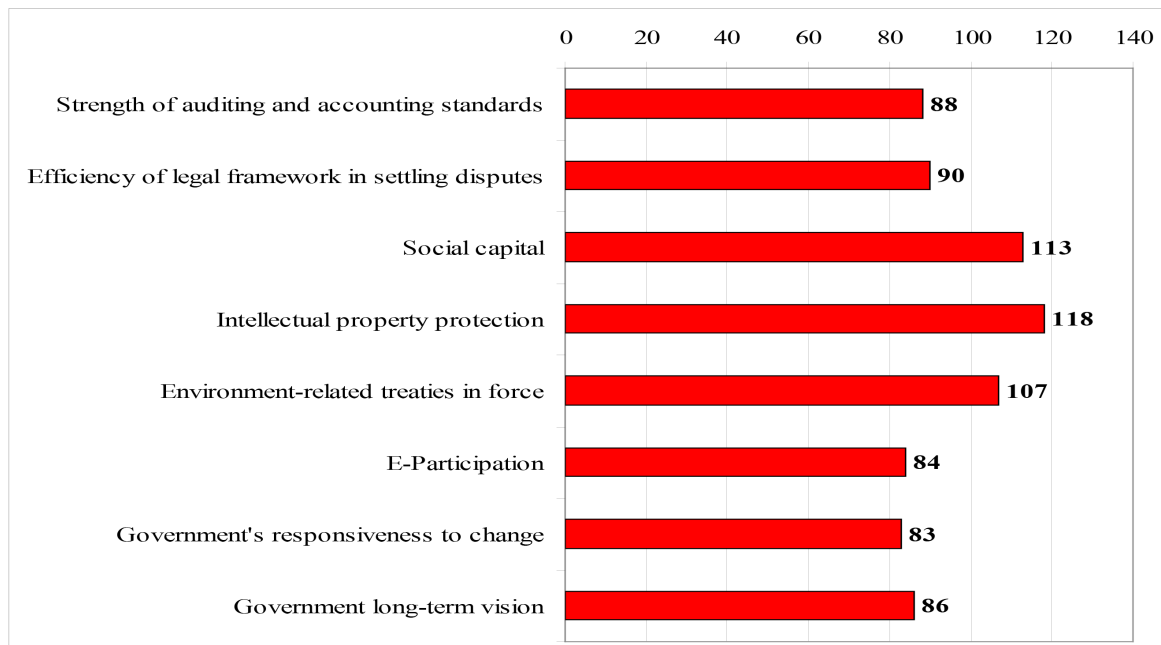


Figure 4. Indicators of Georgia with the lowest rating from the category "Institutions" in the Global Competitiveness Index (GCI)

Source: compiled by the authors using [13]

and issues are incomparable and offset the achievements in each of the areas.

Impact of the audit and “gap in expectations”.

However, such a low assessment of the impact of auditing standards is a clear consequence of the “gap in expectations” that persists and means a discrepancy between the audit results presented by auditors and the expectations of users of financial statements or a discrepancy between what the public believes audit, and the capabilities of the actual audit process, which is limited by a certain framework. It should be noted that the problem of the gap in expectations exists in relation to the provision of any type of service, not just auditing, and service marketers pay a lot of attention to its study.

The reasons for the five levels of gap in expectations in auditing are identified:

- gap in the formation of expectations (the formation of the client’s inflated and/or causally unreasonable expectations);
- gap in knowledge (gap in auditors ‘awareness and perception of users’ interests, needs and expectations due to ignorance or misperception by auditors of what clients expect to receive, which leads to a gap between clients ‘expectations and auditors’ perception of such expectations);
- gap in standards (inability and / or unwillingness of auditors to set quality standards that meet customer expectations, with a completely correct understanding of them);
- service gap (inability of the audit firm to ensure quality of service that meets established standards);
- gap in communications (inconsistency of information on the nature of the audit, other assurance engagements, related and other services provided by auditors, their actual characteristics, which are provided by International Standards) [10].

Currently, the main focus in developing ways to improve the performance of various audit services is to reduce the «service gap» in order to ensure compliance with standards. But other reasons are also important: «gap in the formation of expectations» and «gap in communications», the gap in the awareness of auditors and their perception of user expectations («gap in knowledge»), overcoming which, in turn, should lead to changes in standards and in accordance with the reduction of the «gap in standards». In this case, the two gaps (the first or «gap in the formation of expectations» and the fifth or «gap in communications») actually have the same reasons, but it is the presence of the fifth gap creates a vicious circle, the result of which is: consolidation of primary inflated or as a whole incorrect expectations of users of the results of audit services; formation of new inflated or distorted expectations.

CONCLUSIONS.

Audit has significant potential as a social institution. Given this role, it is expected that its impact and performance should be taken into account when calculating international ratings, in particular in terms of assessing the institutional environment in general and protecting minority investors in particular.

Semantic analysis of the main international ratings showed that the audit is either ignored at all, in particular in the rankings Doing Business, Sustainable Development Index, or is mentioned only as one of the elements of assessing the complexity of the market - the Global Innovation Index. Only one index - the Global Competitiveness Index - takes into account the institution of audit in assessing the institution as an element of the accessible environment. According to the strength of auditing and accounting standards, Ukraine

ranks 118th out of 141 countries. This position of Ukraine, given the achievements in the field of auditing in the context of the application of International Standards and compliance with European standards need further research.

Therefore, we have a double problem, because, on the one hand, the audit is almost not taken into account in international indices, and on

the other - its consideration proves the existence of a large gap in expectations in terms of user perception of its results. The complexity of this problem is exacerbated by the lack of a unified approach to determining the purpose of the audit and the requirements for it, as well as information inconsistencies between the auditor, clients and other intended users.

ლიტერატურა/ REFERENCES

- [1] DoingBusiness–DataIrregularitiesStatement. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2020/08/27/doing-business---data-irregularities-statement>.
- [2] Doing Business. Measuring Business Regulation. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/doingbusiness>
- [3] Global Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf.
- [4] Iermakova O.A. Svitovyi dosvid innovatsiinoho rozvytku v interesakh innovatsiinoi bezpeky Ukrainy [World experience of innovative development in the interests of innovative security of Ukraine]. Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk - Priazovsky Economic Bulletin. 2017. Issue 5(05). P. 16-21.
- [5] International Federation of Accountants (IFAC/IAASB), (2016-2017). Supplement to the Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements, Volume III, 2016-2017 Edition. URL: <https://www.ifac.org/publications-resources/2016-2017-handbook-international-quality-control-auditing-review-other>.
- [6] Makarenko I.O., Plastun O.L. Rol profesiinykh bukhhalteriv u dosiahnenni tsilei staloho rozvytku [The role of professional accountants in achieving sustainable development goals]. Skhidna Yevropa: Ekonomika, biznes, upravlinnia - Eastern Europe: Economy, Business, Management. 2017. Issue 3(08). P. 334-338.
- [7] Mandybura V.O. Vidnovlennia doviry subiektiv kintsevoho spozhyvannia yak skladova sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu [Restoring the trust of final consumers as a component of corporate social responsibility]. Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky - Theoretical and applied issues of economics. 2010. Issue 21. P. 55-68.
- [8] Pasko O.V. Spryniattia standartiv obliku i audytu korystuvachamy v konteksti formuvannia instytutysiinoi vidkrytosti v rehuliuanni [Perception of accounting and auditing standards by users in the context of the formation of institutional openness in regulation]. Oblik i finansy - Accounting and finance. 2017. Issue 1(75). P. 68-75.
- [9] Petryk O.A. Kontseptualni zasady obliku, audytu ta opodatkuvannia: suchasni vektory dlia dosiahnennia tsilei staloho rozvytku [Conceptual principles of accounting, auditing and taxation: modern vectors for achieving the goals of sustainable development]. URL: https://www.apu.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%9A%D0%9D%D0%95%D0%A3-10.12.20_Def-1.pdf
- [10] Shalimova N., Androshchuk I. Development of Approaches to Definition, Classification and Evaluation of «Expectations Gap»: in the Broader Context of Engagements Provided by Certified Auditors. Audit Financiar. 2018. Vol. 16, Issue 152. P. 553-570.

- [11] Sustainable Development Report 2021. The Decade of Action for the Sustainable Development Goals URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainable-development-report.pdf>.
- [12] The 2030 Agenda for Sustainable Development. A Snapshot of the Accountancy Profession`s Contribution / IFAC. URL: https://www.ifac.org/system/files/publications/files/The-2030-Agenda-for-Sustainable-Development-A-Snapshot-of-the-Accountancy-Professions-Contribution-2016_0.pdf
- [13] The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf .
- [14] The Global Competitiveness Report Special Edition 2020: How Countries are Performing on the Road to Recovery. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf.
- [15] Tsili staloho rozvytku. Ukraina. 2020. Monitorynhovyi zvit [Goal Sustainable Development. Ukraine. International Report] URL: http://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202020%20Monitoring_12.2020ukr.pdf.
- [16] World Bank Group to Discontinue Doing Business Report. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2021/09/16/world-bank-group-to-discontinue-doing-business-report>.

JEL Classification: I18, H75

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.75-84>

TRENDS, OPPORTUNITIES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM

SOPIO BAKURIDZE

PhD student,

Batumi Shota Rustaveli State University

Batumi, Georgia

Email: sophiabakuridze@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7828-5171>

Recreational-medical tourism is one of the important and dynamically developing direction of tourism.

In recent years, there's a special aspiration to establish a healthy lifestyle. Health care and growth of vital activities have become an integral part of contemporary value system. The growth of the demand of medical-recreational tourism is related to the deterioration of environmental, ecological conditions on the one hand and on the other hand, it's connected with the increase of their standard of living and needs. The growing trend of tourism activities related to recreational, business, cultural, religious and recreational purposes is mentioned in preamble of global code of ethics for tourism. It's emphasized that the universal use of tourism products is the result of the right to rest and recreate.

In the article, there have been reviewed the opportunities, potentials and prospects for the development of one of the most important and dynamically developing direction - recreational-medical tourism in Georgia. Also there have been revealed the hindering factors. Getting acquainted with domestic and foreign literature has convinced us in priority of the mentioned direction, it showed us its importance not only in terms of health care, but also in terms of receiving economic benefits.

Despite of the fact that some steps have been taken forward for the development of recreational-medical tourism, it still needs the support from state structures, which is reflected in the development of the legislative base, in the improvement of infrastructure, in making appropriate personnel policies and others.

Keywords: Recreational tourism, Medical tourism, Tourism market, Trend, Infrastructure.

Edited by:

October, 2021

Reviewed by:

December, 2021

JEL Classification: I18, H75

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.75-84>

სამედიცინო ტურიზმის განვითარების ტენდენციები, შესაძლებლობები და პერსპექტივები

სოფიო ბაკურიძე

დოქტორანტი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ელ.ფოსტა: sophiabakuridze@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-7828-5171>

უკანასკნელ წლებში შეინიშნება განსაკუთრებული მისწრაფება ჯანსაღი ცხოვრების წესის დამკვიდრებისაკენ. ღირებულებათა თანამედროვე სისტემის განუყოფელ ნაწილად იქცა ჯანმრთელობაზე ზრუნვა და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი აქტივობების ზრდა. სამკურნალო-გამაჯანსაღებელ ტურიზმზე მოთხოვნის ზრდა დაკავშირებულია, ერთის მხრივ, გარემო პირობების, ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუარესებასთან, მეორეს მხრივ კი, მათი ცხოვრების დონისა და მოთხოვნილების ამაღლებასთან.

ტურიზმის გლობალური ეთიკის კოდექსის პრეამბულაში აღნიშნულია ტურისტული საქმიანობის ზრდის ტენდენციის შესახებ, რომელიც უკავშირდება რეკრეაციულ, საქმიან, კულტურულ, რელიგიურ და გამაჯანსაღებელ მიზნებს. ხაზგასმულია, რომ ტურისტული პროდუქტებით საყოველთაო სარგებლობა წარმოადგენს დასვენებასა და რეკრეაციაზე უფლების შედეგს.

სტატიაში განხილულია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და დინამიურად განვითარებადი მიმართულების – რეკრეაციულ-სამკურნალო ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობები საქართველოში, პოტენციური და პერსპექტივები, ასევე გამოვლენილია შემაფერხებელი ფაქტორებიც. სამამულო და უცხოური ლიტერატურის გაცნობამ დაგვარწმუნა აღნიშნული მიმართულების პრიორიტეტულობაში, გვაჩვენა მისი მნიშვნელობა არა მხოლოდ ჯანმრთელობის დაცვის მიმართულებით, არამედ ეკონომიკური სარგებლის მიღების თვალსაზრისითაც.

მიუხედავად იმისა, რომ რეკრეაციულ-სამედიცინო ტურიზმის განვითარებაში გადადგმულია გარკვეული ნაბიჯები, ის მაინც საჭიროებს სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან მხარდაჭერას, რაც გამოიხატება საკანონმდებლო ბაზის შემუშავებაში, ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებაში, შესაბამისი საკადრო პოლიტიკის გატარებაში და სხვა.

საკვანძო სიტყვები: რეკრეაციული ტურიზმი, სამკურნალო ტურიზმი, სამედიცინო ტურიზმი, ტურიზმის ბაზარი, ტენდენცია, ინფრასტრუქტურა.

შემოსულია რედაქციში:

ოქტომბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

მსოფლიოში ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებამ და იმავდროულად მოსახლეობის ყველა ფენაში სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტექნოლოგიების, ჯანმრთელი ცხოვრების წესის მიმართ ინტერესის გაღვივებამ გამოიწვია ტურიზმის ახალი, პერსპექტიული მიმართულებების წარმოშობა. მათგან აღსანიშნავია სამედიცინო და რეკრეაციული ტურიზმი, რომელიც ტურისტულ ადგილებში ვიზიტის პარალელურად მრავალფეროვანი სამედიცინო მომსახურების მიღებას გულისხმობს. ის არ შემოიფარგლება მხოლოდ სამკურნალო ოპერაციებით, ქირურგიული ჩარევებით, არამედ გულისხმობს წინაპროფილაქტიკური ან მათი თანმდევი პროცედურების კომპლექსსაც, კერძოდ: ქრონიკული დაავადებების პროფილაქტიკას, დაავადებათა საწყის ეტაპზე პრევენციულ დიაგნოსტიკას, გადატანილი გართულებებისა თუ ოპერაციების შემდგომ რეაბილიტაციას.

სამედიცინო ტურიზმის, როგორც სრულფასოვანი ტურისტული სფეროს ჩამოყალიბების ეტაპად მიჩნეულია 21-ე საუკუნე, როცა გლობალური პროცესების, ტურისტებისთვის სატრანსპორტო საშუალებებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდის, ინტერნეტ და სოციალური ქსელების მეშვეობით ინფორმაციათა სწრაფი გაცვლის შესაძლებლობით, ჩვეულებრივ პრაქტიკად იქცა სხვა ქვეყანაში სამედიცინო მომსახურების მიღება. აღნიშნულმა, თავის მხრივ, გამოიწვია ტურისტული მომსახურების ბაზრის სეგმენტის წარმოქმნა, რომელიც ხასიათდება მომხმარებელთან სპეციფიკური ურთიერთობით, ძირითადი თუ თანმხლები მომსახურების მიწოდების ტექნოლოგიური საფუძვლებით.

სამედიცინო ტურიზმი ბევრ ქვეყანაში სახელმწიფო პოლიტიკის დონეზე აყვანილი სფეროა. მიუხედავად იმისა, რომ ის მეტ-ნაკლებად ახალი დარგია, ძალიან სწრაფად ვითარდება. სამედიცინო ტურიზმის განვითარე-

ბა ხელს უწყობს ისეთი მნიშვნელოვანი სფეროს ეფექტიან ფუნქციონირებას, როგორცაა სამედიცინო სექტორი[1].

თანამედროვე სოციალურ, ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ პირობებში საჭიროება მოითხოვს, განვითარდეს მნიშვნელოვანი სტრატეგიული მიმართულებები, რომ ქვეყანამ შეძლოს მასში არსებული რესურსის მაქსიმალურად გამოყენება, ეს იქნება სამეცნიერო, საკადრო, საორგანიზაციო პოტენციალი თუ სხვა. ამ ჩამონათვალში მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა დაიკავოს ჯანდაცვის რესურსმა, რომელიც თავის თავში გულისხმობს სამკურნალო გამაჯანსაღებელი ტურიზმის განვითარების პერსპექტივებს.

ზოგიერთი მონაცემით 2004-2012 წლებში სამედიცინო ტურიზმიდან შემოსავლები 40 მილიარდიდან 0,5 ტრილიონ დოლარამდე გაიზარდა და მთლიანი ტურიზმის შემოსავლების (\$ 3.2 ტრილიონი) 14% შეადგინა. 2012 წელს, სამედიცინო ტურიზმმა გლობალური მშპ-ის 1.8% შეადგინა. დღეისთვის სამედიცინო ტურიზმის ბაზრის ფინანსური მოცულობა შეადგენს 439 მილიარდ ამერიკულ დოლარს, ანუ 8–10 წელიწადში გაიზარდა 11–ჯერ. ზოგიერთი პროგნოზის თანახმად სამედიცინო ტურიზმის მსოფლიო ბაზარი 2021–2026 წლებში საშუალოდ 10 %-ით გაიზარდება [9].

საგულისხმოა ასევე სხვა ქვეყნებში სამედიცინო დახმარების მისაღებად გასული ტურისტების რაოდენობის ზრდის ტენდენციაც, რომელიც დღითიდღე იზრდება. 2017 წლის ანგარიშის მიხედვით, საზღვარგარეთ სამკურნალოდ წავიდა 11 მილიონზე მეტი ადამიანი. 2025 წლისთვის ანალიტიკოსები ვარაუდობენ, რომ სამედიცინო ტურიზმის ფინანსური ბაზრის მოცულობა 3 ტრილიონი ამერიკული დოლარით გაიზარდება. ამ კუთხით სპეციალიზებული სააგენტოების ანგარიშის მიხედვით, უახლოეს ათ წელიწადში მსოფლიოში სამედიცინო ტურიზმის ფინანსური მაჩვენებლის

წელიწადში 25%-იანი ზრდაა ნავარაუდები. სამედიცინო ტურიზმის ინდუსტრიისა და ჯანდაცვის განვითარების ეს მაჩვენებელი ეფუძნება კვლევებს, რომელთა მიხედვითაც დედამიწის მოსახლეობის 3-4% საზღვარგარეთ მკურნალობისა და გაჯანსაღების მიზნით იმოგზაურებს [6].

ბოლო წლებში სამედიცინო ტურიზმის მზარდ პოპულარობაზე გავლენა იქონია მრავალმა ფაქტორმა, მათ შორის: ინდუსტრიულ ქვეყნებში სამედიცინო მომსახურების ფასების ზრდა, საერთაშორისო მოგზაურობის გაადვილება და გაიფება, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში სწრაფად გაუმჯობესებული ტექნოლოგია და მომსახურების სტანდარტები. სამედიცინო ტურისტები დღეს ძირითადად განვითარებული ინდუსტრიული ქვეყნებიდან არიან და ქვეყნები, სადაც ისინი მიემგზავრებიან ნაკლებად განვითარებულია და ვალუტის გაცვლის შეღავათიანი კურსი აქვთ.

რეკრეაციული და სამედიცინო ტურიზმის განვითარება მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ადამიანების ჯანმრთელობის დაცვის თვალსაზრისით, ამ სფეროს დიდი პოტენციალი აქვს ეკონომიკური სარგებლის თვალსაზრისითაც, მისი მართვის სწორად დაგეგმარებას შეუძლია მნიშვნელოვნად გააუმჯობესოს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება [7].

იმ ქვეყნებში, რომლებშიც სამედიცინო ტურიზმია განვითარებული, ჯანდაცვის ეს მიმართულება ეკონომიკის დამოუკიდებელ სფეროდაა მიჩნეული, ვინაიდან ის უზრუნველყოფს არა მხოლოდ სამედიცინო დაწესებულებათა ფინანსურ მდგრადობასა და შესაბამისად, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესებასა და სამედიცინო პერსონალის ღირსეული ანაზღაურებითა და სამუშაო პირობებით უზრუნველყოფას, არამედ მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტზე [6].

უცხო ქვეყნის მოქალაქეებისთვის სამედი-

ცინო მომსახურების გაწევა მთლიანად ფასიანი მომსახურებაა, მოითხოვს სწორ ორგანიზებას და მაღალი ხარისხის, მრავალფეროვანი სამედიცინო პროდუქტების მიწოდებას, რომელიც შეუძლებელია ქვეყნის სამედიცინო სფეროში მასშტაბური ფინანსური ინვესტიციების გარეშე. ამ სფეროს ორგანიზებისთვის კი საჭიროა მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემა და სამედიცინო მომსახურების ექსპორტის ორგანიზების ეფექტური მექანიზმები.

შემოთ აღნიშნულიდან ნათლად ჩანს თურა დიდი ეკონომიკური და სოციალური სარგებლის მოტანა შეუძლია ამ სფეროს განვითარებას ჩვენი ქვეყნისთვის.

იმისთვის, რომ უცხო ქვეყნის მოქალაქეების სამედიცინო დახმარებით უზრუნველსაყოფად მივიღოთ სწორი სახელმძღვანელო გადაწყვეტილებები, აუცილებელია სამედიცინო მომსახურების ექსპორტის ორგანიზება და მეცნიერულად დასაბუთებული სისტემის შექმნა.

ბოლო პერიოდის პანდემიურმა ვითარებამ მნიშვნელოვანი ზარალი მიაყენა მსოფლიო ეკონომიკას და უპრეცედენტო მასშტაბის გლობალური ეკონომიკური კრიზისის გამომწვევი მიზეზი გახდა, რაც გამოიხატა საერთაშორისო მიმოსვლასა და მასთან დაკავშირებული ეკონომიკური აქტივობის შემცირებაში. ტურიზმის სექტორის დანახარჯები პანდემიამდე პერიოდში მსოფლიოს მშპ-ის 10%-ს აღწევდა [14]. პანდემიის ფონზე შექმნილი ვითარების გამო ტურიზმზე დამოკიდებული მცირე ეკონომიკის ქვეყნები გაზრდილი საგარეო დისბალანსისა და ფისკალური წნეხის ქვეშ აღმოჩნდნენ. მათ რიცხვს მიეკუთვნება საქართველოც, სადაც ბოლო წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საერთაშორისო მოგზაურთა რაოდენობა და მათ მიერ ქვეყანაში დახარჯული თანხა. მაგალითისათვის, 2019 წელს საერთაშორისო ვიზიტორთა რაოდენობამ 7.7 მილიონს მიაღ-

წია, ხოლო საერთაშორისო მოგზაურებისაგან მიღებული შემოსავლები 3.3 მილიარდ დოლარს გაუტოლდა და მშპ-ის 18.7% შეადგინა [4] (დიაგრამა 1).

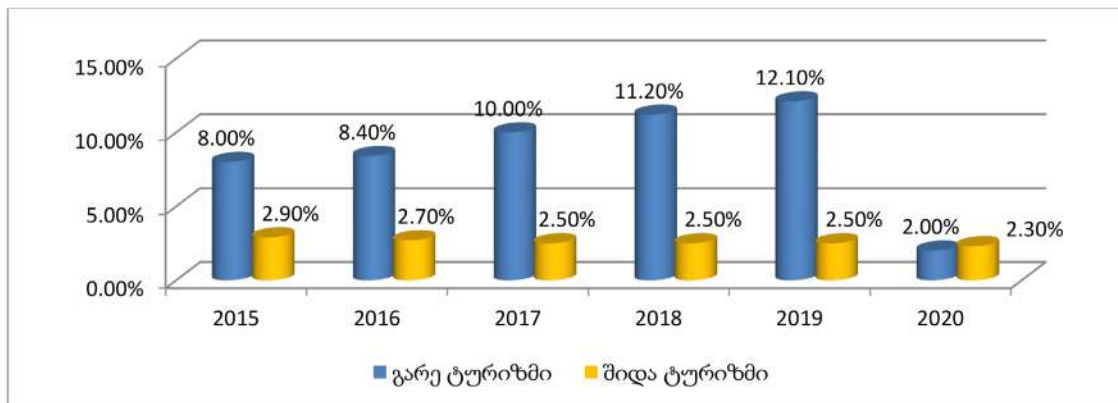
ნო წელსაც თითქმის არ შეცვლილა (დიაგრამა 2). პანდემიის უარყოფითი ზეგავლენა გამოვლინდა ტურიზმთან დაკავშირებულ მომსახურების სხვადასხვა დარგებში, რაც უპირველ-

დიაგრამა 1. საერთაშორისო ვიზიტორების მიერ განხორციელებული ვიზიტები და საერთაშორისო მოგზაურებისაგან მიღებული შემოსავლები.



წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი და ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია

დიაგრამა 2. გარე და შიდა ტურიზმის წილი მშპ-ში



წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

უნდა აღინიშნოს, რომ 2019 წელს გარე ტურიზმის აქტივობით შექმნილი დამატებული ღირებულების წილი მშპ-ში 12,1%-ს აღწევდა, 2020 წლისათვის კი 2%-მდე დაეცა, ხოლო ადგილობრივი ტურიზმის წილი ბოლო წლებში 2,5%-ის ფარგლებში მერყეობდა და მომდევ-

სად აისახა უმუშევრობის ზრდაში, რამაც უმუშევრობის დონე 3,8%-ით გაზარდა და 20,4%-ს მიაღწია [5].

ამ ვითარების ფონზე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტურიზმის სექტორის განვითარებისთვის რეალური გზის გამონახვა,

რომლის მნიშვნელოვანი ნაწილია სამედიცინო და რეკრეაციული ტურიზმი. მნიშვნელოვანია, გაკეთდეს ანალიზი, დღევანდელი ატიპური ეკონომიკური კრიზისის პირობებში რა რეალური შესაძლებლობები არსებობს რეკრეაციული და სამკურნალო ტურიზმის განვითარებისთვის.

სამედიცინო ტურიზმის ბაზარი, როგორც ტურიზმისა და ჯანდაცვის სისტემის ინდუსტრიის ნაწილი, სახელმწიფო სტრუქტურების მხრიდან მოითხოვს განსაკუთრებულ ყურადღებას. რადგან სახელმწიფო რეგულირების ორგანოებიდან თუ სამეწარმეო სტრუქტურების მხრიდან სწორედ დროული და ხარისხიანი მომსახურების მიწოდებაზე დამოკიდებული მომხმარებლის სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისთვის შესაძლო ნეგატიური შედეგის თავიდან აცილება.

გამაჯანსაღებელი ტურიზმის ბაზარი, როგორც სერვისის მიმწოდებელი ეკონომიკის განუყოფელი ნაწილი, დღეს კრიზისულ მდგომარეობაშია. ამ უკანასკნელის ერთ-ერთ მიზეზად კი შესაძლოა დასახელდეს მოსახლეობის შემოსავლის კლება და არსებული ინფრასტრუქტურით სარგებლობაზე ხელმისაწვდომობის ნაკლებობა, კრიზისული მდგომარეობა, საიდანაც არსებობს ერთადერთი გამოსავალი - გონივრული მართვა და სწორი გადაწყვეტილებები, რაც გულისხმობს როგორც სახელმწიფო მხარდაჭერის შესაძლებლობას, ასევე პირად ინიციატივებს, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი გახდებოდა ცვლილებები ორგანიზებასა და ბიზნესპროცესების მართვაში.

უნდა აღინიშნოს. რომ სამედიცინო ტურიზმს დიდი პერსპექტივა აქვს და განიხილება, როგორც კონკრეტული რეგიონის ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვანი რგოლი. იმისთვის, რომ საქართველოში მაქსიმალურად ამუშავდეს სამედიცინო ტურიზმი პირველ რიგში აუცილებელია იმ შემთავრებული

ფაქტორების ანალიზი, რომლებიც აბრკოლებენ მის განვითარებას [2].

უმთავრესად უნდა გამოვყოთ სამედიცინო ტურიზმის სფეროში არსებული ძლიერი კონკურენცია. ისეთ ქვეყნებს, სადაც ტურიზმში დიდძალი ინვესტიცია იდება და სამედიცინო მომსახურების ხვადასხვა სახეობის შეთავაზება შეუძლიათ, ჩვენ კონკურენციას ვერ გავუწევთ. ამ თვალსაზრისით, საქართველო მულტიპროფილურად საინტერესო ვერ გახდება.

საქართველოში სამკურნალო ტურიზმის განვითარების შემთავრებული ფაქტორია მოუწესრიგებელი ინფრასტრუქტურა. არასაკმარისადაა განვითარებული სასტუმროთა და სააგენტოთა ქსელი, რის შედეგადაც, ფერხდება ტურისტების უზრუნველყოფა შესაბამისი საცხოვრებელი სერვისით. მაღალი მომსახურების სასტუმროებით კლიმატური კურორტები ძირითადად მაღალმთიან რაიონებში მდებარეობს, სადაც ნაკლებადაა განვითარებული ინფრასტრუქტურა. სატრანსპორტო სისტემაში, გართობასა და კვების ინდუსტრიაში არსებული ვითარებაც ვერ აკმაყოფილებს მოთხოვნებს.

მიუხედავად ბოლო წლებში არსებული გაუმჯობესების ტენდენციისა, მაღალმთიან რეგიონებში უმეტესად მოუწესრიგებელია საგზაო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა. ნაკლებადაა განვითარებული შიდა ავიარეისები, სამდინარეო და საზღვაო ტრანსპორტი, რაც საკმაოდ გააადვილებდა გადაადგილებას.

სანაპირო ზოლის ზოგიერთ მონაკვეთზე განსაკუთრებით არაადაკმაყოფილებელი სანიტრულ-ჰიგიენური მდგომარეობაა. რეგულარულად არ ხდება სანაპიროს დასუფთავება და საჭირო სანიტარული ნორმების დაცვა. ასევე, ხშირია ზღვის დაბინძურება სხვადასხვა ჩამდინარე წყლებით. ეს ყველაფერი არის სერიოზული პრობლემა, რომელიც გავლენას

ახდენს დამსვენებელთა მოზიდველობის გარემოზე.

საქართველოს სამედიცინო ტურიზმის პოტენციალის შესახებ არ არსებობს სრულყოფილი საინფორმაციო ბაზა. მწირია სამკურნალო კურორტების რეკლამაც.

დასავლეთის განვითარებული ქვეყნებიდან პაციენტების რაოდენობის ზრდა, რომლებიც მათი ქვეყნების გარეთ იღებენ სამედიცინო დახმარებას, აუცილებლად მოითხოვს იმ შუამავალი კომპანიების სერვისის განვითარებას, რომლებიც მკურნალობის მისაღებად კომპლექსურ მომსახურებას გთავაზობენ ქვეყნებისა და სამედიცინო ორგანიზაციების შერჩევას. მათი შუამავლობით ხდება ტურისტების მიღება და მათთვის დამატებითი მომსახურების გაწევაც. შუამავლები სამედიცინო ტურიზმში მოდერატორის როლს ასრულებენ პოტენციურ პაციენტებსა და მსოფლიოს სხვა ქვეყნების სამედიცინო დაწესებულებებს შორის.

ჩვენის აზრით, ქვეყნის ჯანდაცვის სტრუქტურა, შესაბამისი ობიექტების განლაგება და საჭირო ინფრასტრუქტურა მნიშვნელოვნად მოქმედებს სამედიცინო ტურიზმის განვითარებაზე, ვინაიდან მედიცინის სექტორი უშუალოდ უკავშირდება სამედიცინო ცენტრების მატერიალურ მდგომარეობას, ტექნოლოგიურ აღჭურვილობასა და პერსონალის კვალიფიკაციას, სახალხო მედიცინის აღიარებითობას, სამედიცინო მომსახურების მსოფლიო სტანდარტებთან შესაბამისობასა და საერთაშორისო სერტიფიცირების კრიტერიუმებს.

სამედიცინო ტურისტებისთვის ყველაზე მიმზიდველი ქვეყნებია - კანადა, აშშ, დიდი ბრიტანეთი, ისრაელი, კორეა, ინდოეთი. ევროპაში სამედიცინო ტურიზმის განვითარებით ლიდერ ქვეყნებად მიიჩნევა - გერმანია, საფრანგეთი, იტალია, ესპანეთი. ასევე განსხვავებულია პრიორიტეტები, რომელთა გამოც ტურისტები კონკრეტულ ქვეყანაში მოგ-

ზაურობას ირჩევენ. მაგალითად, ამერიკის მოქალაქეების სამედიცინო მომსახურების მიღების მიზნით ქვეყნიდან გასვლის მიზეზი ძირითადად არის მომსახურების ფასი და ის, რომ შესაძლოა დაზღვევა არ ფარავდეს რომელიმე კონკრეტულ სერვისს, მისი რეალური საფასურის გადახდა კი მოსახლეობას არ შეუძლია. ამიტომ ამ დახმარებისთვის ისინი სხვა ქვეყანას მიმართავენ. ამერიკის მოქალაქისთვის სწორედ მომსახურების ფასია მნიშვნელოვანი ფაქტორი. ამ მოტივით ყოველწლიურად მილიონ-ნახევარზე მეტი ამერიკის მოქალაქე გადის ქვეყნიდან. რუსეთის მოქალაქეების პრიორიტეტები უმეტეს შემთხვევაში ტექნოლოგიურ და ინოვაციურ სიახლეებს გულისხმობს. გარდა ამისა, ამ არჩევანზე გავლენას ახდენს მისაღები ფასისა და ხარისხის კომბინაცია. სხვადასხვა წყაროს მონაცემებით 2020–2021 წლებში, სამედიცინო ტურიზმის საუკეთესო მიმართულებების თვალსაზრისით, პირველ ათეულში შედიან შემდეგი ქვეყნები: კანადა, სინგაპური, იაპონია, ესპანეთი, დიდი ბრიტანეთი, დუბაი, ისრაელი, აბუ დაბი, ინდოეთი[11].

იმ ქვეყნებში, რომლებშიც სამედიცინო ტურიზმი მაღალ დონეზეა განვითარებული, ინფრასტრუქტურა განვითარდა საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით, შემუშავდა საკანონმდებლო ბაზა და სახელმწიფო მხარდაჭერის მექანიზმი. ამის კარგი მაგალითია სამხრეთ კორეა, სადაც სწრაფი ტემპით ვითარდება სამედიცინო ტურიზმი. სამედიცინო ტურიზმის გლობალურ მსოფლიო რეიტინგში ამ ქვეყანას მეექვსე ადგილი უკავია. ტექნიკური აღჭურვილობისა და სამედიცინო მომსახურების ხარისხის კუთხით კი კორეის კლინიკები მსოფლიო რეიტინგში მეშვიდე ადგილს იჭერს. მაღალტექნოლოგიური აღჭურვილობა, მაღალი დონის სპეციალისტები, სამედიცინო მომსახურების კონტროლის მკაცრი სისტემა, და იაპონიასთან,

აშშ-სთან, ისრაელთან და გერმანიასთან შედარებით დაბალი ფასები ამ ქვეყანას სამედიცინო ტურისტებისთვის მომხიბვლელს ხდის. ჯანდაცვის სისტემა აქ აუცილებელი სამედიცინო დაზღვევისა და სახელმწიფო სუბსიდიის ხარჯზე ფინანსდება. კლინიკების პერსონალი გამოირჩევა გულისხმიერებითა და ყურადღებიანი მომსახურებით, ფლობენ რამდენიმე უცხო ენას - ინგლისურს, რუსულს, ესპანურს, ჩინურს, იაპონურს, მონღოლურს და არაბულს. სხვა ენებიდან თარგმანისთვის იწვევენ სპეციალისტებს. სამედიცინო ტურისტების ამ ქვეყნით დაინტერესება წლიდან წლამდე იზრდება. 2018 წელს მათმა რიცხვმა 400 ათასს მიაღწია, როცა 2007 წელს მხოლოდ 15 ათასს ითვლიდა. ხოლო შემოსავალი ამ სექტორიდან 1,4 მილიარდ ამერიკულ დოლარს აღწევს[9]. აქ სამედიცინო ტურისტები ძირითადად ჩინეთიდან, აშშ-დან, რუსეთიდან და იაპონიიდან შედიან.

სამედიცინო ტურიზმის განვითარების

შესაბამისობა, უცხო ქვეყნის მოქალაქისთვის სამედიცინო მომსახურების მიღების ხელმისაწვდომობა, რასაც ეს ქვეყანა აღწევს მომსახურების მწყობრი, დალაგებული სისტემის წყალობით. ამ ბიზნესის განვითარებას ხელს უწყობს ქვეყნის ტერიტორიული მდებარეობა, ევროპის ცენტრში. სამედიცინო ტურისტებს აქ ისიც ხიბლავთ, რომ არ უწევთ რიგში ლოდინი, რაც მაგალითად, ახასიათებს დიდ ბრიტანეთსა და კანადას.

2020 წლის 15 ივლისს სამედიცინო კვლევების საერთაშორისო ცენტრმა (IHRC) გამოაქვეყნა თავისი წამყვანი ინსტრუმენტის – Medical Tourism Index–ის 2020–2021 წლების რეიტინგი (ცხრილი 1.). აღნიშნული რეიტინგი ფორმირდება 41 კრიტერიუმის საფუძველზე, რომლებიც აირჩევა შემდეგი ფაქტორების საუძველზე: ქვეყანაში სამედიცინო ტურიზმის განვითარების მდგომარეობა, სამედიცინო მომსახურების ხარისხი, ქვეყნის ტერიტორიაზე ტურიზმის გარემო[10].

ცხრილი1. MTI ინდექსის ცვლილების დინამიკა 2014–2021 წწ.

ქვეყანა	2014–2015		2016–2017		2020–2021	
	ინდექსი	ადგილი	ინდექსი	ადგილი	ინდექსი	ადგილი
კანადა	76.9	1	76.62	1	76,47	1
დიდი ბრიტანეთი	74,8	2	74,87	2	71,92	5
ისრაელი	74,2	3	73,91	3	70,92	8
სინგაპური	74	4	73,56	4	70,78	2
ინდოეთი	67,5	18	72,10	5	76,43	10

წყარო: <https://www.researchandmarkets.com/reports/5353411/medical-tourism-market-global-industry-trends#rela1-5321506> [13].

თვალსაზრისით ევროპის ერთ-ერთი ფავორიტია გერმანია. აქ წელიწადში 70 ათასი სამედიცინო ტურისტი ჩამოდის. ტურისტების ასეთ ნაკადზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს შენობათა მატერიალურ-ტექნიკური მდგომარეობა და სამედიცინო ცენტრების აღჭურვილობა, სამედიცინო მომსახურების მაღალი ტექნოლოგიები, ფასისა და ხარისხის

აღნიშნული ინდექსის ანალიზის მიხედვით, მოსახლეობის რაოდენობისა და ქვეყანაში შემოსული სამედიცინო ტურისტის რაოდენობის შედარების შესწავლამ აჩვენა, რომ ამ კუთხით ლიდერობს კანადა. ლიდერ პოზიციაზეა ისრაელიც, რომელიც წელიწადში 30 000–ზე მეტ უცხოელ სამედიცინო ტურისტს მასპინძლობს (2020–2021 წლის მსოფლიო

რეიტინგში მე-8 ადგილი უჭირავს). ისრაელი დიდ რესურსს ღებს საერთაშორისო დონეზე ქვეყანაში სამედიცინო ტურიზმის მარკეტინგის განვითარებისთვის. უცხოელი პაციენტების მოსაზიდად მარკეტინგის გამოყენების ეფექტურობა დასტურდება სხვა ქვეყნების მაგალითებითაც. ქვეყანას პირველი ადგილი უკავია მსოფლიო რეიტინგში სამედიცინო მომსახურების ხარისხითა და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის მდგომარეობით. ისრაელი წარმოადგენს ძირითად ადგილს სამედიცინო ტურისტების მოსაზიდად ახლო აღმოსავლეთიდან, რუსეთის ფედერაციიდან, სნგ-ის ქვეყნებიდან და აფრიკიდან. სამედიცინო ტურიზმის ბაზარი შეფასებულია 280 მილიონ დოლარად[11].

ისრაელის სამედიცინო ტურიზმი ხასიათდება თანამედროვე სამედიცინო ტექნოლოგიებით. ყველაზე ხშირად აქ ჩაღიან გულის ოპერაციისთვის, კიბოს სამკურნალოდ, ძვლის ტვინის გადასაწერგად და ექსტრაკორპორალური განაყოფიერებისთვის. თუმცა აქ სამედიცინო მომსახურებაზე ფასები გაცილებით მაღალია, ვიდრე აზიის სამედიცინო ტურიზმის ლიდერ ქვეყნებში.

სამედიცინო ტურიზმის წარმატებას, როგორც წესი, განაპირობებს ამ სექტორის მიმართ ქვეყნის პოზიცია, ჯანდაცვის სახელმწიფო პროგრამებისა და სამედიცინო ტურიზმის განვითარების სახელმწიფო სტრატეგია, მოქმედი სამედიცინო ცენტრების არსებობა, რომლებიც აკმაყოფილებენ ISO-ის ხარისხის სტანდარტს ან აქვთ JCI-ის აკრედიტაცია, ასევე ქვეყანაში სამედიცინო ტურისტების შემოსვლისა და ქვეყნიდან გასვლის მარტივი პირობები.

სამედიცინო ტურიზმის განვითარება დიდადაა დამოკიდებული მარკეტინგულ პროგრამებსა და მის თანმდევ მომსახურებებზე, რომლის საშუალებებითაც პაციენტს ეხმარებიან მკურნალობის ადგილის შერჩევაში, მომა-

ვალ ექიმთან კონტაქტში და დოკუმენტების მომზადებაში. ძალიან ბევრი კლიენტი სრულ ნდობას უცხადებს სამედიცინო აგენტის რეკომენდაციებს.

სახელმწიფო მხარდაჭერასა და მაღალი კოორდინაციის სრულყოფილ სისტემას შეუძლია ტურისტების ახალი ნაკადების მოზიდვა, რომელთაც დამოუკიდებლად გაუჭირდებოდათ მსგავსი მოგზაურობის დაგეგმვა. ამ მომსახურების ხელმისაწვდომობის გასაუმჯობესებლად ბევრ ქვეყანაში განვითარებულია საპაკეტო მომსახურება, რომელიც მოიცავს გამგზავრების ორგანიზებას, სავიზო პრობლემების გადაჭრას და პაციენტს სთავაზობენ ფასდაკლებებს სხვადასხვა მომსახურებაზე. განსაკუთრებით დიდ მნიშვნელობას იძენს სამედიცინო აგენტების საქმიანობა განვითარებად ქვეყნებში.

ჩვენის აზრით, სამედიცინო ტურიზმს განვითარების ხელისშემწყობი ფაქტორებია:

- ჯანდაცვის სფეროში სახელმწიფო და კერძო ინვესტიციების ინტეგრაცია, სამედიცინო ცენტრების თანამედროვე მოწყობა, რომელთაც ექნებათ საერთაშორისო აკრედიტაცია;
- სამედიცინო მომსახურების ფასისა და ხარისხის ოპტიმალური შესაბამისობა;
- სხვა ქვეყნებთან შედარებით მომხმარებლისთვის დაბალი ფასის შეთავაზება;
- ქვეყნის პოლიტიკური და სოციალური სტაბილურობა;
- თანამედროვე განვითარებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა;
- სამედიცინო მომსახურების მაღალი ხარისხის რეპუტაცია;
- ჯანდაცვის სფეროში ინოვაციებისა და ტექნოლოგიური მიღწევების დანერგვა;
- თანამედროვე საუკეთესო პრაქტიკებისა და ტექნოლოგიის წარმატებული გამოყენება;

- თანამედროვე სტანდარტით მომზადებული გამოცდილი მედიკოსონალი, რომელიც ფლობს ლინგვისტურ უნარებს და აქვს შესაბამისი სასერვისო მომზადება;
 - სახალხო მედიცინის აღიარებული მმართველების განახლება;
 - წყლები, დასასვენებელი ადგილები, სამკურნალო ტალახები და სხვა.
- ამრიგად, მომავლისათვის ტურიზმის დარ-

გში მნიშვნელოვანი გახდება თვისობრივად განსხვავებული „ახალი რეალობის“ ეტაპობრივად განვითარება, მდგრად ტურისტულ მოდელებზე გადასვლა და ახალ ტექნოლოგიებში ინვესტირება. ერთ-ერთ უალტერნატივო ტურისტულ მოდელად კი – საფუძვლიანად მიგვაჩნია რეკრეაციული და სამედიცინო ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობების ზრდა და მისი პოტენციალის გამოყენება.

REFERENCES/ ლიტერატურა

- [1] **ბაკურიძე სოფიო**, ინტეგრაციული ურთიერთობების თავისებურებები რეგიონული სამედიცინო მომსახურების ბაზარზე. ჟ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, #4, 2017წ. გვ. 101.
- [2] **ვერულავა თენგიზ**, ადამიანის ჯანმრთელობა – ეკონომიკური ზრდის საფუძველი (საქართველოს მაგალითზე). საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ მასალები. თსუ, 2016.
- [3] **ფარესიშვილი ოთარ, კვარაცხელია ლაურა, მირზაევი ვალენტინა**, სამედიცინო (სარეაბილიტაციო) ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში პანდემიისა და პოსტპანდემიურ პერიოდში. ჟ. ბიზნესი და კანონმდებლობა, იანვარ-ივნისი, 2020წ.
- [4] წლიური ანგარიში 2020, საქართველოს ეროვნული ბანკი. გვ. 47.
- [5] **Bloom David E., Kuhn Michael, Prettner Klaus**. Health and Economic Growth. IZA – Institute of Labor Economics, NOVEMBER 2018, Bonn, Germany. <https://ftp.iza.org/dp11939.pdf>
- [6] **Grossman, M.** The demand for health: a theoretical and empirical investigation. New York, Columbia University Press, 1972. <https://www.nber.org/books-and-chapters/demand-health-theoretical-and-empirical-investigation>
- [7] **Weil David N.**, Health and Economic Growth. Brown University and NBER, USA. Handbook of Economic Growth, Volume 2B. 2014. https://cpb-us-w2.wpmucdn.com/sites.brown.edu/dist/1/24/files/2018/10/Chapter-3-Health-and-Economic-Growth_2014_Handbook-of-Economic-Growth-1u57nrx.pdf
- [8] **Dalen James E., MD, MPH, ScD (Hon) Joseph S. Alpert**, MD Medical Tourists: Incoming and Outgoing. The American Journal of Medicine. Commentary, 2018. [https://www.amjmed.com/article/S0002-9343\(18\)30620-X/pdf](https://www.amjmed.com/article/S0002-9343(18)30620-X/pdf)
- [9] The Future of Wellness 2020. Global Wellness Trends Report. <https://www.globalwellnesssummit.com/wpcontent/uploads/2020/01/GlobalWellnessTrends2020.pdf>
- [10] The Medical Tourism index 2020-2021. <https://www.medicaltourism.com/mti/home>.
- [11] WELLNESS INDUSTRY STATISTICS & FACTS. [HTTPS://GLOBALWELLNESSINSTITUTE.ORG/PRESS-ROOM/STATISTICS-AND-FACTS/](https://GLOBALWELLNESSINSTITUTE.ORG/PRESS-ROOM/STATISTICS-AND-FACTS/)
- [12] **Erkomaishvili Gulnaz**, Medical Wellness Resorts – Brend code of Georgia in theWorld. BATUMI 2017. PP.129-133.
- [13] Medical Tourism Market: Global Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecast 2021-2026 <https://www.researchandmarkets.com/reports/5353411/medical-tourism-market-global-industry-trends#rela1-5321506>.
- [14] <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/02/24/na022521-how-to-save-travel-and-tourism-in-a-post-pandemic-world>.
- [15] <https://www.geostat.ge/ka>

JEL Classification: L60, L83, O14, O18, R11, Z31, Z32
DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.85-91>

THE ROLE OF WINE TOURISM IN THE DEVELOPMENT OF SMALL FAMILY WINERIES DURING THE PANDEMIC

TSITSI TSATSKRIALASHVILI

PhD student in Business Administration
Caucasus International University

Tbilisi, Georgia

Email: tsitsatskrialashvili@gmail.com

[https://orcid.org/0000-0001-8247-](https://orcid.org/0000-0001-8247-5920)

5920

During the pandemic in Georgia, the construction of a family wine cellar is associated with great risks, unstable environment and lack of tourists, severe restrictions in the country and economic hardship, low level of education give a chance to startup businessman's do not build the cellar. Also noteworthy is the culture of properly hosting wine tourists and following the rules that most owners of small wine cellars are unaware of. The observation of foreign wine experts on small family wineries will allow us to understand the real problems, whether the small winery is ready to host tourists today.

The observation of wine experts on small family wineries will allow us to understand the real problems, whether the small winery is ready to host tourists today.

The study included observations on 7 small wine cellars, the research revealed the opinions of foreign wine experts, named the problems of small family wineries, found ways to solve these problems, concluded and made recommendations.

Using statistics, fundamental research will make it much easier for start-ups interested in this field, working for young entrepreneurs, to develop their business and activities with less risk and financial losses.

Keywords: Wine tourism, Small family wineries, Small business development, Covid 19 pandemic, Wine tourists.

Edited by:

October, 2021

Reviewed by:

December, 2021

JEL Classification: L60, L83, O14, O18, R11, Z31, Z32
DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.85-91>

პანდემიის პერიოდში ღვინის ტურიზმის როლი მცირე საოჯახო მარნების განვითარებაში

ციცი ცაცკრიალაშვილი

ბიზნეს ადმინისტრირების

დოქტორანტი

კავკასიის საერთაშორისო

უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

ელ-ფოსტა: tsitsatsatskrialashvili@gmail.com

com

<https://orcid.org/0000-0001-8247-5920>

საქართველოში პანდემიის პერიოდში ღვინის საოჯახო მარნის მშენებლობა დიდ რისკებთანაა დაკავშირებული, არასტაბილური გარემო და ტურისტების არარსებობა, მკაცრი შეზღუდვები ქვეყანაში და ეკონომიკური სიღუფე, მეღვინეობის დარგის უცოდინრობა, განათლების დაბალი დონე ეს ყველაფერი ერთობლიობაში აძლევს მნიშვნელოვან მიზეზს დამწყებ ბიზნესმენებს, რომ თავი შეიკავონ მარნის მშენებლობისგან. ასევე მეტად საყურადღებოა ღვინის ტურისტების სწორად გამასპინძლების კულტურა და წესების დაცვა, რაც ღვინის მცირე მარნების მფლობელების უმეტესმა ნაწილმა არ იცის. უცხოელი ღვინის ექსპერტების დაკვირვება მცირე საოჯახო მარნებზე კი საშუალებას მოგვცემს გავიგოთ რეალური პრობლემები, არის თუ არა დღეს მცირე მარანი ტურისტების გამასპინძლებისთვის მზად.

კვლევა მოიცავდა 7 ღვინის მცირე მარნებზე დაკვირვებას, კვლევის შედეგად გამოვლინდა უცხოელი ღვინის ექსპერტების მოსაზრებები, დასახელდა მცირე საოჯახო მარნის პრობლემები, მოხდა ამ პრობლემების გადაჭრის გზების მოძიება, დასკვნა და რეკომენდაციები.

ახალი სტატისტიკის, ფუნდამენტური კვლევების გამოყენებით ბევრად მარტივი გახდება ამ სფეროთი დაინტერესებული დამწყები სტარტაპერებისთვის, ახალგაზრდა ბიზნესმენებისთვის მოღვაწეობა, ნაკლები რისკებითა და ფინანსური დანაკარგებით განავითარონ თავიანთი ბიზნესი და საქმიანობა

შემოსულია რედაქციში:

ოქტომბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: ღვინის ტურიზმი, მცირე საოჯახო მარნები, მცირე ბიზნესის განვითარება, Covid 19-ის პანდემია, ღვინის ტურისტები.

შესავალი

თემის აქტუალობა: ღვინის ტურიზმი ქვეყნის ეკონომიკისა და ძლიერი სოფლის, რეგიონის გაძლიერებისთვის უმნიშვნელოვანესი და მეტად აქტუალური დარგია, რომლის განვითარებაც პირდაპირ კავშირშია მცირე საოჯახო ტიპის მარნების განვითარებასთან, ადგილობრივი მოსახლეობისთვის ეკონომიკური კეთილდღეობის და სარგებლის მიღებასთან, ასევე ღვინის სამშობლოს სტატუსის ღირსეულად შესანარჩუნებლად სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი, რომლის განვითარებასაც ჭირდება ერთობლივი ძალისხმევა და თანამშრომლობა, როგორც სახელმწიფოს მხრიდან, ასევე კერძო სექტორის თანაბარი ჩართულობა.

პანდემიის პერიოდში მცირე საოჯახო მარნები დიდი გამოწვევების წინაშე არიან, თითქმის ნახევარზე მეტმა მცირე მარანმა ფუნქციონირება/წარმოება დროებით შეწყვიტა.

მნიშვნელოვანია კვლევებით დავეხმაროთ მცირე მარნების მფლობელებს, თუ როგორ გაუმკლავდნენ დღეისათვის არსებულ პრობლემებს, როგორ დახვდნენ მომზადებულები მომსახურების და გამასპინძლების კუთხით განსაკუთრებით ღვინის ტურისტების სურვილებს, ტრადიციებს.

კვლევის მიზანია მცირე მარნების განვითარებისთვის შესწავლილ იქნას ის პრობლემები, რაც განსაკუთრებით პანდემიის პერიოდში მცირე მარნების მფლობელებს შეექმნათ, ასევე უცხოელ ღვინის ექსპორტების მიერ დაკვირვება მცირე საოჯახო მარნებზე, რომლებიც სპეციალურად ჩამოვიდნენ საქართველოში ღვინის ტურისტებისთვის. აუცილებელია განისაზღვროს მათი მოტივაციის ფაქტორები, ინტერესი და ცოდნა თუ რას ფლობენ საქართველოს ღვინოზე. კვლევის მიზნიდან გამომდინარე დავისახეთ შემდეგი **ამოცანები**: **1.** მცირე მარნების პრობლემების გამოვლენა და ამ პრობლემის გადაჭრის გზების ძიება.

2. უცხოელი ღვინის ექსპორტების მიერ კვლევა და მოსაზრებები ქართულ მცირე საოჯახო მარნებზე; **3.** ძირითადი კვლევის კითხვარის შედგენა; **4.** კვლევის დიზაინის ჩამოყალიბება და მეთოდოლოგიის განსაზღვრა; **5.** კახეთის 4 დღიანი ღვინის ტურის ანალიზი და შეჯამება.

დასახული ამოცანებიდან გამომდინარე **კვლევის საგანია** უცხოელი ღვინის ექსპორტების ქვეყის შესწავლა, რომლებისთვისაც ღვინისგან მიღებული სიამოვნების განცდა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ღვინის ტურიზმის აქტივობაში (იგულისხმება: მარნებში სტუმრობა, დათვალიერება, ვენახების, ღვინის ფესტივალებზე, ღონისძიებებზე დასწრება, ღვინის დაგემოვნება და შექმნა. **კვლევის ობიექტი** კი გახლავთ, ღვინის მცირე საოჯახო მარნების პრობლემების გამოვლენა და ამ პრობლემების დროულად აღმოფხვრა

სამეცნიერო სიახლე: **1.** უცხოელი ღვინის ექსპორტების დაკვირვება ქართულ მცირე საოჯახო მარნებზე **2.** უცხოელი ღვინის ექსპორტების მოტივაციის მიმნიჭებული ფაქტორების გამოვლენა მცირე მარნებში **3.** მცირე საოჯახო მარნის კვლევა და პრობლემების გამოვლენა.

ბოლო ათი წლის განმავლობაში ღვინის ტურიზმმა უდიდესი ინტერესი გამოიწვია, როგორც სამრეწველო, ასევე აკადემიური წრეების მხრიდან. ღვინის ტურიზმი არის ჰიბრიდული საქმიანობა, რომელიც აერთიანებს ტურიზმისა და ღვინის ინდუსტრიებს. ღვინის მრავალი რეგიონი და ღვინის მწარმოებელი ცდილობს ხარისხიანი ღვინო აწარმოოს და უმასპინძლოს ღვინის ტურისტებს თავიანთ ღვინის ქარხნებში.

„ღვინის ტურიზმი არის უდიდესი ბიზნესი მთელ მსოფლიოში, განსაკუთრებით აშშ-ში.

2006 წლის ეკონომიკური კვლევები კალიფორნიის ღვინის შესახებ გვამცნობს, რომ 1,9

მილიონი ადამიანი სწორედ ღვინის მწარმოებელ რეგიონს ეწვია.“[1]

„ღვინო, ღვინის რეგიონი და ღვინის მწარმოებლები ღვინის ტურიზმის პროდუქტის ძირითადი ელემენტებია. ღვინის ტურიზმის წარმატებული გამოცდილება დამოკიდებულია მწარმოებლების იდეაზე, როგორც ღვინის ქარხნებში სტუმრობაზე, ასევე ღვინის ხარისხზე და რეგიონულ მიმზიდველობაზე. მეორეს მხრივ, ტურიზმი ხშირად მეორეხარისხოვანი პროდუქტია ღვინის მწარმოებლებისთვის, რომელთა ძირითადი აქცენტი გაკეთებულია ვენახის სიდიდეზე და ღვინის წარმოების მოცულობაზე.“[2]

„სულხან-საბას “სიტყვის კონაში” ვკითხულობთ მარანს, როგორც – საღვინე სახლს“ [3]

„სახლი“-ასოცირდება ადამიანის მუდმივ საცხოვრებელ ადგილად, ხოლო სულხან-საბაძე სწორედ ამას გულისხმობს, რომ მარანი ღვინის მუდმივი საცხოვრებელია, რომელსაც ადამიანის მსგავსად ახასიათებს დაბადება, სიყმაწვილე, სიბერე და სიკვდილი.

მცირე საოჯახო მარნების კვლევა

ორ წლიანი პანდემიის პირობებში მსოფლიოს ეკონომიკა ახლა იწყებს ნელ-ნელა აღდგენას, საქართველოც სხვა ქვეყნების მსგავსად ცდილობს ფეხი აუწყოს სიახლეებს და შეეცადოს პანდემიამდე მიღებული შედეგებს ნაბიჯ-ნაბიჯ მიაღწიოს, თუმცა ისეთი ეკონომიკურად ძლიერი ქვეყნებიც კი, როგორებიც არიან: ესპანეთი, გერმანია, იტალია, საფრანგეთი და სხვა, მათაც ძლიერ უჭირთ დაუბრუნდნენ პანდემიამდე არსებულ სიტუაციას. ამიტომაც არ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ დღეს ტურიზმის დარგს ისე როგორც არასდროს დახმარება სჭირდება, როგორც სახელმწიფოს ასევე კერძო სექტორის მიზანმიმართული ერთობლივი მოქმედებები, რადგან მალე შეძლოს ქვეყანამ ფეხზე წამოდგომა, ასევე მნიშვნელოვანია დიდი შესვენების მიუხედავად ეს პერიოდი ეფექტურად იქნას გამოყენებული, გადამზადდეს კადრები, ჩატარდეს კვლევები, უფრო მომზადებული ძალებითა და ცოდნით უმასპინძლონ ამ სფეროს წარმომადგენლებმა უცხოელ ტურისტებს.

სწორედ ამიტომ საჭირო გახდა ბიზნესის წარმომადგენლებისთვის, დამწყები მეწარმეებისთვის, ამ სფეროთი დაინტერესებული მკვლევარებისთვის წარმოგვედგინა კვლევა მცირე საოჯახო მარნებზე და უცხოელი ღვინის ტურისტების ტიპების/კატეგორიების სემენტირება, ვინაიდან ამ კუთხით კვლევები მწირია. შესწავლილ იქნა უცხოური სამეცნიერო ნაშრომებისა და სტატიების კვლევები ამ მიმართულებით და ჩატარდა ახალი კვლევა.

მცირე მარნების კვლევა განხორციელდა, როგორც **ონლაინ კითხვარის გადაგზავნით (სადაც 50-მა მცირე მარანმა მიიღო მონაწილეობა, კითხვარი კი შედგენილი იყო 2019 წლის ჩემი სამაგისტრო ნაშრომის მიხედვით, საინტერესოა ორი წლის შემდგომ თუ იქნება განსხვავება კვლევებს შორის.)** ასევე, **7 მცირე მარანთან სტუმრობით და პირისპირ ინტერვიუს** დახმარებით გამოიკვთა განსხვავებული სტატისტიკა, რომელსაც დაწვრილებით მოგახსენებთ.

ონლაინ გამოკითხვის შედეგად მცირე მარნების უდიდესი ნაწილი განლაგებულია კახეთის რეგიონში,(2019 წლის მონაცემებს ემთხვევა) [4] სამწუხაროდ უმრავლესობა არ არის ჩართული ღვინის გზის პროექტში, (2019 წლის მონაცემებიდან კი უმრავლესობა ჩართული იყო ამ პროექტში) რომელიც ძალიან მნიშვნელოვანი ღვინის ტურიზმის ბერკეტი და ტურისტების მოზიდვის ერთ-ერთი საუკეთესო გზაა. რაც შეეხება მცირე მარნების პიარს, ძირითადად სოციალური ქსელების დახმარებით ახდენენ მარნის პიარსა და მარკეტინგს, (2019 წლის მონაცემებით კი ღვინის ფესტივალებსა და ღონისძიებებში იღებდნენ

მონაწილეობას, პანდემიის შედეგად ეს ცვლილება არ უნდა გაგვიკვირდეს) რაც ვფიქრობ არაეფექტურია. მისასალმებელია მარნების მფლობელების მიერ დასახელებული 3 ძლიერი მხარე, რაც სხვა კონკურენტ მარნებისგან გამოარჩევთ, გამოკითხულთა 80% ფიქრობს, რომ ღვინის ხარისხი და ვენახის მოვლა არის ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმიანობა. (ემთხვევა 2019 წლის მონაცემებს) მცირე საოჯახო მარნების უმეტესობა მათთან ჩასულ უცხოელ თუ ქართველ ტურისტებს სთავაზობენ მხოლოდ მარნის დათვალიერებასა და ღვინის დაგემოვნებას, გამოკითხულთა მხოლოდ 20% სთავაზობს სხვა აქტივობებს, როგორცაა ჩურჩხელის ამოვლება, რთველში მონაწილეობა. მარნების უმეტესობას წელიწადში 100-500 -მდე ტურისტი სტუმრობს, რაც ძალიან დაბალი მაჩვენებელია. ძირითადად მათი ასაკი 25 წლის ზევით ღვინის ტურისტების სეგმენტია, რომლებიც ისევ და ისევ რუსეთის, უკრაინის, ყაზახეთის ქვეყნებიდან გვსტუმრობენ. (იგივე შედეგის მაჩვენებელი დაფიქსირდა 2019 წელსაც).

მცირე მარნების მიერ საშუალო წლიური გაყიდული ბოთლის რაოდენობა კი 0-20%-ია. სამწუხაროდ არ აქვთ კმაყოფილების კითხვარი შედგენილი ტურისტებისთვის. (იგივე მონაცემებია 2019 წელს რაც იყო).

რაც შეეხება, უშუალოდ **პირისპირ ინტერვიუს**, რომელიც 7 საოჯახო მარანში პირისპირ ინტერვიუს სახით ჩატარდა. ინტერვიუ რესპოდენტებთან გრძელდებოდა 1,5 სთ. შვიდივე მარანი კახეთში მდებარეობს, ონლაინ კვლევის შედეგებიც ემთხვევა და კახეთის რეგიონი ყველაზე პოპულარულ მეღვინეობის ცენტრად ითვლება. შვიდივე საოჯახო მარანი ჩართულნი არიან პროექტ „ღვინის გზაში“

რაც შეეხება მცირე მარნების პიარსა და მარკეტინგს, შვიდივე მარანი საქართველოს ბაზარზე დიდი ხანია არსებობს და აქტიურად მონაწილეობას იღებდნენ საზღვარგარეთ ჩა-

ტარებულ ღონისძიებებში. სწორედ ამგვარი პიარ-კამპანიით გაზარდეს უცხოელ პარტნიორებთან თანამშრომლობა და წელიწადში 700 ზე მეტი ტურისტი სტუმრობდა პანდემიამდე, ახლა შედარებით ნაკლები რაოდენობით, მაგრამ თუმცა აქტიურად მიმდინარეობს მათი მიღება-გამასპინძლება. საკუთარი მარნის სამი ძლიერი მხარე ისევ და ისევ ხარისხიანი ღვინის დაყენებაა და ვენახის სწორად მოვლა, განსაკუთრებით ბიო ვენახის, ნაკლები პესტიციდებისა და სასუქების მოხმარება. შვიდივე მარანი (**ტოგონიძის მარანი, მალაშვილის, ჯაყელების ღვინო, მეღვინეობა სამი, მარანი მილორაული, ლექსოს მარანი, ბაბანურის მარანი**) სთავაზობს მრავალ აქტივობებს, განსაკუთრებით ტურისტებისთვის საყვარელი აქტივობებია თონეში პურის ჩაკვრა, ჩურჩხელის ამოვლება, „ზავოდობა“, რთველში მონაწილეობა. ტურისტების ასაკი ძირითადად 35-55 წელია, მაღალ-ბიუჯეტისანი, ტურისტთა სეგმენტი. ტურისტების 60% ევროპის (ესპანეთი, პოლონეთი, შვედეთი, საფრანგეთი), აშშ-ს, აზიის (იაპონია, ჩინეთი, სინგაპური) ქვეყნებიდან სტუმრობენ. მცირე მარნების მიერ წელიწადში გაყიდული ბოთლების რაოდენობა კი 50%-ზე ზევით მერყეობს. არ აქვთ ტურისტებისთვის კმაყოფილების კითხვარი შედგენილი, თუმცა ყოველთვის ეკითხებიან თუ როგორ მოეწონათ მათთან.

ონლაინ და პირისპირ ინტერვიუს რესპოდენტები ღვინის ტურიზმის განსავითარებლად ერთხმად აღიარებენ, რომ მნიშვნელოვანია ხარისხიანი ღვინის წარმოება, განსაკუთრებით ქვევრის ღვინის, რაც ქვეყნის იდენტობას უსვამს ხაზს. ღვინის ტურიზმის განვითარება კი უდიდეს ეკონომიკურ სარგებელს მოუტანს, როგორც ქვეყანას ისე ადგილობრივ მოსახლეობას, გაიზრდება ქვეყნის პიარი და ცნობადობა, როგორც ღვინის სამშობლოს სტატუსის მქონე.

ერთობლივი კვლევა ქართულ მცირე საოჯახო მარნებზე უცხოელ ღვინის ექსპორტთან ერთად

მსოფლიოში ჩამოყალიბებულია ღვინის ტურისტების ფსიქოგრაფიული-დემოგრაფიული მოდელი, რომელიც საინტერესოა თავისი მახასიათებლებით: განათლებული, მხარჯველუნარიანი და მაღალშემოსავლიანი 30-50 წლამდე ადამიანები არიან, რომელთა კატეგორია მოიცავს როგორც ღვინის მოყვარულებს, ღვინით დაინტერესებულებს, ასევე ცნობისმოყვარე ტურისტებსა და ღვინის პროფესიონალებს. რაც შეეხება უშუალოდ კვლევას, რომელიც განხორციელდა ერთობლივი ძალებით ახალი ზელანდიელი ღვინის ექსპორტებთან ერთად, კვლევის ობიექტი გახლდათ კახეთის ღვინის მცირე საოჯახო მარნები, დაკვირვება მიმდინარეობდა 4 დღის განმავლობაში, 7 მცირე საოჯახო მარნზე.

ექსპორტების მიზანი გახლდათ გაცნობოდნენ ქართულ ღვინოებს, ქვევრში ღვინის დაყენების ტექნოლოგიას, რამდენად მზად არიან ქართული მცირე მარნები უცხოელი სტუმრების მისაღებად, შეაფასეს მომსახურება, ღვინისა და ვენახის მოვლის ხარისხი, მარნის დიზაინი. ქონდათ გარკვეული მოლოდინი ქართულ ღვინოზე თუ რამდენად აკმაყოფილებდა ევროპულ სტანდარტებს და ღირდა თუ არა მისი რეალიზაცია სხვა უცხოურ ბაზრებზე.

ღვინის ექსპორტებს აქვთ სურვილი დაეხმარონ მცირე მარნებს ღვინის რეალიზაციაში, განსაკუთრებით ახალი ზელანდიის ღვინის ბაზარზე თავის დამკვიდრებაში.

ექსპორტების მთავარი მოტივაციის მიმნიჭებული ფაქტორი სწორედ ხარისხიანი ღვინის დაგემოვნება გახლდათ, ასევე მარნის არჩევისას უპირატესობას განაპირობებს მარნში არსებული ღვინის მრავალფეროვნება და ენდემური ვაზის ჯიშების არსებობა.

გამოიკვეთა ღვინის ექსპორტების, როგორც დადებითი ასევე უარყოფითი შეფასებებიც:

კვლევის თანახმად, ახალ ზელანდიელმა ღვინის ექსპორტებმა დაასახელეს ის პრობლემები, რაც მცირე მარნის გამართულად ფუნქციონირებაში უშლის ხელს, ესენია: პანდემიისგან გამომწვეული ტურისტების ნაკლებობა; საკუთარი ვენახის სიმცირე; კვალიფიციური კადრების ნაკლებობა; ენობრივი ბარიერი.

შემოთ თქმული პრობლემებიდან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ღვინის მცირე მარნების წარმომადგენლებისთვის მნიშვნელოვანი პრობლემაა საკუთარი ვენახის სიმცირე, ასევე ტურისტების ნაკლებობა, რომელიც გამომწვეულია პანდემიიდან გამომდინარე შეზღუდვების დაწესებით. გადავწყდით ენობრივ ბარიერს, მარნების წარმომადგენლებმა არ იცის ინგლისური ენა (გარდა ბანანურის მარნის მფლობელმა).

დადებითად შეაფასეს ქართული მცირე საოჯახო მარნების მიერ დაყენებული ღვინოები, განსაკუთრებით მოეწონათ ქვევრში დაყენებული საფერავი, ისინი აუცილებლად გაიტანენ ქართულ ღვინოს ახალი ზელანდიის ღვინის ბაზრებზე.

დასკვნა და რეკომენდაციები

ჩატარებული კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მცირე მარნები ყოველწლიურად ვითარდებიან, იზრდება მათი რიცხვიც და ღვინის ტურიზმის მნიშვნელობა, დარგი უფრო და უფრო ფეხს იკიდებს საქართველოში.

იხვეწება ნელ-ნელა ღვინის ხარისხიც და მომსახურებაც, თუმცა მაინც რჩება უდიდეს პრობლემად და გამომწვევად ინფრასტრუქტურის გაუმართაობა, ენობრივი ბარიერი და კვლავ ხარისხიანი ღვინის წარმოება. ასევე ღვინის რეალიზაცია და ექსპორტი.

ორივე კვლევის შედეგები ასევე ცხადყოფს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია მცირე მარნის-

ვის პიარი და მარკეტინგი, საჭიროა აქტიურად მიიღონ მონაწილეობა საერთაშორისო ღვინის გამოფენებსა და ღონისძიებებში, რადგან მოიზიდონ პარტნიორები და იმპორტიორები, ქონდეთ სტაბილური შემოსავალი და ტურისტები.

სამწუხაროდ პანდემიის პერიოდში ამ მიმართულებით მოდვაწეობა რთულია, ქვეყნები ჩაკეტილები არიან და ღვინის საერთაშორისო მასშტაბური ღონისძიებების მოწყობა კანონმდებლობიდან და პანდემიიდან გამომდინარე შეუძლებელია.

2019 წელს, ჩემს სამაგისტრო ნაშრომში ჩატარებულ კვლევაში გამოკითხულთა უმრავლესობა(მცირე მარნების მფლობელები) თავიანთი მცირე საოჯახო მარანის პიარს სწორედ ღონისძიებებში მონაწილეობითა და კონკურსებში თავიანთი ღვინის გაცნობით ახდენდნენ.

მცირე მარნებისა და უცხოელი ღვინის ექსპერტების დაკვირვება მცირე მარნებზე, აღმოჩნდა მეტად ნაყოფიერი, ვინაიდან გამოვლინდა პრობლემები, რასაც მცირე მარნები ღვინეულებს აქტიურად ებრძვიან, ზოგიერთ მათგანს მეტად გამოსდის ზოგიერთს კი ნაკლებად. შედეგებიდან ირკვევა, რომ ძალიან დიდი განსხვავებაა კვლევის შედეგების დაჯამებისას ონლაინ კითხვარის შევსე-

ბისას გამოკითხულთა რესპონდენტებსა და პირისპირ ინტერვიუს წარმომადგენლებს შორის. რაც ჩემთვის მოულოდნელი აღმოჩნდა (განსხვავებები დაწვრილებით განხილულია 3.1. 3.2 თავებში)

რაც შეეხება რეკომენდაციას, აქცენტი ისევ და ისევ ღვინის ხარისხზე უნდა გაკეთდეს და წარმოების მცირე მოცულობაზე, ვინაიდან ღვინის წარმოების დიდ მოცულობაზე ხარისხის შენარჩუნება არც თუ ისე მარტივია, განსაკუთრებით მცირე მარნების ტექნიკური აღჭურვილობის არ ქონიდან გამომდინარე. ასევე მნიშვნელოვანია ქვეყრის ღვინის აქტიური პიარ-კამპანიის დაწყება და პიარი უცხოურ ბაზრებზე.

კვლევის შედეგები დაეხმარება მცირე მარნების მფლობელებს, აღმოფხვრან პრობლემები და დროულად გადაჭრან რაც მცირე მარნის ბიზნესში ყველაზე აქტუალური და მნიშვნელოვანია. რადგან შეინარჩუნონ პანდემიის ჟამს წარმოება, და მოგებაც ნახონ. ასევე მნიშვნელოვანია გავიგოთ უცხოელი ექსპერტების აზრი, გავაცნოთ სხვა ქვეყნების წარმომადგენლებს ჩვენი ღვინო ზუსტად ვიცოდეთ რა სურთ უცხოელ სტუმრებს, რადგან ბევრად ხარისხიანი, დასამახსოვრებელი, მთამბეჭდავი და ნაყოფიერი აღმოჩნდეს მათი სტუმრობა მცირე მარნებში.

REFERENCES /ლიტერატურა

- [1] **Dodd, & Kolyesnikova**, 2008, "Effects of winery visitor group size on gratitude and obligation", Journal of Travel Research, p. 4 https://ttuir.tdl.org/bitstream/handle/2346/1478/4_Effects_of_Winery_Visitor_Group_Size_on_Gratitute_and_Obligation.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- [2] Güven Sevil and Hilmi Rafet Yüncü, „Wine producers’ perceptions of wine tourism“, 2009
- [3] სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული. თბილისი 1991. გვ. 438
- [4] **ციცი ცაცკრიალაშვილი**, სამაგისტრო ნაშრომი, <https://openscience.ge/bitstream/1/1778/1/Tsitsi%20Tsatskriashvili%20Samagistro.pdf>

JEL Classification: I. 12. I23

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.92-101>

LOGICAL COMPREHENSION OF CONCEPT AND CORRESPONDING TERM

NATALIA TCHKHONIA

Doctor of Education, Associated Professor
Batumi Navigation Teaching University,
Georgia, Batumi

Email: n.tchkonia@bntu.du.ge

<https://orcid.org/0000-0002-8117-4146>

ZURAB VAKHANIA

Vice - Chairman of Georgian Psychological
Society.

Doctor of Education, professor of
psychology of the St. Andrew the first
called Georgian University, Georgia, Tbilisi
ელ-ფოსტა: uznadze.ps.inst@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3673-3014>

Expressed issue in the article “Logical comprehension of concept and corresponding term” is often detected in high schools and universities. Teaching in higher educational institutions is very complicated difficult due to small vocabulary of students, lack of knowledge of common international terms. Besides, this situation worsens because of perfunctory reading and perfunctory listening, lack of concepts the concept comprehension skills. Generally, poor language skills are typical for contemporary youth all over the world. Its main reason includes screen mania, screen addiction. As we know English language itself includes most international terms of Greco-Latin origin, that is why, knowledge of English could at least partially help in improvement of vocabulary. That is why, 80-90% of students of the most faculties do not know or vaguely know even the terms which occur in many various fields.

We have to do the special works aiming to develop the skills of comprehension and memorization of words in students, although all these should be provided in school.

Activities promoting comprehension of concept proper itself/ as such i.e. meaning Comprehension is impeded with poorly developed formal-operative i.e. logical-conceptual thinking, i.e. infantilism of thinking. For most of students (people in general) just pre-logical-conceptual thinking level - syncretic, concrete operational, i.e. figurative-associative thinking is leading (what is really natural for age of 6-10). That is why, at the everyday life consciousness level of every day consciousness even clear scientific concepts seem become fuzzy. Besides, we have the other results of screen mania: giving priority to perception over thinking, concrete and picturesque thinking and poor conceptual-abstract thinking.

It is necessary to develop students’ critical logical-conceptual thinking as far as possible. The more so, that it is needed also to be adequate citizens of democratic society. And vice versa, concrete and figurative-associative thinking makes the best basis for formation of easily controllable, consumer society.

In order to develop critical logical-conceptual thinking, logical tasks should be included in the curriculum of a specific field, integrated with the issues of the field. Such tasks will also contribute to promote deeper studying of the field.

Such interactive exercises may be provided on the various levels regarding the students' readiness, knowledge and intellectual skills. Scientific research or creative seminars belong to the highest level. If the students' readiness is low, the learning process should be provided similar to the sixth-seventh years of school – aiming development of literacy skills.

Edited by:

October, 2021

Reviewed by:

December, 2021

Key words: Sectoral term, Logical comprehension, Methods of active readiness, critical logical-conceptual thinking

JEL Classification: I. 12. I23

DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.8.3.2021.92-101>

ცნების და შესატყვისი ტერმინის გააზრება

ნატალია ჭყონია

განათლების დოქტორი,
ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო
უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, ბათუმი,
საქართველო
ელ-ფოსტა: n.tchkonia@bntu.du.ge
<https://orcid.org/0000-0002-8117-4146>

ზურაბ ვახანია

საქართველოს ფსიქოლოგთა
საზოგადოების
თავმჯდომარის მოადგილე,
პედაგოგიკის მეცნიერებათა
დოქტორი,
წმ. ანდრია პირველწოდებულის
სახელობის
ქართული უნივერსიტეტის
პროფესორი
ელ-ფოსტა: uznadze.ps.inst@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3673-3014>

სტატიაში, „ცნების შესატყვისი ტერმინის გააზრება“ აღნიშნულია საკითხი, რომელიც ხშირად იკვეთება უმაღლეს სასწავლებელში. სწავლებას ძალიან აძნელებს სტუდენტების მწირი ლექსიკური მარაგი, მათ შორის გავრცელებული საერთაშორისო ტერმინების არცოდნა. ამას ემატება ტექსტების ზერეულე წაკითხვა და ზერეულე მოსმენა, ცნების გააზრების უნარჩვევათა არქონა. საზოგადოდ, ენობრივ უნართა სისუსტე თანამედროვე ახალგაზრდებს მთელ მსოფლიოში ახასიათებს, რისი მთავარი მიზეზია ეკრანომანია, ეკრანზე ადიქცია. როგორც ვიცით ინგლისური ენა მოიცავს ლათინურ-ბერძნული წარმოშობის საერთაშორისო ტერმინების უმრავლესობას, ამიტომ ინგლისურის ცოდნა კარგად ლექსიკის სიმწირეს ნაწილობრივ მაინც გააწონასწორებდა. ყოველივე ამის გამო ფაკულტეტების დიდ უმრავლესობაზე სტუდენტების 80-90 %-მა არ იცის ან ძალიან ბუნდოვნად იცის ისეთი ტერმინებიც კი, რომლებიც მრავალ სხვადასხვა დარგში გვხვდება, მაგალითად: სტატისტიკა/დინამიკა, ინვარიანტი/ვარიანტი/ვარიაცია, სემანტიკა, ექსპრესია, მედიაცია/მედიატორი/მედიანა და მისთანა. ამის შემდეგ ძალიან ძნელდება სპეციფიკური დარგობრივი ტერმინების სწავლა და შესატყვისი ცნებათა გააზრება.

ჩვენ იძულებულნი ვხდებით, სპეციალური სამუშაოები ჩავატაროთ, რათა სტუდენტებს სიტყვების გააზრებისა და დამახსოვრების უნარჩვევები განვუვითაროთ (წესით ეს ყოველივე სკოლაში უნდა გაკეთებულიყო).

ამას ძალიან უშლის ხელს ანალიზური, ფორმალური რაციული ანუ ლოგიკურ-ცნებითი აზროვნების სუსტი განვითარება ანუ აზროვნების ინფანტილიზმი. სტუდენტების (საზოგადოდ ადამიანების) უმრავლესობისთვის წამყვანია ლოგიკურ-ცნებითი აზროვნების წინარე დონე _ სინკრეტული, კონკრეტულოპერაციული ანუ ხატობრივ-ასოციაციური აზროვნება (რომელიც 6-10 წლის ასაკშია ბუნებრივი). ამიტომ საყოფაცხოვრებო, ყოველდღიური ცნობიერების დონეზე თვით მკაფიო სამეცნიერო ცნებაც კი გაბინდულია. ამას ემატება ეკრანომანიის სხვა შედეგები: ალქმის უპირატესობა აზროვნებასთან შედარებით, კონკრეტულ - სურა-

თოვანი ცნობიერება და ცნებით-აბსტრაქტული აზრის სისუსტე.

აუცილებელია სტუდენტების კრიტიკული ლოგიკურ-ცნებითი აზროვნების შეძლებისამებრ განვითარება. მით უმეტეს, რომ ეს საჭიროა აგრეთვე დემოკრატიული საზოგადოების სრულფასოვანი მოქალაქეობისთვისაც. და პირიქით, აზროვნების კონკრეტულობა და ხატობრივ-ასოციაციურობა საუკეთესო საფუძველს ქმნის ადვილად მართვადი, მომხმარებლური საზოგადოების ჩამოსაყალიბებლად. კრიტიკული ლოგიკურ-ცნებითი აზროვნების განსავითარებლად კონკრეტული დარგის სასწავლო პროგრამაში ჩართული უნდა იყოს ლოგიკური ამოცანები, დარგის საკითხებთან ინტეგრირებულად. ასეთი ამოცანები თვით კონკრეტული დარგის უფრო ღრმად შესწავლასაც შეუწყობს ხელს.

ამგვარი მეცადინეობა განსაკუთრებით ბუნებრივად ჯდება აქტიური მზაობის მეთოდოლოგიაში. სტუდენტებისთვის სახალისოცაა, რადგან აქტიურ განხილვას, დისკუსიას, კამათს აღძრავს ხოლმე. პარალელურად პროფესორი აფასებს სტუდენტების როგორც ზოგად სააზროვნო უნარჩვენებს, ისე სპეციალური დარგის ფაქტობრივ ცოდნას. ცხადია, გაცილებით შედეგიანი იქნებოდა, ამგვარი მუშაობა სკოლაშივე რომ დაწყებულიყო.

შემოსულია რედაქციში:

ოქტომბერი, 2021

რეცენზირებულია:

დეკემბერი, 2021

საკვანძო სიტყვები: დარგობრივი ტერმინი, ცნების გააზრება, აქტიური მზაობის მეთოდოლოგია, კრიტიკული ლოგიკურ-ცნებითი აზროვნება.

Teaching in higher educational institutions is very complicated difficult due to small vocabulary of students, lack of knowledge of common international terms. Besides, this situation worsens because of perfunctory reading and perfunctory listening, lack of concepts the concept comprehension skills. Generally, poor language skills are typical for contemporary youth all over the world. Its main reason includes screen mania, screen addiction [1]. There are two more additional reasons: poor quality of school education and easiness of entering higher educational institutions; very poor command of English in spite of ten-year learning at school. English language itself includes most international terms of Greco-Latin origin, that is why, knowledge of English could at least partially help in improvement of vocabulary. That is why, 80-90% of students of the most faculties do not know or vaguely know even the terms which occur in many various fields, such as: **statics / dynamics, invariant /variant / variation, semantics, expression, mediation / mediator / median** and similar. Due to above mentioned, learning of the sectoral terms and understanding of the corresponding concepts becomes very difficult.

We have to do the special works aiming to develop the skills of comprehension and memorization of words in students, although all these should be provided in school.

1. Terms analysis (what also promotes comprehension of corresponding concepts)

1.1. Teaching of the most frequent affixes: -, **im-/in-/ir-, re-, dis-, pro- pre-, post-, in-/intra-, ex-, inter-, quasi-, pseudo-, sub-, meta-, term-, marg-, pan-, co-/con-/com-, bio-, -chron-, -phon-, -strat-, -scop-, -port-, -philia, -duction, multi-, poli-, mono-, di-/du-, bi-, quart-, penta-, kilo-, milli-, deci-, deca-** etc.

1.2. Breaking up of words into the forming parts (simple morphological analysis) and

comparing with the other words, for example: **sub+sensor, post-modernism, aqua+tory** – compare with **aqua=rimum aqua=rimum and terri+tory; im+pression** – compare with **press, pressing...**

2. Psychology and Concept Acquisition Method

Concept can be acquired by natural/ inductive or artificial/deductive way. Natural/ inductive acquisition of concept starts with learning some of the examples of concept and formation of the functional equivalent (image, pre-concept) thereof. Further it may or may not go on by consolidation of the examples (i.e a part of concept volume) centralized around this concept prototypes (combined concept) or it may continue with formation of fuzzy concept, or comprehension of true, full value concept. This includes comprehension of concept's content, i.e. comprehension of its explanation or definition and learning of its volume. This way children acquire lots of concepts, for ex.: "animal", "plant", "pyramid", "cylinder", "minute", "month", "century"... Acquisition of these concepts commences in practical, householding situation, but further is should complete at the level of logical-conceptual thinking. As for artificial/deductive acquisition of concept, it has an opposite direction: it starts with learning its theoretical or general explanation/ definition and further passes to examples.

Anyway, for full acquisition of concept it is essential to get aware of:

(1) positive, negative and marginal examples of concept; just standard, typical examples are not enough, it is necessary to comprehend negative and positive marginal examples as well [5]; why do each of these examples belong or not belong to the concept volume according to the essential features as forming parts of concept content; ex.: for the concept of "bird", the typical positive examples include sparrow, raven, seagull... negative examples - butterfly, grasshopper, bet...,

marginal examples - penguin, ostrich... Those who cannot prove whether each of these animals are birds or not, do not know the concept of “bird” properly. This important psychological rule was also discovered in practical pedagogic aspect by well-known practicing teachers, ex.: “If you want to comprehend a subject thoroughly, explore its difference from the other subjects mostly similar to it and its similarity to the subjects which mostly differ from it” (K.Ushinsky)

(2) how this concept relates to the other, earlier learnt concepts; which of 4 logical relations is there between concepts and why; which concept is opposite thereto; i.e. it is required to consider counterexamples and compare them with the other concepts. Ex.: the concepts of “animal” and “bird” have the general concreteness interrelation; the concepts of “bird”, “reptile” and “mammal” – mutual exclusion interrelation; the concepts of “bird” and flying/volatile animal – the logical relation of partial intersection;

(3) how this concept may be used in the various concrete situations, for solving of the various problems. Besides, it is not sufficient to learn and remember such ready applications, what makes the standard tasks. It is also necessary to have transfer skills, i.e. use in the new, unknown, problematic situations, i.e. solving of nonstandard problems. Ex., for the concept of “bird” such problems may include independent learning of Archaeopteryx, formation and examination of logical hypotheses (not retrieving, reading and memorizing of articles about Archaeopteryx). Further this topic will lead to the bird’s evolutionary origin, genesis.

(1) and (2) correspond to the second level of Bloom’s taxonomy, but (3) – to the third level. [7]

Although, almost all the children or uneducated people and the great part of adult population act in different way, not on the logical-conceptual thinking level, but figurative-associative one. This causes the typical errors of thinking. In such

case, concept’s content, i.e. its essential features are not decisive for acquisition of concept, but accidental perceivable marks (halo-effect is a good example thereof). It is apparent even in word-formation of languages (collective error of the entire nation, what is natural for the ancient times of cultural genesis development of thinking, when the words were formed). Ex., in the Latin language-culture for the concept of “reptile” such random, garish feature is used as wriggling. In spite of its randomness, it became a basis for formation of the Latin word “Reptilia”, although some reptiles do not wriggle (ex. tortoises or dinosaurs) and some other animals just wriggle (ex. worms). Also in the Georgian language-culture for the concept of “bird” such random, garish feature is used as ability of flying. In spite of its randomness, it became a basis for formation of the Georgian word „ფრინველი“, although some birds cannot fly (ex. ostrich, penguin) and many other animals can fly (ex. bats, some fishes, many insects). Correspondingly, in the psychological experiments of acquisition of concept, most of the respondents make the typical mistakes of thinking: they attach decisive importance to ability of flying and they consider that worms are reptiles. Also, it is wrong to identify human to the concept of “biped”: many people have one leg (some of them – since birth), besides, many species of animals are biped (ex. birds).

All above causes deficiency of natural/ inductive acquisition of concept: concept is fuzzy and intellectually defective, logically weak and indistinct. On the other hand, artificial/deductive acquisition of concept has its own deficiencies, namely, risk of concept formalism: an individual can explain/define a concept (remembers i.e. has memorized the text and can recall and formulate it in case of need), knows some examples of the concept and remembers some ready applications. But all these belong to the first level of Bloom’s

taxonomy, as this individual has no abilities of (1), (2) and (3) without which, knowledge of a concept is empty. As the experiments prove, even in case of artificial acquisition of concept, full-fledged acquisition of concept is achieved upon passing deductive knowledge to inductive, veristic, intuition knowledge [6].

Teaching should be provided by the natural, historical way of cognition, which is mainly inductive. Ex., geometry is the most deductive school subject, but it is better to teach it inductively. Advantages of the inductive and deductive ways are unified by the method of active readiness of teaching [4] which avoids deficiencies of each of them. So, the basis of the constructivistic three-phase teaching includes the first, preparative phase which is purely inductive; as for deduction, it mainly occurs in the second and third phases.

3. Activities promoting comprehension of concept proper itself/as such i.e. meaning

Comprehension is impeded with poorly developed formal-operative i.e. logical-conceptual thinking, i.e. infantilism of thinking. For most of students (people in general) just pre-logical-conceptual thinking level - syncretic, concrete operational, i.e. figurative-associative thinking is leading (what is really natural for age of 6-10) [2]. That is why, at the everyday life consciousness level of every day consciousness even clear scientific concepts seem become fuzzy [3]. Besides, we have the other results of screenomania: giving priority to perception over thinking, concrete and picturesque thinking and poor conceptual-abstract thinking [1].

There is a worse, deeper reason as well. Students are not trained to real learning since their childhood. They even do not know difference between the true learning and superficial mechanic memorizing with further reproduction of this memorized material; they have undeveloped self-criticism and meta-cognition principles: Do I really

understand this topic or not? Is my knowledge firm and clear or fuzzy and fragile? Is this knowledge connected with the earlier learnt material or not? What does remain misunderstood? (D. Perkins calls such questions "Pandora's" questions [8])

Just this prevents students of many kinds of faculties from learning and passing exams. Just this provokes problems of learning as well as passing exams for students of different specialties. At the figurative-associative level of thinking a concept is figurative and integral. It is not analytically divided into separate features. Conclusion is made on the basis of not logical reasoning and essential features, but associations and inessential garish features (namely, in the social relations it causes halo-effect). Poor abstract and formal logical thinking also cause confusion and defenselessness in nonstandard situations. For example, here is a half-joking problem: "Tsikalat and Nijablatis spend every night together. Nijablatis will spend the whole next month in Bumbutka. Where will Tsikalat spend night the day after tomorrow?" They reply: "I don't know, I don't know them... I have not ever heard such thing...why should I know... what does Bumbutka mean? ..."

It is necessary to develop students' critical logical-conceptual thinking as far as possible. The more so, that it is needed also to be adequate citizens of democratic society. And vice versa, concrete and figurative-associative thinking makes the best basis for formation of easily controllable, consumer society [1].

For the purpose of development of critical logical-conceptual thinking the concrete educational programs should include logical activities integrated into its contents. Such activities can promote gaining of deeper knowledge in the concrete field as well. Let's consider the examples thereof given here below:

2.1. Choose the features from those given here below which are essential for the learned concept / phenomenon / process Z.

2.2. Let us suppose that we had learned some subject X, but today we learned another one - Y. What kind of logical relation is between these subjects:

- a) general-private concrete; b) private concrete-general; c) similarity identity; d) part-whole;
- e) partial intersection; f) mutual exclusion.

2.3. Well-known activity for comparing of subjects X and Y, for which Venn diagram is used usually. But Venn diagram is not suitable for this activity, but for 2.2., as it is inconvenient (sometimes due to lack of space) to insert phases into ellipses. For 2.3. activity rectangular scheme, i.e. comparison table is more convenient:

	subject Y	
subject X		

All attributes of subject X goes into the left columns, those of subject Y – into the right column, but all common for both of them – into the middle one.

2.5. Please, find a logic error in this reasoning:

... ..

Or: Has this conclusion of reasoning any sufficient logical basis or not?

And here we give the choices (a), (b), (c), (d), providing that one of them is correct. These choices shall help students in verbal formulation of the error.

2.6. It is widely believed that Please, find the argument proving this opinion: I. II. III. (three arguments are given)

The choices shall be as follows: only I; only II; only III; only I,II, only I,III; only II,III; all three ones; none of them.

Or an opposite task: which argument prejudices this opinion, i.e. which is a counterargument? Or –

which argument completely denies this opinion, i.e. which is a counterexample?

2.7. What may be concluded from the learned paragraph of the reader? – and there the choices are given. Further these choices are analyzed:

- Which of these choices are proper true as such, but here inadequate?
- Which is close to the right answer, but fuzzy and incorrectly reasoned?
- Which has false content itself regardless of problem's question and context?
- Which is true itself, but fruitless due to excessive generality (lack of concretion)?

2.8. Which widely believed stereotype falsity is

shown in the learned paragraph?

2.9. Which of the following choices makes not a result of the main conclusion of the given paragraph, but its preliminarily required logical basis?

2.10. The following scheme (tree diagram or any other) is a short summary of the given paragraph

- What kind of process the upper arrow of this scheme points to? Lower arrow?
- Why are three words in bold and set into a frame?
- Is upper/lower position in this scheme important? Or right/left position? What does it correspond to?
- Which of the following words should be written in the blank of this scheme? Instead of the mark?
- If we extend this scheme, what could be above/below/right/left?

2.11. Which feature was used for classification in this paragraph? Which other feature could be

used for classification? Name the advantages of the first classification, second classification.

2.12. Think up the new example which: I. explains the considered regularity; illustrates the considered regularity; II. Makes exception to the regularity.

2.13. High, metacognitive level task: which of the intellectual actions in the last two paragraphs was the main one?

a) analysis; b) synthesis; c) induction/generalization; d) deduction/concretization; e) analogy;

f) contrast/opposition; g) evaluation; i) comparison...

There are some more types of activities. Each of them shall be enclosed the reasoning. Correct choice is not sufficient.

Such exercises may be very naturally used for the method of active readiness [4]. It is also amazing for students, as it usually causes active discussions, considerations, disputes. At the same time, professor can assess general intellectual skills of students as well as their factual knowledge of major special field.

Naturally, such activities would be even more efficient being commenced in school.

4. Text Comprehension / Understanding

Weakness of logical thinking immediately shows itself in underdevelopment of literacy skills, namely, in weakness of understanding and comprehension of the read text, the more so, if the text is of abstract content. Students are accustomed to superficial reading/listening without comprehension, i.e. only reading/listening of words. They even often incorrectly read the words and cannot understand the resulted inadequacy and continue such superficial reading. Ex., instead of "discourse" they read out "discussion", instead of "authoritarian" – "authoritative" etc. and cannot understand that they read out absurd. According to the classical research of L. Levi-Bruhl, ignorance of logical

contradiction is a feature of the primitive or lagged thinking; according to Z. Freud, it is typical for sleeping consciousness, but according to Jean Piaget – for infantile thinking [2].

More often occur incomprehension of text content and making superficial associative conclusions. Ex., a group of students of the psychology department reads the new short text: Thinking is a main cognitive force of human. It is the activity of human's consciousness aimed at solving problems/tasks (in its broad sense), as opposed to thoughts which run associatively and nondirectionally: in possible sequence of ideas, images, senses, memories, phrases, idea-suggestions (stream of consciousness).

After that the lector asks the question: "So, what is typical for thinking?" The students reply: "Associative stream, sequence of ideas, images, senses, memories, phrases..." No one of this group of 30 students understands that this answer is incorrect, although the text is before their eyes. The lector has to hint them using the scaffolding method: "Find the word "which" in the text. What does it refer to?". "Find the words "as opposed to" in the text. What does it refer to?". But most of the students still cannot understand. The next stage of scaffolding becomes needed:" This text aims to contrast two concepts. What concepts are they?" etc.

Now, let's imagine a traditional lecture. The lector reads the long monologues and considers that:

- 1) all the students are listening to his monologues without distracting attention;
- 2) natural rhythm/tempo of thinking of all the students is the same as the lecture's rhythm/tempo;
- 3) the students know all the terms they hear;
- 4) the students comprehend content of the sentences they hear;
- 5) the students comprehend relations between the thoughts, implications, illusions etc.

All five assumptions are groundless. Besides, there is a pure psychological methodological argument: true, high quality learning through passive listening is generally impossible. In the best case, such way only the lowest level of knowledge may be acquired, i.e. informing, only the first level of Bloom's six-level taxonomy. The second level – understanding and comprehension and the third level – applying/transfer (never mind of the upper levels) remain unachievable. But who may need unsensible and useless knowledge?

Proceeding from above, it is clear that the traditional lecture method is ineffective. For low/moderate readiness students the most/great part of the lecture remains uninterpreted, so even the lowest level knowledge, factual informing cannot be achieved. As for high readiness students, passive listening to the lecturer is boring and annoying for them. Besides, they are almost prevented from asking lots of questions and discussing the thoughts they may have in the course of lecture. Inter alia, one of the main reasons of low quality

school education is essentially similar – passive and superficial, unsensible learning.

For lecture purposes, it is better to provide students with the entire lecture text (digital version or hardcopy) with the accompanying illustrations, schemes, diagrams, tables and other visual aids which they would read before lecture and keep it on the lecture-seminar where they would work with these text and visual aids to achieve their comprehension in interactive, dialogical, problematic modes.

Such interactive exercises may be provided on the various levels regarding the students' readiness, knowledge and intellectual skills. Scientific research or creative seminars belong to the highest level. If the students' readiness is low, the learning process should be provided similar to the sixth-seventh years of school – aiming development of literacy skills. As the saying goes, "better late than never". Without these skills learning in university is like building a sand castle.

REFERENCES/ ლიტერატურა

- [1] **Vakhania Z.** Contemporary Education - Book and Screen. The Journal of Eurasian Research # 3, Moscow-2002.
- [2] **Vakhania Z.** Psychology of Education. Tbilisi-2015. (in Georgian)
- [3] **Vakhania Z.** Strict Scientific Terms on the Level of Everyday Mentality. – «Bulletin of the Georgian Academy of Sciences», 1998, 158, # 3, 526-529.
- [4] **Tchkonia N., Vakhania Z.** Active Readiness Method for Trainings and Seminars. Ukraine – EU. Innovations in Education, Technology, Business and Law. Slovak Republic-Czech Republic. Collection of International Scientific Papers. April 24–28, 2018.
- [5] **Vakhania Z., Vakhania N.** Fuzziness of concept, definition of the concept in Psychology. - Journal of Georgian Psychology, 2016 . (in georgian, summary in english)
- [6] **М. С. Шехтер.** Психологические проблемы узнавания. Moscow-1967. (in russian)
- [7] **Benjamin S. Bloom.** Taxonomy Of Educational Objectives. Editor University Examiner University of Chicago. The classification of educational goals. Handbook 1. Cognitive Domain. By a Committee of College and University Examiners. Longmans; <https://www.uky.edu/~rsand1/china2018/texts/Bloom%20et%20al%20-Taxonomy%20of%20Educational%20Objectives.pdf>.
- [8] **David Perkins.** Teaching For Understanding. Reprinted with permission from the Fall 1993 issue of the American Educator, the quarterly journal of the American Federation of Teachers. https://www.ghaea.org/files/iowaCoreCurriculum/Module2/Teaching_for_Understanding_Perkins_article.pdf

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია შეგიძლიათ იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:

www.iem.ge

ელ. ფოსტა: editor@iem.ge

ქ.ბათუმი, მახინჯაური, თამარ მეფის გამზირი N38

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.iem.ge

E-mail: editor@iem.ge

Tamar Mefe Ave. 38, Makhindjauri, Batumi, Georgia

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა — **ეკა აბზიანიძე**

ტექსტის კორექტურა — **ნათია კუპრაშვილი**

ქალაქის ზომა — A4

გამომცემლობა „**კალმოსანი**“

E-mail: Kalmosani@yahoo.com

ტელეფონი: 571 19-19-39

Publishing „**KALMOSANI**”